

№ 1 (107) 2024

НАША БЕРА

Уваскрэсенне.
1838 г. Дрэва, алей, 40,2х79.
З Петрыкава Гомельскай вобл.

Ёзаф Ратцынгер

* * *

Вялікдзень запрашае нас да таго, каб мы не толькі слухалі Езуса, але каб, слухаючы Яго, вучыліся глядзець з глыбіні свайго нутра. Гэтае найвялікшае свята літургічнага году дадае нам адвагі, углядаючыся ў Яго, — забітага і ўваскрослага — заўважыць адкрытую шчыліну ў небе. Калі зразумеем велікоднае пасланне, тады пераканаемся, што неба над зямлёй не цалкам замкнулася. Тады, хоць і нясмела, але ўсё ж настойліва, будзе прарывацца ў нашае жыццё промень Богага святла. Тады праявіцца ў нас радасць, якую ў іншым выпадку мы дарэмна б чакалі, і кожны, да каго ўціснецца штосьці з гэтай радасці, можа быць той «шчылінай», праз якую пазірае і сыходзіць на зямлю неба. Такім чынам, здзяйсняецца тое, што прадказвае Адкрыццё: І кожнае стварэнне, якое ёсць на небе і на зямлі, і пад зямлёю і на моры, і ўсё, што ў іх, перапоўнена радасцю збаўленых (гл. Адкр 5, 13). І ад таго, у якой ступені мы гэта пазнаем, залежыць, наколькі выканаюцца словы адыходзячага Езуса (які ў сваім адыходзе вяртаецца зноў): «смутак ваш абярнецца ў радасць» (Ян 16, 20).

Пераклад з нямецкай мовы
айца Юрыя Шэнды ОР.

Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Аляксандр Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.

Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.

Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.

Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 1 / 2024

НАША ВЕРА

Асобы

2 Кс. Робэрт СКІШЫПЧАК
ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА

3 жыцця Касцёла

7 Айцец Павел КРУПА ОР
ІНКВІЗИЦЫЯ. ПАМІЖ МІФАМ І ПРАЎДАЮ

Гісторыя

12 Ігар СУРМАЧЭЎСКІ
ВЯЛІКАЕ ІТАЛЬЯНСКАЕ ПАДАРОЖЖА ЯНА ПАЦА
(1597–1598 гг.)

Постаці

16 Сяргей ЧЫГРЫН
10 ФАКТАЎ З ЖЫЦЦЯ ЭКЗАРХА АНТОНА
НЕМАНЦЭВІЧА

Нашы святыні

18 Вольга БАРЫСЕНКА
З ГІСТОРЫІ ЦУДАДЗЕЙНАГА АБРАЗА МАЦІ БОЖАЙ
З КАСЦЁЛА УНЕБАЎЗЯЦЦЯ НАЙСВЯЦЕЙШАЙ
ПАННЫ МАРЫІ ў БАРЫСАВЕ

Спадчына

20 Ірына БАГДАНОВІЧ
ПАЭТ І СВЯТАР ЮЗАФ МАРАЛЕЎСКІ

Літаратуразнаўства

25 Жанна НЕКРАШЭВІЧ-КАРОТКАЯ
ЗВЯРЫНЫЯ ГРАТЭСКІ ў ПАЭТЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ
СЛАВЯНАЎ: АД ФАЛЬКЛОРНАЙ АБРАДНАСЦІ
ДА ХРЫСЦІЯНСКАГА КАНТЭКСТУ

На кніжнай паліцы

32 Кс. д-р Юрый ДРОЗД
ЯШЧЭ АДНО ІМЯ...

Спадчына

34 Іаліна ФЛІКОП-СВІТА
ІКОНЫ ў ХАЦЕ БЕЛАРУСАЎ

Мастацтва

40 Любоў СЫСОЕВА
«НА БОЖЮ ХВАЛУ...»

Проза

43 Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК
БАРАНАЧНІЦА ВЕРА

Прэзентацыя

46 Анатоль БРУСЕВІЧ
ПРАСТАРА, ПРЫДАТНАЯ ДЛЯ ПАЛЁТАЎ

Паэзія

48 Эдуард АКУЛІН
І ВЕРШ ПЕРАТВАРАЕЦЦА ў МАЛІТВУ...

52 Аляксандр ДУБРОЎСКІ-САРОЧАНКАЎ
ВЕРШЫ

Успаміны

55 Уладзімір ЯГОЎДЗІК
БЕЛАЯ СТУЖКА ДАРОГ

Асобы

60 Мікола КУПАВА
ШКОЛА МІХАСЯ РАМАНЮКА

Культура

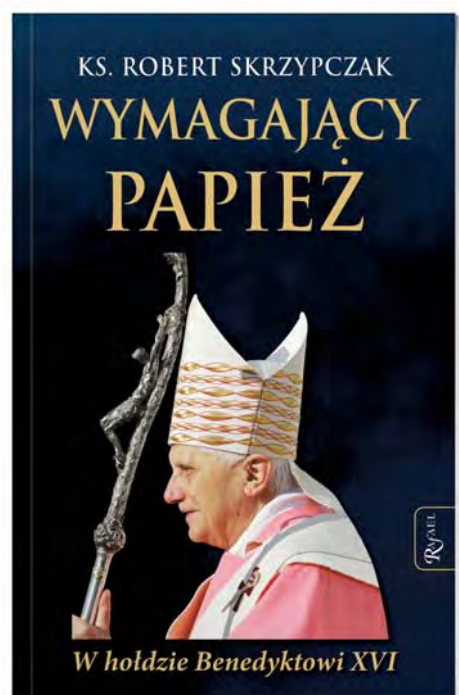
62 Эла ДЗВІНСКАЯ
У ДОМЕ-МУЗЕІ МОЦАРТА ў ВЕНЕ

Шаноўныя чытачы, прапануем вам урыўкі з новай кнігі польскага святара і публіцыста кс. Робэрта Скішыпчак «*Wymagający Papież*». *W hołdzie Benedyktowi XVI* у перакладзе на беларускую мову.

Кніга была выдадзена да гадавіны адыходу Папы Бэнэдыкта XVI у вечнасць. Аўтар піша пра гэта так: «...Мне вельмі хацелася, каб кніга выйшла ў той час, калі яшчэ не высахлі слёзы і не сцёрліся ўспаміны пра незвычайнага Папу Бэнэдыкта. Гэта быў Папа, які сваім узроўнем ведаў і эрудыцыі, вернасці і пакоры, сваім служэннем на троне св. Пятра і асабліва сваім нечаканым для ўсіх раішэннем сысці з яго паставіў нас перад высокаю неабходнасцю спасціжэння глыбіняў хрысціянскай мудрасці і неразгаданых спосабаў дзеяння Бога ў нашым жыцці».

У гэтай цікавай і актуальнай кнізе кс. Робэрт Скішыпчак засяроджваецца не толькі на глыбіні тэалагічнай думкі Папы Бэнэдыкта XVI, але найперш імкнецца падкрэсліць тыя аспекты яго вучэння, якія могуць дапамагчы чытачам знайсці адказы на пытанні і выклікі сённяшняга няпростага часу. У кнізе таксама змешчаны тры тэксты Папы Бэнэдыкта XVI, якія аўтар слушна называе прарочымі.

Рэд.

Кс. Робэрт Скішыпчак

ПАТРАБАВАЛЬНЫ ПАПА

З пашанаю да Бэнэдыкта XVI

Урыўкі з кнігі

Зрэзанае зноў адрасце

На кляштары ў Монтэ Касіна, які любіў Бэнэдыкт XVI і ў які ён ахвотна прязджаў на малітву, ёсць надпіс: *Succisa virescit* (зрэзанае зноў адрасце). На думку Папы з Баварыі, вартасць жыцця кожнай асобы і грамадства павінна пастаянна праходзіць праверку паводле Божых заповедзяў. Беручы прыклад з догляду вінаграднікаў на поўдні Італіі, Папа меркаваў, што ўсё — і ў жыцці, і ў Касцёле — прынясе плён толькі тады, калі будзе зразацца. Таму і ягонае адрачэнне ад папскага трону ў 2013 годзе, напэўна, можна растлумачыць як спробу прымяніць гэты прынцып у адносінах да сябе самога. А можа, прынагодна, таксама і да ўсяго Касцёла.

Несумненна, такая аперацыя балючая і робіцца даволі рэдка. Тым не менш, яе радыкальны характар адпавядае іншаму правілу, якое цаніў Папа, асобу якога свет успрымаў як добрую, лагодную і пакорную. «Для мяне, — казаў Ёзаф Ратцынгер, — дабрыня азначае ўменне казаць „не“, бо дабрыня, якая ўсё дазваляе, не прыносіць ніякай карысці. Часамі дабрыня змушае нас сказаць „не“ і пайсці насуперак. Гэта і мой прынцып <...>».

Ён ніколі не баяўся тэалагічных выклікаў унутры Касцёла, не пазбягаў таксама публічных дыскусій з найвялікшымі інтэлектуаламі свету: Юргенам Хабэрмасам, Марчэло Пэрам, Ёганам Баптыстам Мэтцам ці Юргенам Мольтманам. Папа быў адным

з найлепш адукаваных людзей нашай эпохі і разам з тым — сціплым слугою Евангелля. Калісьці ўсе дрыжэлі перад бліскучым інтэлектам прафесара з Цюбінга і жартам казалі, што нават Пан Бог можа ўстрывожыцца, калі Ратцынгер з'явіцца ў небе, бо ён і там знойдзе некалькі дагматычных памылак. І хоць гэта быў толькі жарт, але ніхто не сумняваецца ў тым, што першым наступнікам святога Пятра ў XXI стагоддзі быў абраны вялікі чалавек. Няўжо Пан Бог прэвентыўна вырашыў праэктаменаваць па гістарычнай тэалогіі гэтага пажылога пастыра? А можа, прынагодна, нейкую нябачную атэстацыю праходзіць таксама і ўвесь Касцёл, здае своеасаблівы экзамен на ўменне распазнаваць знакі і выклікі часу?

Ксёндз Робэрт Скішыпчак — доктар тэалагічных навук, псіхолаг, прафесар Каталіцкай акадэміі ў Варшаве, перакладчык і публіцыст. Выдаў кнігі «*Pomiędzy Chrystusem a Antychrystem*» (2010), «*Nie umrze za życia. Dziesięć kroków w poszukiwaniu wiary*» (2010), «*Chrześcijanin na rozdwoju*» (2011) і многія іншыя. Перакладае з італьянскай мовы. Жыве ў Варшаве.

Што ж пакінуў па сабе Бэнэдыкт XVI — саборны эксперт, сааўтар пераломнай канстытуцыі пра Касцёл *Lumen gentium*, які на працягу 24-х гадоў служыў Касцёлу як прэфект Кангрэгацыі веравучэння, удзельнічаў у пабудове вялікага Пантыфікату Яна Паўла II, а таксама ў стварэнні некаторых ягоных энцыклік, асабліва *Veritatis splendor* ці *Evangelium vitae* і, урэшце, які сам на працягу амаль васьмі гадоў кіраваў Касцёлам? Якое бачанне гісторыі і якое разуменне вострых праблемаў нашай эпохі перадаў нам гэты Папа? З чым, на яго думку, давядзецца сутыкнуцца ў найбліжэйшы час вучням Хрыста на зямлі? Сярод многіх магістральных тэмаў у вучэнні Бэнэдыкта XVI я выбраў тры. На маю думку, яны найбольш істотныя і вымагаюць ад пастыраў і авечак Касцёла мужнасці ў паслугоўванні вераю і розумам.

Супраць догматаў рэлігійызму

Сучасны стыль мыслення пакутуе ад комплексу пастаянных сумненняў. Няма ў ім нічога праўдзівага ані само па сабе добрага. Усё тут залежыць ад кантэксту, абставінаў ці прыдатнасці. Сцвярджэнне, што пэўная рэлігія можа быць адзіна праўдзіваю, сёння выглядае нетактоўным або ўвогуле ўспрымаецца як прыкмета засляпення. Лічыцца аксіёмаю тэза Ганса Кэльсана пра адзіна слушную пазіцыю Пілата, які пытаў: «Што такое праўда?» Праўда ў сучасным грамадстве падмяняецца выбарам большасці. Знакаваю адметнасцю нашага часу стаў рэлігійызм. Але як у такім выпадку растлумачыць імкненне людзей здабываць мудрасць і веды пра гэты свет? Здавалася б, навошта весці пошукі, якія ніколі не асягнуць вынікаў? Як зразумець кагосьці, хто шукае без жадання знайсці, загадзя ведаючы, што прадмету пошукаў не існуе?

На думку Папы Ратцынгера, аспрэчванне канчатковай праў-

ды — гэта дапушчэнне *apriori*, з якога вынікае, што Бог не можа падараваць нам праўды пра сябе, што Ён не можа расплюшчыць нам вачэй, калі мы сапраўды нарадзіліся невылечна сляпымі і не маем ніякай зацікаўленасці ў пошуках праўды. Гэта ўсё роўна як асудзіць сябе біцца галавою аб сцяну. Насамрэч сутнасць у тым, што гэта «мы хочам заняць месца Бога, каб самім вырашаць, кім мы ёсць і што павінны з сабою зрабіць». Схематызм рэлігійызму пазнання прызнае праўдзівасць толькі для катэгорыі навуковасці, а веру гэтка кірунак мыслення лічыць «вераваннямі», угрунтаванымі на гатовых ідэях. І ўсё ж, калі мы пагодзімся на такое «ўмаленне» веры, то абмяжуем яе светам традыцый — «годных» і «прыгожых», бо ў іх мы гадаваліся, і таму яны вартыя захавання. Але калі ўсё, што заслугоўвае нашай павагі, — гэта толькі «традыцыя», тады праўда ў сваёй сутнасці перажывае крызіс. І паколькі ніхто яе не дабіваецца, то навошта шанаваць такую традыцыю?

Хрысціянства ж адказвае, што Праўда існуе, бо ва ўсёй сваёй паўнаце яна ўцэлавілася ў Асобе Езуса Хрыста і даступная нам у Яго вучэнні і ў вучэнні Яго Касцёла. Таму догматы веры і каталіцкія маральныя прынцыпы — гэта не што іншае, як стаўпы аб'ектыўнай праўды.

Вялікі супраціў, з якім сутыкаецца хрысціянская прапанова ў гэтым зрэлігійызаваным свеце, праяўляецца, напрыклад, у тым, што памкненне Касцёла даць сінтэз праўды ў выглядзе простых фармулёвак успрымаецца як дагматызм. У гэтым кантэксце абвяшчэнне ў 1992 годзе Катэхізіса Каталіцкага Касцёла, над распрацоўкаю якога чуваў тагачасны прэфект Кангрэгацыі веравучэння кардынал Ёзаф Ратцынгер, было ўспрынята як «жаданне заблакаваць свабоду мыслення», як «сродак кантролю і ўціску» альбо ўвогуле — як «атака на інкультурацыю». Бэнэдыкт

XVI добра ведаў, наколькі згубны і небяспечны для сучаснага чалавека спадзеў, што «хрысціянства адрачэцца ад дамаганняў праўды дзеля таго, каб паяднаць хрысціянства з сучаснасцю». Гэта мае таксама катастрофічныя наступствы на ўзроўні сучаснай катэхізацыі. У наш час рэлігійная недасведчанасць людзей проста жахлівая. Дастаткова паразмаўляць пра гэта з якім-небудзь фанатам смартфона ці гамбургера.

Трэба прызнаць, — пісаў Святы Айцец, — што напрыканцы другога тысячагоддзя хрысціянства ў Еўропе перажывае вялікі крызіс і адбылося гэта з-за крызісу пачуцця праўды. Таксама і з-за крызісу ў пытанні моднага сёння развіцця міжрэлігійнага дыялогу і прынцыпу плюралізму каштоўнасцяў. Сцвярджэнне, што Хрыстус з'яўляецца адзіным і паўсюдным Панам і Збаўцам, успрымаецца як «нечуваны фанатызм». Дастаткова прыгадаць, якое абурэнне выклікала сцвярджэнне аб неабходнасці моцнай веры ў тое, што ў таямніцы Езуса Хрыста, уцэлаўлёнага Сына Божага, які ёсць «дарога і праўда, і жыццё» (Ян 14, 5), увасоблена аб'яўленне паўнаты Божай праўды». Гэтае сцвярджэнне было апублікавана ў дэкларацыі *Dominus Jesus*, падрыхтаванай у 2000 годзе пад кіраўніцтвам тагачаснага прэфекта Кангрэгацыі веравучэння Ёзафа Ратцынгера. Далікатная праблема дыялогу з іншымі рэлігіямі змушае ўжо сама па сабе да рэлігійызма падысходзіць да справы. Дастаткова пагадзіцца з тым, што Божая праўда не аб'явілася ва ўсёй паўнаце ні ў якой гістарычнай рэлігіі, а самае большае — у кожнай толькі ў нейкай ступені, і таму ўсе яны ў дачыненні адна да другой камплементарныя, дастаткова такой згоды, каб захаваць спакой і талерантнасць у размове на гэтую тэму. Дастаткова таксама дзеля гэтага пагадзіцца, што хрысціянства — толькі адзін са шляхоў збаўлення і разам з іншымі рэлігіямі сый-

дзеца калісьці ў эсхаталагічным Божым Валадарстве. А Хрыстус, гэтаксама як іншыя вялікія рэлігійныя заснавальнікі, — адна з многіх гістарычных асобаў, у якой уцэлавіўся таямнічы боскі Логас. Папа Бэнэдыкт XVI як ахоўнік веры Касцёла выказваўся на гэты конт дакладна і ясна: «Гаворка пра Езуса як пра адзінага і паўсюднага пасярэдніка збаўлення не азначае пагардлівых адносінаў да іншых рэлігій, а толькі нязгоду з тэзаю пра немагчымасць пазнання праўды». Тое, што праўдзівае і добрае ў іншых рэлігіях, мы прызнаем і належным чынам цэнім, гэтаксама як і не пазбягаем крытыкі ў наш бок. Адзінае, што мы не згаджаемся з «догматам рэлятывізму», які даводзіць, што абавязак абвяшчэння Евангелля ўсім людзям на зямлі ўжо не актуальны, таму місійнасць і заклік да навяртання трэба замяніць філасофіяй дыялогу і сустрэчы. На думку ж Папы Бэнэдыкта XVI, «адказныя адносіны да іншых — гэта абвяшчэнне ім магчымасці духоўнага аздараўлення ў Пану; гэта таксама неабходнасць пераканання ў тым, што ў нас ёсць сродкі для такога аздараўлення людзей і што наш абавязак — даць ім словы збаўлення».

Неабходнасць каранёў дзея таго, каб выжыць

Хрысціянства — гэта не выдумка і не «еўрапейскі прадукт». Яно існуе «па-за» і «па-над» усялякімі культурамі і традыцыямі. Хоць, сапраўды, у Еўропе хрысціянства развілося найбольш імкліва і тут прыдбала свае ўстойлівыя формы, уплываючы такім чынам на аблічча і духоўную тоеснасць гэтага кантыненту. Еўропа, маючы карані, заглыбленыя ў Евангелле, на працягу вякоў выпраменьвала сваю натхняльную сілу на ўвесь свет. Тым не менш, — як заўважае Ратцынгер, — «у наш час еўрапейскі Запад стаў часткаю свету, якая найбольш

супрацьстаіць хрысціянству». Тут ігнаруецца той факт, што Каталіцкі Касцёл мае права ясна акрэсліваць і выяўляць сваю тоеснасць. Бэнэдыкт XVI заўсёды паслядоўна і настойліва тлумачыў, што ў Еўропе свецкасць сталася «ідэалогіяй» альбо нават свайго роду «рэлігіяй», і ў гэтай «рэлігіі свецкасці» маюць значэнне тры каштоўнасці: прагрэс, веды і свабода. Што з іх вынікае? А менавіта тое, што «дзякуючы гэтым каштоўнасцям свет не стаў ні больш прыязным да жыцця, ні больш людскім; зусім наадварот».

Наступствы гэтага Папа заўважаў у сучасным політэістычным атэізме, дзе замест адзінага Бога ўшаноўваюцца шматлікія ідалы. «Сёння ўжо не існуе так званых бажкоў. Аднак ёсць сілы, якім чалавек пакланяецца». Сярод іх — капітал і прага ўладання, амбіцыі і шмат іншых. У цывілізацыі Захаду з вялікім поспехам развіваецца культ залатога цяльца. На думку Ратцынгера, у гэтым ёсць вялікая небяспека. «Калі святло Хрыстовага адкуплення згасне, тады, нягледзячы на ўвесь інтэлектуальны і тэхналагічны прагрэс, свет ахопіць страх і прыгнечанасць». Ці можна паставіць больш дакладны дыягназ цяперашняму эканамічнаму крызісу, які нішчыць людзей і прамысловасць? «Над усім бярэ верх глыбокае пачуццё незадаволенасці, і гэта менавіта там, дзе, здавалася б, дабрабыт і свабода дасягнулі нечуванага дасюль узроўню». Чалавек, прыгнечаны паразам сваіх памкненняў, лёгка паддаецца спакусе звароту да цёмных сілаў. У свеце, прасякнутым секулярызмам, узрастаюць культы і множацца акультныя паслугі. У самой Італіі штогод рэгіструецца 10 мільёнаў тэлефонных званкоў да розных спецыялістаў па гараскопах. На 30 тысяч каталіцкіх святароў прыпадае 100 тысяч магаў і варажбітак. Падобная сітуацыя існуе і ў іншых «цывілізаваных і развітых» краінах.

Святы Айцец тлумачыў, што гэта спакуса, звязаная з пошукам хуткага досведу і імгненнага задавальненняў. Гэты падман спачатку здаецца чымсьці прывабным і хвалючым: самому стаць богам! Але ў выніку ён пераходзіць у аўтадэструкцыю. «У многіх краінах Еўропы, напрыклад, у Германіі, — казаў Папа ў адным інтэрв'ю, — мы маем справу з вяртаннем язычніцтва, асабліва на тых абшарах, якія раней былі камуністычнымі. Апроч таго, на поўначы краіны пратэстантызм прыходзіць у заняпад, вызваляючы месца язычніцтву, якому няма патрэбы атакаваць Касцёл, бо вера там змалела настолькі, што няма сэнсу яе пераследаваць».

Увогуле, у Еўропе развілася такая культура, якая нязнаным дасюль чалавецтву спосабам выключае Бога з калектыўнай свядомасці да такой ступені, што Ён становіцца цалкам адпрэчаным, а Яго існаванне ўспрымаецца як незаўважнае, няпэўнае і таму належыць да суб'ектыўнага выбару чалавека. Такім чынам, у публічным жыцці Бог становіцца Кімсьці зусім неістотным. Гэта, з пункту гледжання маральнай свядомасці, нечуваны пераварот. Такі спосаб мыслення прызнае рацыянальным толькі тое, што можна праверыць пры дапамозе эксперыменту. А паколькі маральнасць належыць да зусім іншай сферы, яна, як такая, увогуле не існуе. У свеце, угрунтаваным на выгадзе, пра тое, што з'яўляецца маральным, а што — не, мяркуецца па яго эфектыўнасці. Тут нішто само па сабе не ёсць ні добрым, ні дрэнным. Усё залежыць ад вынікаў, якія дазваляе прадбачыць дзейнасць. «Калі, з аднаго боку, хрысціянства ў Еўропе знайшло сваю найбольш дзейсную форму, — казаў на пачатку свайго Пантыфікату Бэнэдыкт XVI, — з другога боку, трэба таксама сцвердзіць, што ў Еўропе развілася культура, найбольш радыкальная з усіх магчымых і найбольш супраць-

леглая не толькі хрысціянству, але і рэлігійным, і маральным традыцыям чалавецтва».

Тут робяцца заявы, што толькі радыкальна асветніцкая культура можа быць важнаю для еўрапейскай тоеснасці. І, нягледзячы на тое, што гэта культура нясе на сваіх штандардах лозунгі талерантнасці, насамрэч яна з'яўляецца свайго роду абсалютызаванай толькі аднаго спосабу мыслення і жыцця. «Сапраўдная супярэчнасць, характэрная для сённяшняга свету, — працягваў сваю думку Святы Айцец, — гэта не супярэчнасць паміж рознымі рэлігійнымі традыцыямі, а супярэчнасць паміж поўным вызваленнем чалавека ад Бога, з аднаго боку, і вялікімі рэлігійнымі культурамі — з другога». Ён прадбачыў, што «калі дойдзе да сутыкнення культураў, то гэта будзе не сутыкненне вялікіх рэлігій, а сутыкненне паміж гэтаю вялікаю эмансипаванай чалавека і гістарычнымі культурамі». Такого тыпу сучасны дагматызм упэўнены, што валодае канчатковым інтэлектуальным пазнаннем і таму мае права ўспрымаць усё іншае як пераходныя альбо ўвогуле ўжо састарэлыя формы.

Тут яшчэ варта зазначыць, як Папа Ратцынгер тлумачыў небяспеку рэлігійнага фундаменталізму ў Еўропе. Ён пісаў: «Калі, напрыклад, сужэнства і гомасексуалізм лічацца раўнапраўнымі, калі атэізм падмяняецца правам на блюзнерства, асабліва ў мастацтве, то такія факты ў вачах мусульманаў выглядаюць чымсьці абсалютна непрымальным. Таму таксама і ў мусульманскім свеце існуе перакананне, што хрысціянства ўжо адмірае, што Захад прыходзіць у заняпад. Яны таксама перакананыя, што толькі іслам нясе гэтаму свету святло веры і маральнасці». Страта адчування святасці і павагі да таго, што для іншых святое, абуджае інстынкт самаабароны ўнутры арабскага свету. На думку Бэнэдыкта XVI,

за ўзрастанне фундаменталізму ў свеце нясе адказнасць «жахлівы секулярызм» <...>

Усе разважанні Ёзафа Ратцынгера ў сваёй аснове ішлі ў адным кірунку: «Нам патрэбныя карані дзеля таго, каб выжыць. Мы не павінны страціць Бога з поля зроку, калі хочам, каб не знікла чалавечая годнасць. У гэты гістарычны момант нам неабходныя людзі, якія з дапамогаю асвечай і перажытай веры ўчынілі б Бога прысутным у гэтым свеце. Толькі праз людзей, да якіх Бог дакрануўся, Ён можа звяртацца да іншых». Прыкладам такога чалавека для баварскага Папы быў св. Бэнэдыкт з Нурсіі, які ў сваёй *Рэгуле* пісаў: «Гэтаксама, як існуе злая і горкая зацятасць, што аддаляе ад Бога і вядзе ў пекла, гэтаксама ёсць і добрая руплівасць, якая аддаляе ад граху і вядзе да Бога і вечнага жыцця».

Да сваёй вялікай справы выратавання добрага і праўдзівага свету незабыўны Святы Айцец імкнуўся далучыць таксама людзей няверуючых. Ён бачыў неабходнасць вызначэння ўніверсальных маральных прынцыпаў, важных для кожнай культуры і кожнага ўспрыняцця, якія б супадалі з законамі прыроды і нормаў хрысціянскай этыкі.

У эпоху Асветы было імкненне зразумець і сфармуляваць галоўныя маральныя нормы, не пазбаўленыя значэння нават тады, «калі б Бог не існаваў» — *etsi Deus non daretur*. «Таму неабходна перайначыць аксіёму Асветніцтва і сказаць: таксама і той, хто не здольны прыняць існавання Бога, прынамсі павінен імкнуцца жыць так і так кіраваць сваім жыццём, як бы Бог існаваў, — *veluti si Deus daretur*. Гэтую парадку яшчэ Паскаль даваў сваім няверуючым сябрам. Я таксама хацеў бы сёння даць яе маім сябрам, якія не вераць. У такім выпадку ніхто не быў бы абмежаваны ў сваёй свабодзе, а ўсе нашыя справы знайшлі б падмацуны і вельмі неабходны ім крытэрыі».

Спакусы для Касцёла

Многім глыбока ў памяць запалі словы тагачаснага кардынала Ратцынгера, прамоўленыя ім падчас разважання Крыжовага шляху ў Вялікую пятніцу 2005 года. Ён тады вельмі моцна казаў пра бруд у Касцёле: пра пыху, самадастатковасць і пра тое, што Касцёл часта нагадвае човен, які набірае вады, альбо поле, на якім узышло больш каласоўніку, чым пшаніцы.

Такім чынам, сучасны стан Касцёла і духоўны стан саміх хрысціянаў — гэта трэцяя вялікая тэма ў вучэнні Бэнэдыкта XVI. Як ахоўнік веры, ён адчуваў патрэбу дбаць пра чысціню дактрыны; як пастыр ён бачыў неабходнасць чысціні каталіцкіх сэрцаў. Унутранае жыццё Касцёла — гэта навяртанне. «Мы заўсёды павінны памятаць, што Касцёл не наш, а Ягоны. Сапраўдная рэформа ў тым, каб у найбольшай ступені знікала тое, што нашае, і каб лепш выяўлялася тое, што Ягонае, Хрыстовае». Папа лічыў, што дзеля гэтага трэба рэфармаваць не так структуры, як саміх сябе. Таму Святы Айцец адчуваў неабходнасць выкрываць спакусы, якім любяць паддавацца вучні Хрыста, губляючы такім чынам сваю праўдзівасць і місійную эфектыўнасць. Адна з такіх спакусаў — гэта дзейнасць хрысціянаў у палітычнай сферы дзеля атрымання ўлады. Хоць Бэнэдыкт XVI прызнаваў неабходнасць удзелу католікаў у публічным жыцці дзеля таго, каб яны, асветленым вераю розумам, прыўносілі святло Евангелля ў складаныя сферы палітыкі ці эканомікі; тым не менш, ён лічыў, што валоданне зямлю ўладаю можа быць небяспечным і нават згубным для Касцёла. У гэтым сэнсе Касцёл калісьці выйграў, расстаўшыся з ідэяй дзяржавы-наасці. «Касцёльная дзяржава развалілася ў 1870 годзе. І, трэба прызнацца, дзякуй Богу, бо поруч з уладаю знаходзіцца багацце. На жаль, на працягу гісторыі

заўсёды было так, што Касцёл сам не мог аддаліцца ад матэрыяльных каштоўнасцяў, але іх у яго забіралі іншыя, і ў выніку гэта для яго аказвалася збаўленчым».

Зусім інакш Папа глядзеў на пытанне прысутнасці Бога ў канстытуцыі, на тое, каб Еўропа не абмежавала сябе чыстаю тэхнакратыяй, для якой адзіны крытэрыў дабра — гэта рост спажывальніцтва. Ужо Рудольф Бультман казаў: «Нехрысціянская дзяржава магчымая, але атэістычная — не». Там, дзе няма Божага закону над нашымі перакананнямі, там застаецца навіязванне ўласнай волі і вялікая рызыка, што чалавек будзе знішчаць сябе самога. У гэтым сэнсе вельмі пераканальным аказаўся досвед мінулага стагоддзя.

Іншая небяспечная спакуса для Касцёла — адпрэчванне сутнаскага; адпрэчванне Хрыста дзеля таго, каб змяняць свет паводле людскіх меркаванняў і саміх сябе дастасоўваць да плыткай моды банальнага мыслення. У гэтым сэнсе многія з тых, хто знаходзіцца ўнутры Касцёла, даўно ўжо апынуліся па-за ім. З тэалагічнага пункту гледжання «ў Касцёле можна сустрэць шмат антыкасцёльнага і нават антыхрысціянскага». Некаторыя большы сэнс бачаць у служэнні сацыяльнаму развіццю, чым у абвяшчэнні Хрыстовага Евангелля. «Але пра якое пазітыўнае сацыяльнае развіццё мы марым, калі яму спадарожнічае недасведчанасць у Божай сферы?» Каб адказаць на патрэбы чалавека, Касцёлу больш неабходная святасць, чым спраўнае кіраванне. Неабходная сталая вера, гэта значыць, не такая, што кідаецца за павевамі моды і апошніх навінаў, але вера, глыбока ўкаранёная ў сяброўства з Хрыстом. Тады хрысціянства будзе «канкрэтнаю альтэрнатываю» трывіялізацыі чалавека і рэлятывізацыі ўсяго астатняга. Менавіта будучы антысучасным і адважным у адносінах да вы-

годнага і паўсюдна прызнанага, Касцёл здолее справіцца са сваёю місіяй «прарочага супраціву».

На думку Ёзафа Ратцынгера, крызіс Касцёла ў вялікай ступені вынікае з адсоўвання на другі план тэмы Бога. Ён зашмат займаецца самім сабою і не прамаўляе з дастатковаю сілаю і радасцю пра Бога, пра Хрыста ў той час, калі свет увогуле не жадае ведаць пра нашыя ўнутраныя праблемы, а прагне паслання, якое калісьці паклікала Касцёл да жыцця; прагне агню, які Езус кінуў на зямлю. Таму Касцёлу неабходны новы духоўны парыў, новае памкненне і новы агонь веры. Папа падкрэсліў, што сёння гэта асабліва заўважна ў новых касцёльных рухах. Дзякуючы ім бачна, што «Дух Святы пастаянна прысутнічае і аб'яўляе сваю моц». «Каталіцызм ніколі нельга запланаваць і кіраваць ім з пункту гледжання канкрэтна службовага ці навуковага. Ён валодае дарам разнастайнасці, таму ў нас ёсць рэлігійнасць факалярская, некатэхуменальная, шанштадская, рэлігійнасць *Cursillo*, *Comunione e Liberazione*. Гэта таксама, як ёсць рэлігійнасць францішканская, дамініканская ці бэнэдыктынская. Багацце веры праяўляецца ў шматлікіх адрасах, што жывуць пад тым самым дахам, у тым самым будынку. І мы павінны падтрымліваць гэтую дынамічную адкрытасць». Зразумела, заўсёды ёсць рызыка надрыву або празмернасці, гэтаксама, як і спакуса ўніфікацыі ўсяго, што не паддаецца навуковым схемам ці пастановам пэўнай камісіі.

Здаецца, у Бэнэдыкта XVI не было ў гэтым сэнсе ніякіх сумненняў і таму ён ішоў шляхам, падобным да таго, якім крочыў Ян Павел II, адчуваючы патрэбу новай евангелізацыі будучых пакаленняў. Папа пісаў: «Прынцыповае пытанне кожнага чалавека: як стаць чалавекам? Як навучыцца мастацтву жыцця? Якая дарога вядзе да шчасця? Евангелізаваць — азначае паказваць

гэтую дарогу, вучыць мастацтву жыцця». Старая прымаўка кажа: «Поспех не мае імя Бога». Новая евангелізацыя не можа быць імгненным прыцягненнем вялікіх натоўпаў, далёкіх ад Касцёла, з дапамогаю вытанчаных спосабаў. Вялікія рэчы заўсёды пачынаюцца з малога зярнятка, а рух масаў заўсёды падманны. Евангельская прыпавесць пра маленькае гарчычнае зерне, якое паволі і цяропліва вырастае ў вялікае дарослае дрэва — вось у сціслым скароце душпастырская метадалогія Бэнэдыкта XVI.

Нягледзячы на тое, што яго часта абвінавачвалі ў празмерным песімізме, Святы Айцец, аналізуючы рэчаіснасць, спакойна глядзеў у будучыню, бо быў упэўнены, што «Пан не пакіне свайго Касцёла». Яго рашэнне адысці ад кіраўніцтва Хрыстоваю аўчарняю здзівіла не толькі католікаў, але і ўвесь свет. У многіх узнікла боязь, што Папа ўцякае з чаўна, які тоне, альбо паступае гэтак таму, што кампанія яго партнёраў не гарантуе багатага ўлову. Домыслаў, гіпотэзаў і спекуляцый было выказана ажно задужа. Свайым сімвалічным адыходам на пустэльнію для малітвы Бэнэдыкт XVI паставіў Касцёл перад неабходнасцю распазнання сапраўдных выклікаў і сапраўдных цяжкасцяў. Падчас апошняй, надзвычай прыгожай сустрэчы Біскупа Рыма са сваім духавенствам 14 лютага 2013 года на развітанне Бэнэдыкт XVI сказаў: «Наша заданне — гэта праца дзеля таго, каб Касцёл сапраўды аднавіўся. Я, адышоўшы, буду заўсёды з вамі ў свайго малітве. І мы пойдзем разам з Панам наперад, упэўненыя, што Ён пераможа».

Працяг будзе.

*Пераклад з польскай мовы
Крыстыны Лялько.*

*Паводле: ks. Robert Skrzypczak.
Wymagający Papierze.*

*W hołdzie Benedyktowi XVI. Dom
wydawniczy «Rafael», 2023.*

Айцец Павел Крупа ОР

Інквізіцыя. Паміж міфам і праўдаю

Многія здзіўляюцца, калі пра інквізіцыю пачынае разважаць дамініканін. Да таго ж кожны з нас мае сваё ўяўленне пра інквізіцыю, сфармаванае літаратураю, школьнымі ўрокамі, мастацтвам, гісторыяграфіяй, і часам цяжка пазбавіцца ад падазрэння, што дамініканін пачне любымі шляхамі яе апраўдваць. Запэўніваю вас, што гэтага не будзе. Як дамініканін і як гісторык я перадусім імкнуся разабрацца, як было насамрэч. Часта мы маем урывачныя веды пра тыя ці іншыя рэаліі, адсюль шмат непаразуменняў і прадужатасці. Веды пра інквізіцыю многія чэрпаюць, напрыклад, са слыннага рамана Умберта Эка «Імя ружы», дзе апісаны інквізітар, які жадае ўсіх спаліць на вогнішчы, аднак трагічна гіне сам. У рамане выкарыстоўваецца імя рэальнага персанажа: Бэрнара Гі, знакамітага інквізітара і гісторыка дамініканскага ордэну, які, між іншым, не загінуў, а памёр сваёю смерцю, пражыўшы каля 70-ці гадоў і зрабіўшы шмат карыснага, прычым абавязкі інквізітара ён выконваў усяго некалькі гадоў.

У 2000-я гады пачало з'яўляцца шмат добрых крытычных публікацый на тэму гісторыі інквізіцыі, найперш гэта два вялікія тамы, прысвечаныя папскай інквізіцыі, якія выдала Апостальская Сталіца, і тры тамы, якія выдаў дамініканскі ордэн па матэрыялах калекцыянаў і сустрэчаў гісторыкаў, што

Крышціано Банці. «Галілей перад рымскай інквізіцыяй», 1857 г.

праводзіліся на працягу трох гадоў з мэтай цэласна разгледзець феномен інквізіцыі.

Каб зразумець, што такое інквізіцыя і для чаго яна была створана, найперш неабходна звярнуцца да кантэксту: высвятліць, як выглядала грамадства, у якім узнікла ідэя стварэння духоўнага трыбуналу, бо інквізіцыя — гэта найперш трыбунал, суд, які прымае рашэнні ў справах веравучэння. Папская інквізіцыя была заснавана ў XIII стагоддзі, але карані яе ўзнікнення трэба шукаць у V ст., у часы апошняга ўпадку Рымскай імперыі. Тагачасная імперыя ўжо была падзеленая на дзве, Усходнюю і Заходнюю, але не перастала быць для Еўропы абсалютным культурным, грамадскім, палітычным

і рэлігійным «касцяком», на якім амаль з пачатку нашай эры пачалі нарастаць розныя дадаткі. На гэтай аснове была створаная добрая сістэма грамадскага права, сістэма падаткаў, розных дзяржаўных інстытутаў і г.д., што дазваляла аднолькава добра функцыянаваць розным часткам імперыі, якая разраслася амаль на ўсю Еўропу.

Рымская імперыя мела фантастычную здольнасць асвойваць элементы розных культур і рэлігій, але настаў час, калі гэта яе разваліла. Прыклад таго, як на працягу некалькіх стагоддзяў змянілася мадэль паводзінаў чалавека ў грамадстве і змянілася само грамадства. Марк Тэрэнцій Варрон (116 г. да н.э. — 27 г. да н.э.), буйны землеўласнік,

філосаф, вучоны і пісьменнік, стварыў падручнік для жыхароў Рыма, дзе першым апісаў цыкл свабодных мастацтваў, у якіх павінен быць дасведчаны культурны і адукаваны чалавек. Варрон пералічвае 9 навучальных дысцыплін: гэта звязаныя са словам граматыка, дыялектыка і рыторыка і звязаныя з лічбамі арыфметыка, геаметрыя, астраномія, музыка, архітэктура і медыцына. Ён быў упэўнены, што адукаваны чалавек павінен умець збудаваць дом (а вайсковец яшчэ і фартыфікацыю) і быць дасведчаным у медыцыне, каб дапамагаць сабе і іншым. У V ст., калі імперыя перажывае ўпадок, іншы вучоны муж, Марцыян Капэлла (каля 360–428), піша філасофскі твор пад назвай «Шлюб Філалогіі і Меркурыя». Па яго сюжэце Меркурый шукае жонку сярод розных цнотаў, і ўрэшце, калі Філалогія згаджаецца, на вяселлі з'яўляюцца розныя навукі: ужо названыя граматыка, дыялектыка, рыторыка, арыфметыка, геаметрыя, астраномія і музыка. Спрабуюць увайсці таксама архітэктура і медыцына, але іх выганяюць, бо гэта нешляхетныя заняткі, якімі займаюцца нявольнікі, у адрозненне ад сямі навук, прызначаных для вольных людзей. Цікава параўнаць светапогляды двух філосафаў. Варрон напісаў першыя трактаты па эпідэміялогіі і агракультуры і не лічыў, што гэтыя заняткі прыніжаюць яго статус, а ўжо праз чатырыста-пяцьсот гадоў практычнымі навучальнымі навыкамі валодаюць толькі нявольнікі. У V ст. Рымская імперыя дасягае апагею багацця і дабрабыту. Рым хацеў забяспечыць сваім жыхарам спакойнае і бесклапотнае жыццё і таму перакладаў клопаты па вытворчасці і падтрыманні эканомікі на калоніі, абапіраючы дабрабыт не на ўласную працу і высылкі, а на вайсковыя здабычы.

У гэтай разбэшчанасці — адна з прычынаў развалу імперыі, які, на думку гісторыкаў, доўжыўся каля 200 гадоў. Вядома, гэта не адзіная прычына, але для мяне як для гісторыка дактрыны і ідэі — гэта важны знак развіцця або ўпадку грамадства. Дэкаданс, адарванасць ад практычных ведаў і жыццё за кошт іншых моцна аслабляе эліту Рыма, і з цягам часу імперыя распадаецца.

Вялікая і складаная канструкцыя антычнага свету асыпаецца, і ад яе застаецца толькі шкілет — структура хрысціянскага Касцёла. Застаюцца біскупствы, парафіі, кляштары, ёсць святары і манахі. Гэта аслабленая структура, бо ў V ст. сам Касцёл перажывае вялікі крызіс: яго моцна пахіснула арыянская спрэчка, і ў той час католікі ў хрысціянскім свеце былі ў меншасці, а большасць хрысціянаў — арыянамі. Справа ў тым, што барбарскім плямёнам лягчэй было прыняць дактрыну Арыя і паверыць, што новы Бог быў добрым і ахвярным чалавекам, і за гэта Бог зрабіў і яго Богам (няхай тэалагі прабацаць мне спрашчэнне гэтай дактрыны, але гэта важна, каб добра зразумець далейшы ход падзеяў). Падобныя паралелі ёсць у язычніцкай міфалогіі, і неафітам арыянскае вучэнне больш зразумелае, чым паняцце гіпастатычнага саюзу — адзінства Боскай і чалавечай прыроды Хрыста. Багаслоўскія спрэчкі доўга цягнуцца на Саборах у Канстанцінопалі, Эфесе, Халкідоне, а простае насельніцтва ўвогуле не гаворыць па-грэцку і ледзьве разумее лаціну. Для мяне ўвогуле цуд, што каталіцкая дактрына ў свой час не патанула ў моры арыянства.

Чаму гэта так важна? Бо грамадства, якое фармуецца паміж VI і IX–X стст., фармуецца менавіта на касцяку структуры Касцёла і яго супольнасцяў. Нарэшце пасля міграцый плямё-

наў, спробаў аб'яднання імперыі, здзейсненых Карлам Вялікім, пасля шматлікіх войнаў і падзелаў тэрыторый у X–XI стст. паўстае новы свет, узнікаюць больш-менш стабільныя княствы і каралеўствы, але ўсе яны абапіраюцца на структуры Касцёла. Увесь гэты час пасля падзення Рымскай імперыі біскуп заставаўся не толькі кіраўніком хрысціянскай супольнасці і настаўнікам Евангелля, але нёс адказнасць за жыццё сваіх людзей, ён быў адзінай уладай, адзіным прадстаўніком парадку. Таму пераход да ўсведамлення, што біскуп — гэта і духоўны, і палітычны ўладар, адбыўся вельмі проста і натуральна. Не было ніякай рэвалюцыі, Касцёл не развальваў свецкую дзяржаўнасць, як можна было б падумаць, бо ніякай свецкай дзяржаўнай улады проста не было. Жадаючы цывілізаваць свае землі, каралі і князі робяць гэта праз пасрэдніцтва Касцёла. Трэба мець на ўвазе, што на працягу многіх стагоддзяў ішлі крывавыя войны, пастаянна змянялася ўлада, землі спусташаліся остготамі, франкамі, германцамі і г.д. Мы нават прыблізна не можам уявіць катастрофы грамадства тых часоў. Вялізная колькасць людзей жыла адасоблена ў лясах. Каб вывесці іх адтуль і запэўніць больш-менш спакойнае жыццё, уладары пачалі будаваць парафіяльныя касцёлы, як, напрыклад, вялікая графіня Матыльда Тасканская (1045–1115). Вакол касцёлаў аднаўлялася звычайнае жыццё: людзі выходзілі з лесу, каб прыйсці на набажэнства, ахрысціць дзіця, узяць шлюб і зладзіць пахаванне; пры нагодзе там жа, пры касцёле, людзі пачыналі мянцца і гандываць, узнікаў рынак, а побач і карчма. Гэтак узнікалі цэлыя вёскі і мястэчкі. Гэта была сапраўдная планавая палітыка.

З пазіцыі сённяшніх часоў мы часта глядзім на сярэднявечнае

грамадства анахранічна. Аднак трэба памятаць, што яно ўтварылася на фундаменце супольнасці Касцёла. Вядомая спрэчка аб інвестытурах XI–XII стст. — аб тым, хто прызначае біскупаў і абатаў, Папа ці імператар — не была супрацьстаяннем свецкіх і касцёльных уладаў, як пішацца ў некаторых падручніках гісторыі. Гэта была ўнутрыкасцёльная барацьба: грамадскія структуры былі неаддзельнымі ад касцёльных, абсалютная большасць насельніцтва, ад найбяднейшага селяніна да караля, складалі католікі, і ўсе яны, і сяляне, і святары, і мясцовыя ўладары — князі, графы, бароны — былі падданымі Рымскага Папы. Імператар, жадаючы ўзурпаваць духоўную ўладу, рабіў гэта не таму, што хацеў знішчыць Касцёл: ён быў перакананы, што мае духоўную ўладу, бо намашчаны на валадарства Богам. Гэтак жа нікога не здзіўляла, што Папа выкарыстоўвае вайсковую сілу для абароны сваіх інтарэсаў, бо ён — не толькі духоўны валадар, а проста валадар.

Нам, людзям, якія жывуць у мультикультурным і глабалізаваным свеце, цяжка ўсвядоміць, што такое аднароднае грамадства. На той час язычнікі засталіся па сутнасці толькі на ўскраінах Еўропы, арабы пасля бітвы пад Пуацье апынуліся за Пірэнеямі, у Іспаніі, дзе працягвалася Рэканкіста, адваіваючы не хрысціянскія землі, у цэнтры Еўропы жыла толькі некаторая колькасць габрэяў, але яны не мелі вялікага ўплыву на грамадства. Гэты свет быў цалкам хрысціянскі, і ў ім супольнасць дамінавала над асобаю. Зноў жа, нам, выхаваным на індывідуалізме, ідэях Рэнесансу і Асветніцтва на вартасці чалавечай асобы, цяжка гэта зразумець. Падобным чынам грамадства функцыянуе ў сучасных афрыканскіх краінах: кожны чалавек — частка сям’і,

клану, супольнасці, і без гэтага ты проста не існуеш. Сярэднявечнае еўрапейскае грамадства — гэта адна вялікая хрысціянская супольнасць, падзеленая на меншыя: цэхі, ордэны, таварыствы. Сярэднявечча ўвогуле любіла супольнасці, або прафесійныя, або рэлігійныя: кляштары і брацтвы розных святых, або дабрачынныя, як, напрыклад, фламандскія бегінажы (фр. *béguinage*), закрытыя абароненыя паселішчы з домамі на 2–3 асобы, сваімі гаспадарчымі пабудовамі і капліцаю, для ўдоваў і адзінокіх жанчын, якія маглі жыць разам, працуючы і дапамагаючы адна адной. Бегінажы, дарэчы, існуюць і дагэтуль.

Яшчэ адна важная рыса тагачаснага грамадства (уклучна да XVIII ст.) — поўнае перакананне ў тым, што жыццё чалавека не заканчваецца на зямлі, несумненная вера ў вечнае жыццё. Для чалавека Сярэднявечча не было так страшна пазбавіць некага жыцця, але было недапушчальна пазбаўляць вечнасці, бо тое, што будзе пасля смерці, нашмат важней.

Цяпер, калі мы ўяўляем, на чым будавалася і як функцыянавала сярэднявечнае грамадства, паглядзім, што такое інквізіцыя. Да таго як стаць папскай інстытуцыяй, інквізіцыя была адным з біскупскіх абавязкаў. Біскуп павінен быў навучаць, кіраваць, выконваць адміністрацыйныя абавязкі і сачыць, каб вера людзей на падданай яму тэрыторыі адпавядала *Credo*. Школы яшчэ не былі так распаўсюджаны, толькі Карл Вялікі загадаў ствараць пры кожным кляштары і вялікай парафіі школы. Адукаваных людзей было вельмі мала, адукаваных прапаведнікаў — таксама. Нярэдка пробашч ці святар ледзьве мог прачытаць тое, што напісана ў Імшале. Розныя сінадальныя камісіі правяралі, ці ведае святар малітвы на памяць і што з іх

увогуле разумее. Спытайце сёння верніка, што значыць «Бог ад Бога, Святло ад Святла»? Нават нам, адукаваным людзям, цяжка бывае тлумачыць складаныя тэалагічныя формулы, дык што казаць пра ксяндза з беднай вёскі, які, апроч служэння, вымушаны яшчэ весці гаспадарку і карміць сям’ю (цэлібат быў зацверджаны толькі напрыканцы XI — пачатку XII ст. пасля рэформаў Папы Грыгорыя VII), не маючы ні часу, ні магчымасцяў для самаадукацыі? А *Credo*, Сімвал веры, у амаль нязменнай форме існуе з I ст. і з’яўляецца маркерам прыналежнасці да грамадскай супольнасці.

У падобных умовах нярэдка ўзнікалі розныя ерасі, такія як арыянства або нестарыянства, унутры Касцёла адбывалася шмат тэалагічных спрэчак, і біскуп мусіў чуваць, каб вернікі атрымлівалі праўдзівую навуку веры і вызнавалі яе. Таму функцыя інквізіцыі, якую выконваў біскуп, — гэта перадусім было адсочванне ўзроўню рэлігійных ведаў у падданых яму святароў. А ў грамадстве, дзе *sacrum* неаддзельны ад *profanum*, дзейнасць біскупа часта была арыентаваная на яго ўласныя інтарэсы і на інтарэсы мясцовых магнатаў. Большасць біскупаў належала да арыстакратыі і залежала ад іх падтрымкі. Таму абвінавачванне ў ерасі, на жаль, стала інструментам улады: зручнай магчымасцю адабраць у некага маёмасць, разрабаваць багаты кляштар, пазбавіцца ад суперніка.

З часоў Сакрата добра вядома, што лепшы спосаб некага ачарніць — гэта абвінаваціць у бязвер’і або ў «няправільнай веры» і ў шкодным уплыве на іншых, асабліва на моладзь. І дагэтуль такі спосаб даволі дзейсны, а ў тыя часы абвінавачванне ў ерасі і бязбожніцтве ўвогуле мела страшныя наступствы, тым больш што амаль немагчыма

было даказаць несправядлівасць такіх абвінавачванняў. Адсюль і ўзніклі сумненні ў тым, што біскупы могуць аб'ектыўна выконваць функцыю інквізітараў, і ўзнікла патрэба, каб нехта незалежна ад кампетэнтных мог выносіць суджэнне, асабліва ў сур'ёзных абвінавачваннях. Вы, магчыма, спытаеце, а каму якая справа да чужой веры? У сучасным мультыкультурным свеце гэта натуральнае пытанне, але ў свеце, дзе ёсць толькі католікі, яно немагчымае. Мы з вамі выхаваныя на ідэі свабоды сумлення, але паспрабуйма апынуцца ў скурывае тагачасных людзей: з'яўленне ерэтыка, то бок, таго, хто прапаведуе ідэі, якія прырачаюць агульнапрынятым у грамадстве, — гэта пагроза не толькі для веры, але і для самога грамадства.

Такім чынам, на пачатку XIII ст. Папа Грыгорый IX заснаваў інквізіцыю — незалежны ад мясцовай улады трыбунал, які падпарадкоўваўся непасрэдна Папу і быў яго экспазіцыяй на ўвесь хрысціянскі свет. Гэты трыбунал неабходна было даверыць адукаваным людзям, свабодным ад уплыву мясцовай арыстакратыі. Таму Папа звярнуўся да новазаснаваных манаскіх ордэнаў дамініканаў і францішканаў. Так, гэта стэрэатып, што інквізітарамі былі адны дамінікане: напрыклад, на поўначы Італіі інквізіцыя была дзейнасцю францішканаў. Першая ўзгадка пра дамініканскую інквізіцыю належыць да 1227 г.; яна захавалася ў лістах благаслаўленага Ярдана Саксонскага, наступніка св. Дамініка, да яго духоўнай дачкі, благаслаўленай Дыяны д'Андала. Папа Грыгорый IX выдаў булу, загадаўшы некалькім братам дамініканам наведаць кляштар пэўнага ордэну. Знайшоўшы яго ў вартым слёз духоўным стане, браты, нягледзячы на вымаганні закону, знялі з пасады мясцовых абатаў. Абураныя

гэтым учынкам, Святы Айцец і кардыналы хацелі адклікаць іх рашэнне, але благаслаўлены Ярдан выправіўся ў Рым, каб абараніць сваіх папличнікаў.

Заўважце, што сітуацыя датычыла клерыкаў, інквізіцыя найперш цікавіцца імі, яе задача — дактрынальна і маральна пільнаваць тых, хто займаецца духоўным навучаннем і прапаведаннем. Па-другое, судовых працэсаў і самой працэдур інквізіцыі яшчэ няма. Манахі атрымалі місію ад Папы, ацанілі сітуацыю і знялі з пасады мясцовага кіраўніка, абата. Дамінікане з'явіліся нядаўна, у 1216 г. быў закладзены іх жабрацкі ордэн. Яны адукаваныя, не залежаць ад арыстакратыі і падпарадкоўваюцца непасрэдна Папу, гэта лепшыя кандыдаты для хуткіх судовых «патрулёў». Пазней, у 1234 г., ужо былі распрацаваныя працэдур інквізіцыйных працэсаў, якія абяцалі хуткасць і эфектыўнасць сваіх рашэнняў і, самае галоўнае, давалі асуджанаму магчымасць абараніцца, апраўдацца. Напрыклад, падчас слыннага працэсу над Жаннаю д'Арк, якую англічане абвінавачвалі ў ерасі, інквізітар дамініканін, зразумеўшы, што гэта палітычны працэс, адмовіўся падпісваць дакументы абвінавачвання і пакінуў трыбунал, наўпрост сказаўшы, што гэтая справа не датычыць веры. Такіх прыкладаў шмат.

У размовах пра інквізіцыю многіх найперш цікавяць сведчанні пра жорсткія допыты, вогнішчы, пакуты і г. д., але гэта былі выключныя сітуацыі, незвычайныя крайнія меры вырашэння справы. Вывучаючы інквізітарскія запісы, можна даведацца, што працэдура выглядала прыблізна так. Инквізітары ехалі ў мястэчка, дзе прапаведаваў нейкі ерэтык. Калі ім давалі спакойна праехаць і лагодна прымалі, гэта быў першы знак таго, што ерась яшчэ не пусціла карані (вядома,

калі пры набліжэнні жыхары мястэчка пачыналі пускаць стрэлы, справа была іншаю). Усё мужчынскае насельніцтва збіралі і па чарзе апытвалі прыблізна так: — «Ці быў тут гэты чалавек?» — «Быў» — «Што казаў?» — «Сёе і тое» — «А хто пры гэтым прысутнічаў?» — «Усе мужчыны» — «А што вы рабілі?» — «Дыскупавалі, задавалі пытанні» — «А што рабілі жанчыны?» — «Займаліся сваімі справамі» — «Вы адмаўляецеся ад ерасі, якую пачулі?» — «Так, адмаўляемся, мы верныя хрысціяне» — «Ну добра, тады за пакуту гэтак памоліцеся».

Так выглядала большасць інквізіцыйных працэсаў, і пасля апытання інквізітары ехалі далей. Аднак, калі абвінавачаны працягваў найстойліва трымацца сваёй ерасі, яго лічылі пагрозаю для грамадства і перадавалі ў грамадскі, свецкі суд. На гэтым паўнамоцтвы інквізіцыі заканчваліся, а свецкі суд прыгаворваў чалавека да больш ці менш цяжкага пакарання, напрыклад, на доўгі тэрмін ізалюючы яго ад грамадства ў вязніцы ці нават выракаючы на спаленне. І нават у выпадках закарэнелай ерасі інквізітары дбалі пра так званыя «смяротныя ласкі» для асуджанага, памятаючы пра вечнае жыццё. Напрыклад, у слынным і вельмі страшным працэсе над Жакам дэ Мале (паміж 1244 і 1249–1314 гг.), апошнім магістрам ордэну тампліераў, інквізітар здабыў для яго ласку згараць на вогнішчы, гледзячы на Нотр-Дам. У сучасных людзей кроў стыне ў жылах — нішто сабе ласка! Але, падкрэсліваючы яшчэ раз, у тагачасным грамадстве Бог быў несумненнаю рэальнасцю, і людзі верылі, што ерэтык, у апошнія хвіліны жыцця гледзячы на Нотр-Дам, можа звярнуцца да Бога і атрымаць збаўленне, а гэта было самае важнае, важней за смерць. Падобнае адбылося і ў справе над Жаннаю д'Арк:

інквізітар таксама дабіўся дазволу, каб падчас спалення перад ёю трымалі крыж. Звычайна зацвярдзелым ерэтыкам адмаўлялі ў такой апошняй ласцы, але калі інквізітар мог знайсці спосаб дазволіць асуджанаму такую ласку, ён імкнуўся гэта зрабіць.

Аднак далёка не ўсё было прымальным. Інквізітары на-самрэч атрымалі вельмі вялікую ўладу, амаль неабмежаваную, а такая ўлада, на жаль, часта псуе людзей. Сярод інквізітараў былі прадажныя суддзі, вар'яты, псіхапаты. Сумны прыклад пакінуў пасля сябе дамініканін Рабэрлё Бугр па мянушцы Пачвара. Ён чыніў страшныя рэчы, веў працэсы як вар'ят, тэрарызуючы людзей. Але завяршылася тым, што ім самім занялася ўнутраная служба інквізіцыі, якая пільнавала дзейнасць інквізітараў, і ў 1263 г. ён быў асуджаны на смерць.

Адваротны прыклад — асоба Бэрнара Гі, пра якога мы ўзгадвалі на пачатку. Ён, адукаваны тэолаг, гісторык і юрыст, зрабіў вялікую кар'еру, паставіўшыся да пасады інквізітара як спецыяліст у галіне права. На пераломе XIII і XIV ст. ён стварыў падручнік «Настаўленне інквізітарам», распрацаваўшы праўны кодэкс судовых працэсаў на аснове Кананічнага права Касцёла. Добра захаваўся архіў яго 15-гадовай працы на пасадзе інквізітара. Бэрнар Гі правёў каля 980-ці судовых працэсаў. Каля 46-ці працэсаў скончыліся смяротнымі прысудамі, частка з якіх была вынесена пасмяротна. Дакументы сведчаць, што Бэрнар Гі справядліва выконваў давераную яму службу як высокакваліфікаваны юрыст, пракурор.

Такім чынам, папская інквізіцыя — гэта неабходная інстытуцыя, якая вырасла з патрэбаў сярэднявечнага грамадства пасля развалу Рымскай імперыі і гарантавала кампетэнтнае і аб'ек-

тыўнае суджэнне ў складаных справах веры. Насуперак чорнай легендзе пра «страшную крыва-вую інквізіцыю», гэтая ўстанова фактычна ўпершыню пасля падзення Рымскай імперыі (а магчыма, і ўвогуле ўпершыню ў гісторыі) арганізоўвала судовыя працэсы, адпаведныя нормам права. Мне, як дамініканіну, сорамна за злоўжыванні маіх братоў і шкада нявінна абвінавачаных людзей, але, беручы пад увагу кантэкст той эпохі, я не магу сказаць, што стварэнне інквізіцыі не мела сэнсу. І гэтак жа асмелюся сцвярджаць, што дамініканаў прызначалі інквізітарамі не за падступнасць і хітрасць, а таму што яны былі вельмі добра адукаваныя і маглі выканаць патрабаванні незалежнага аб'ектыўнага трыбуналу. Стаўленне сярэднявечнага грамадства да папскай інстытуцыі сведчыць пра тое, што яе ўспрымалі нашмат лепш, чым свецкія суды. Напрыклад, калі абвінавачаны ў ерасі пісьменнік і філосаф Тамаза Кампанэла (1568–1639) быў пераведзены з каралеўскай вязніцы Неапаля ў Рым, гарадская газета напісала, што ён нарэшце зможа спакойна адчуваць сябе ў турме інквізіцыі.

Сярэднявечная папская інквізіцыя перастала дзейнічаць у Еўропе ў XV стагоддзі. Патрэба ў ёй знікла, бо грамадства змянілася: палітычны ўплыў перайшоў да арыстакратычных колаў, пачыналася Рэфармацыя. Інквізіцыя паціху заняпала як інстытуцыя і адраділася ў зусім іншай форме — як каралеўская інквізіцыя ў Іспаніі, але гэта была зусім іншая арганізацыя. Іспанскі кароль традыцыйна даверыў кіраванне ёю дамініканам, і яны, на жаль, радасна ўзяліся за справу, атрымаўшы неімаверную ўладу. Папа Сікст IV не падтрымліваў амаль не абмежаваныя паўнамоцтвы каралеўскай інквізіцыі і дамагаўся,

каб іспанскія дамінікане адмовіліся ад гэтай дзейнасці. Іспанскі кароль па сутнасці заснаваў сапраўдную паліцыю нораваў з вялізнымі паўнамоцтвамі і маніпуляваў ёю па ўласным жаданні: абвінавачанне фактычна азначала смяротны прысуд. Дамінікане, на жаль, згадзіліся на каралеўскую прапанову, памятаючы, што ў часы Сярэднявечча інквізіцыя была годнай, вартай пашаны арганізацыяй, і мушу засведчыць, што менавіта з гэтай прычыны дамініканскія гісторыкі зрабілі ўсё, каб сфальсіфікаваць гістарычныя дакументы і нават пераканаць свет у тым, што нібыта ажно сам святы Дамінік вынайшаў інквізіцыю. Гэтак, напрыклад, намалюваў яго іспанскі мастак Пэдра Бэрругэтэ (1450 – каля 1503): святы Дамінік на ягоным абразе кіруе інквізіцыйным працэсам, а побач з кафедрай трыбунала ўжо падрыхтавана вогнішча для асуджаных. Безумоўна, гэта няпраўда, бо інквізіцыя ўзнікла праз некалькі дзесяцігоддзяў пасля смерці святога Дамініка. Аднак, калі спачатку гэтая паважаная інстытуцыя, здавалася, страціла сваё значэнне, а пасля зноў адраділася на сусветнай арэне ў Іспаніі, браты дамінікане паддаліся вялікай спакусе прыняць удзел у гэтай справе.

Як дамініканін і гісторык я глыбока шкадую, што так адбылося, і саромеюся іспанскай інквізіцыі і нашага ў ёй удзелу. Гэта сапраўды было страшна, і дзейнасць гэтай арганізацыі не можа быць апраўданая, бо яна злоўжывала сваёю вялікаю ўладаю, і за гэта неабходна прасіць прабачэння.

Пераклад з польскай мовы

Юліі Шэдзько.

Паводле дакладу «Inkwizycja.

Między mitem a prawdą»,

2014 год.

Ігар Сурмачэўскі

Вялікае італьянскае падарожжа Яна Паца (1597–1598 гг.)

Сёння мы закранем тэму пілігрымкі Яна Паца ў Вечны горад і яго прысутнасці на аўдыенцыі ў Папы Рымскага Клімэнта VIII. У даследчай літаратуры напісана, што Ян Пац, ваявода менскі, перайшоў з кальвінізму ў лона Католіцкага Касцёла і што гэта сакральная дзея адбылася ў прысутнасці Папы Клімэнта VIII, які ў знак навяртання і ўмацавання веры падараваў менскаму ваяводу каштоўны сакральны падарунак — абраз Багародзіцы (Будслаўскай). Літоўскія навукоўцы лічаць, што навяртанне ваяводы адбылося да 1598 года, але ў кнізе «Вялікае Княства Літоўскае» («Беларуская Эцыклапедыя») гаворыцца, што гэта адбылося пазней — у 1600 годзе. Гэтая розніца ў часе вымагае па-рознаму глядзець на аўдыенцыю літоўскага шляхціца ў Пантыфіка...

У XVI–XVII стагоддзях на тых, хто не адчуў салодкай стомы і ўмацавання веры ад духоўнай пілігрымкі да святыняў, глядзелі як на дзівакоў. Таму вернікі з ВКЛ хадзілі ў блізкія пілігрымкі да знаёмых з дзяцінства святыняў: у Жыровічы, Вільню, Баруны, Будслаў, Пачаеў, Кіеў, а тыя, хто меў сродкі, адважваліся на далёкія падарожжы на Ясную Гару, Кракаў, Рым і нават у Ерузалем. Вечны горад ва ўсе часы адыгрываў значную ролю ў сакральным жыцці Еўропы. У XVI–XVII стагоддзях, калі Парыж і Лондан яшчэ не набралі палітычнай моцы, Рым быў сталіцай еўрапейскай дыпламатыі, месцам для спаткання і перамоваў палітыкаў, дыпламатаў, кардыналаў. Урэшце Рым займеў статус рэзідэнцыі каранаваных жанчынаў, бо там бавілі час такія асобы, як каралева шведская Крыстына (1626–1686), Марыя Казіміра Сабеская (1641–1716) і інш. Але для

католікаў Вялікага Княства Літоўскага і Польшчы Рым стаўся сімвалам хрысціянскага свету і духоўнай сталіцай, так званай «сваёй» *Rzeczpospolitej Chrześcijańskiej*. Таму магнаты і шляхта, якія мелі магчымасць і сродкі, выпраўляліся да свайго «сакральнага і духоўнага сэрца» — у Рым.

Падарожжа з Вільні ў Рым. Дарогі і сэрвіс

Звычайна маршрут, якім падарожнічалі да Вечнага горада пілігрымы з Вільні, праходзіў такім чынам: Вільня–Гародня–Варшава–Вена–Венецыя–Балонья–Фларэнцыя–Рым.

У XVI стагоддзі для далёкіх падарожжаў ужываўся гужавы транспарт: драбіны, вазкі, павозкі ці экіпажы, дзе аснова (кузаў) падвешвалася на скураных пасах у якасці амартызатараў. Экіпажы з такімі амартызатарамі называліся карэты. Першапачаткова яны мелі папулярнасць толькі ў дамаў. У Парыжы на 1550 год налічвалася тры такіх экіпажы. Сапраўдная карэта набыла папулярнасць у XVII стагоддзі. У XV–XVII стагоддзях конны абоз падарожнічаў з хуткасцю 50–60 кіламетраў у дзень ці 3–5 кіламетраў у гадзіну. Напрыклад, вандроўка з Гданьска ў Кракаў (550 км) у 1593 годзе займала 10 дзён, а папскі нунцый са светай у 300 чалавек у сярэдзіне XV стагоддзя вандраваў з Кракава ў Варшаву (300 км) 11 дзён, то бок, праязджаў у дзень не больш за 30 кіламетраў. Канонік віленскай капітулы Эразм Цёлак (1474–1522) выехаў з Кракава 20.12.1504 г. і толькі 23.01.1505 г. быў у Венецыі (770

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускам тэатральна-мастацкім інстытуце на кафедры «Інтэр’ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

Stefano della Bella (1610–1664). З серыі аквафортаў «Entrata in Roma dell'Eccelso Ambasciatore di Polonia». (Прыбыццё ў Рым Яго Эксцэленцыі амбасадара Польшчы). 1633. Музей Метрополітэн. Нью-Ёрк.

км), праўда, яго шлях з Венецыі да Рыма быў вельмі павольны і толькі 1.03.1505 г. ён уехаў у Вечны горад праз *Porta del Popolo* (Народную Брану).

Улічваючы ўзгаданыя прыклады падарожжаў, магчыма ўявіць, што шлях Яна Паца з Вільні ў Рым займаў не меней двух месяцаў у адзін бок, а ўсё падарожжа павінна было доўжыцца амаль паўгода. У складзе абозу ён праязджаў праз Вострую Брану па Лідскаму тракту ў бок Гародні. Звычайна на аднога шляхціца ў абозе прыходзілася ад чатырох да шасці павозак. Першая павозка была прызначана для гаспадара, калі ён не вандраваў конна, далей ішла павозка дамы. У сярэдзіне меўся воз з кухняй (прыпасы ежы і піцця). Картэж шляхціца замыкалі павозкі з куфрамі, у якіх захоўваўся гардэроб і прыдарожны сэрвіс (скрыні з посудам, посцілкі, бялізна, складны ложка і г.д.) — гэта былі так званыя «вазы скарбовыя». За павозкамі ішлі коні на падмену і далей чэлядзь, служба, ахова.

Магнаты падарожнічалі вялікім абозам, ці табарам, які складаўся з некалькі дзясяткаў вазоў: скарбовых, кухонных, піўнічных, карэтаў для дамоў (калі яны падарожнічалі з кавалерамі), павозкі для сяброў. У адзін воз запрагалі па шэсць, а то і па восем коней, хоць дастаткова было і чатырох. Кавалькаду суправаджалі сотні слугаў. У большасці чэлядзі былі мізэрныя абавязкі, але іх колькасць паказвала заможнасць гаспадара. Напрыклад, кіеўскі ваявода Канстанцін Васіль Астрожскі (1526–1608) збіраўся ў кожнае падарожжа з вялікаю раскошаю і вёз у табары: «тры тузіны пазалочаных паўмісак, некалькі тузінаў талерак пазалочаных, некалькі тузінаў лыжак, шэсць вялікіх тацаў, вялікую балею срэбраную з пазалочаным вянцом, не лічачы біклагаў і кубкаў». Вядомы прадстаўнік магнатаўскага дому Радзівілаў (і, магчыма, адна з гістарычных асобаў, якая ўдзельнічала ў выправе Яна Паца ў Рым) — кардынал Юрый (Ежы) Радзівіл (1556–1600), выехаў з Кракава ў Рым на пачатку лістапада 1599 года. Ён спяшаўся на рэдкую сакральную дзею ў Ватыкане — адкрыццё ў Юбілейны год (5.01.1600 г.)

Porta Sancta (Святых Варотаў). У Венецыі кардынал з'явіўся 4 снежня 1599 года. З Венецыі да Рыму табар кардынала выехаў 20 снежня 1599 года і складаўся са ста павозак, кожную з якіх цягнулі шэсць коней. У кардынальскай кавалькадзе ехалі палякі, літвіны, італьянцы. Кардынальскі абоз атачалі студэнты з Літвы і Польшчы, якія імкнуліся на вучобу ў Падуанскі ўніверсітэт. Побач ехалі шматлікія пілігрымы, памочнікі, служба, шталмайстры, кухары і інш. Далей ехаў узброены атрад, які адказваў за ахову кардынала. Ужо ў дарозе кардынал пачуваў сябе ніякавата. 15 студзеня 1600 года ён спыніўся ў Рыме, у доме сям'і *Orsinich* каля *Ponte Sant'Angelo* (Мост Святога Анёла), дзе і памёр 20 студзеня.

Калі гаварыць аб дарогах Рэчы Паспалітай XVI стагоддзя, то варта ўзгадаць, што ўказы і правілы рэгламентавалі толькі шырынню шляху, а не яго якасць. Ян Астрог (1436–1501), польскі дзяржаўны дзеяч і пісьменнік, дамагаўся, каб шырыня дарогаў была менавіта 6 метраў — то бок, каб маглі без перашкодаў раз'ехацца два экіпажы. Пераважна дарогі былі грунтовымі і толькі перад вялікімі гарадамі трапляліся брукаваныя шляхі. Такі прынцып камунікацый існаваў па ўсёй Еўропе, дзе былі тры тыпы дарогаў: *iter* — дарога для пешага ці коннага падарожжа, а насамрэч, сцэжка шырынёй у 1 метр; *actus* — дарога для павозак у адзін шлях, шырынёй у 2–3 метры; *via* — публічны гасцінец для павозак у два шляхі, шырынёй да 6 метраў. Толькі ў Італіі трапляліся дарогі, пракладзеныя яшчэ ў старажытныя часы і адноўленыя архітэктарам Андрэа Паладзіо (1508–1580). Ён у сваёй кнізе «*I Quattro Libri dell'Architettura*» («Чатыры кнігі аб архітэктурцы», 1570) у главе «*DELLE VIE FUORI DALLE CITTÀ. CAP. III*» («Дарогі па-за мурамі горада», частка III) раіў пракладваць дарогі згодна са старажытнымі рымскімі традыцыямі — прамыя шляхі шырынёй 2,5 метры.

У XVI–XVII стагоддзях дарогі ў асноўным абслугоўвалі не падарожнікаў, а каралеўскую паштовую службу, таму пастаяльныя двары і корчмы

былі прыпынкамі пры дарозе не дзеля адпачынку і пражывання, а для змены змораных коней пошты. У часы Яна Паца з 1568 года каралеўскім пачмайстрам (*proczmistrz*) быў італьянец, выхадзец з Фларэнцыі Себасцьян Мантэлупі (1516–1600): *generalissimus et supremus postae magister et praefectus* (генералісімус і вышэйшы паштовы магістр і прэфект). Ён кіраваў поштаю ва ўсёй Рэчы Паспалітай і нават у Аўстрыі і Італіі назіраў за польскай каралеўскай службай. Пачмайстар клапаціўся толькі аб паштовых станцыях, а дарогі былі пакінуты на назіранне і ўпарадкаванне гаспадароў той зямлі, дзе праходзіла дарога, і для гэтага з вандроўнікаў браўся падарожны збор.

Вялікія цяжкасці з прыдарожным сэрвісам існавалі на той час менавіта ў Рэчы Паспалітай. У Германіі, Францыі і Італіі ўжо былі прыстойныя пастаяльныя двары і гатэлі. Калі ў XIV–XV стагоддзях аб падарожжы магчыма было даведацца з рукапісных дзённікаў і інкунабулаў, то ў XVI стагоддзі выйшлі першыя падарожныя даведнікі (*przewodniki drogowe*). Першы даведнік па дарогах Францыі быў выдадзены ў Парыжы Робертам Эцьенам (1503–1559) у 1553 годзе. У ім адзначалася, што «дарогі ў Францыі знаходзяцца ў нікчэмным стане, а брукаваныя ёсць толькі каля вялікіх гарадоў». Таксама аўтар раіў вандраваць па Францыі ў вялікіх групах, каб засцерагчыся ад нападу рабаўнікоў. Атмасфера страху перад рабаўнікамі панавала на дарогах Італіі да 1585 года, але Папа Сікст V (1521–1590) з першых дзён свайго Пантыфікату вырашыў пакончыць з бандытызмам на дарогах. Таму Ян Пац напрыканцы XVI стагоддзя праязджаў па дарогах Італіі, ужо не асцерагаючыся бандытаў. Дарогі Рэчы Паспалітай вызначаліся адносным спакоем — тут з бандытамі абыходзіліся вельмі жорстка яшчэ з часоў Боны Сфорцы, але цяжкасці з прыдарожным сэрвісам вымушалі добрага ведання правілаў, якія існавалі на гэтай зямлі.

Прыбыццё ў Рым.

Месца побыту пілігрымаў з ВКЛ у Вечным горадзе

Як адбывалася прыбыццё магнацкай кавалькады ў Вечны горад, магчыма ўявіць па серыі аквафортаў фларэнційскага мастака *Stefano della Bella* (1610–1664) «Прыбыццё ў Рым Яго Эксцэленцыі амбасадара Польшчы». Ежы Асалінскі (1595–1650) з вялікаю дыпламатычнаю місіяй быў пасланы каралём Рэчы Паспалітай Уладзіславам IV да Папы Урбана VIII. У Рым амбасадар прыбыў 27 снежня 1633 года. Апісанне вельмі ўражлівай па сваёй раскошы дыпламатычнай місіі і амаль кожнага ўдзельніка гэтай працэсіі магчыма пазнаць па дэталізаваным указанні самога мастака, які пад лацінскімі літарамі абазначыў удзельнікаў кавалькады. «Наперадзе ехалі два шляхціца службы амбасадара, прыбраныя на польскі манер у

атласныя чырвоныя мундзіры. За імі дваццаць дзве павозкі, уккрытыя багатым чырвоным сукном з гербамі польскіх паноў, якія ўдзельнічалі ў кавалькадзе. Дзесяць кавалерыстаў з гвардыі Яго Святасці. Наступнымі ступалі дзесяць вярблюдаў, у якіх грывы былі пераплеценныя срэбранымі ніткамі <...> Паўднёвых жывёлаў суправаджалі татары і армяне ў залатаглавых [ядваб, гафтаваны залатою ніццю] ферэзіях [доўгі плашч], падпярэзанныя залатымі ланцугамі і з цюрбанамі на галаве. За імі ішлі чатыры амбасадарскія трубачы у зялёных аксамітных ферэзіях, аздобленых залатымі клямрамі; трубы былі ўпрыгожаныя вымпеламі, багата гафтаваныя гербам пасла. За трубачамі ехалі трыццаць казакаў, узброеных мушкетамі і ручніцамі, прыбраных у чырвоныя ферэзіі, шытыя золатам і аздобленыя белымі жураўлінымі пёрамі. Гербавы паж, апрануты ў пярсідскую залатую парчу. Наступны быў кавалерыйскі атрад Пантыфіка са сваімі трубачамі, побач з якімі ехалі пакаёўцы (камергеры) кардынала вярхом на мулах. Кожны з іх трымаў на плячах капялюш свайго кардынала. Затым старшы пакаёвы амбасадара Кацішэўскі ехаў, махаючы дзідаю і прыбраны ў белы мундзір крылатага гусара з жураўлінымі пёрамі. Конь яго быў упрыгожаны пасамі з туркуса (біруза) і пёрамі на нагах. За ім былі трыццаць пакаёвых амбасадара ў блакітных атласных ферэзіях, падбітых памаранчавай тканінаю і з вайсковым рыштункам. Далей выступалі слугі, якія вялі пяць турэцкіх скакуноў: сядло першага было ўпрыгожана дыяментамі; другога — бірузой; трэцяга — рубінамі; чацвёртага — рознымі каштоўнымі камянямі; а пяты настолькі быў упрыгожаны дыяментамі, што з-за бляску дыяментаў немагчыма было разабраць шэрагу камянёў, і сярод іх быў камень, які каштаваў 30 000 злотых. На галовах коні мелі каштоўныя ўпрыгожванні. Два з іх мелі залатыя падковы, якія былі не шчыльна прымацаваныя і губляліся па дарозе на радасць прыдарожных разявакаў. Коней вялі татары і армяне. За імі ехаў канюшы амбасадара, трымаючы ў руках срэбраны буздыган. Наступную групу складалі дваране гішпанскага амбасадара са шляхціцамі з кардынальскага атачэння і фамілій іншых амбасадараў. Наступнымі ехалі на турэцкіх конях трыццаць дваран амбасадара, першы — Якуб Зялінскі, падчасы брацлаўскі і маршалак двара Асалінскага. Убраны ён быў у рысіную ферэзію з каштоўнымі камянямі, трымаючы ў руцэ срэбраную булаву. Потым пляменнік амбасадара французскага *Charlesa de Crequi* (1578–1638), князь *de Richemont* з дваранамі. Найбольш знатныя чальцы з атачэння амбасадара ехалі паміж двума тытулаванымі рымскімі князямі. Найперш гэта быў Ян Камароўскі, канонік кракаўскі, далей ішлі тры сыны падскарбія вялікага літоўскага Кшыштафа Нарушэвіча (1570–1630), Аляксандр, Ян і Казімір. Таксама разам з імі выязджаў іх таварыш па еўрапейскіх

падарожжах Ян Даўгала Завіша (канонік віленскі, 1597–1661). Далей ехалі: Венжык, пляменнік прымаса Яна; Кшыштаф Ланцкаронскі і Станіслаў Аліноцкі, каралеўскія пакаёўцы. За імі пляменнік амбасадара Караль Карнякт; канонік плоцкі Філіп Ліпскі; потым два каралеўскія сакратары: Даменіко Ранкалі (пісар амбасадара) і Дабеслаў Цяклінскі (1610–1653), яго конь разарваў залаты ланцуг, які наўмысна не быў добра замацаваны і рассыпаўся сярод разявакаў. Затым ехалі польскія магнаты з найслыннейшых польскіх радоў. На пачатку — Зэбжыдоўскі, убраны па-французску; Пётр Патоцкі, ваявода брацлаўскі; Кшыштаф Гасеўскі, ваявода смаленскі; Генрых і Збігнеў Фірлеі, ваяводзічы сандамірскія; граф Тэадор Тарнаўскі, ваявода інфлянцкі; Аляксандр Любамірскі, ваявода рускі; Мікалай Асалінскі; Андрэй Грудзінскі, ваявода каліскі; Пётр Даніловіч, староста парчоўскі. За шляхтай ехалі два майстра цырымоніі, за якімі ішлі следам трыццаць чальцоў пяхоты амбасадара. Біскуп Анджэя Гембіцкага, сакратара амбасадара, каля Браны дэль Попало сустрэў арцыбіскуп *d'Amasia* Фаўста Полі (1581–1653), прэфект Апостальскага Палаца разам з патрыярхам Александрыйскім Анара Каэтані. Перад імі ехаў амбасадар Ежы Асалінскі (1595–1650). Амбасадар быў прыбраны ў белы алтабасавы даламан [частка гусарскага мундзіра], расшыты залатымі кветкамі, з дваццаццю пятліцамі і дыяментавымі гузікамі. На баку ў яго была шабля, апраўленая ў золата і рубіны, якая каштавала 5000 скуда ці 20 000 злотых. Даламан быў пакрыты алтабасавай ферэзіяй [*delie* — доўгі плашч з шырокімі рукавамі і вялікім каўняром], падбітай футрам, таксама з дваццаццю пятліцамі і дыяментавымі гузікамі, а чамарку ўпрыгожваў пук пёраў, якія свяціўся дыяментамі. Асалінскі выязджаў на кані, які меў пас з рубінаў, сядло было ўпрыгожана каштоўнымі камянямі... Пасла суправаджалі швейцарскія гвардзейцы Пантыфіка, а перад імі шыхтаваліся траццаць людзей з амбасадарскай службы. За паслом ехалі біскупы і прэлаты, а за імі ехала карэта амбасадара, абабітая зялёным аксамітам, гафтаваная золатам і з залатымі гронкамі. У яе было запрэжана шэсць прэсідскіх скакуноў тарантаватай масці (белы, у варанья плямы), падараваных амбасадару польскім каралём. Вазніцы былі апрануты ў аксаміт і зялёныя ферэзіі з залатымі пятліцамі. Калі кавалькада ехала ўздоўж замка Св. Анёла, быў зладжаны салют з гарматаў на прывітанне амбасадара Рэчы Паспалітай». Наўрад ці такім жа шыкоўным і багатым было прыбыццё дыпламатычнай місіі з Вільні разам з Янам Пацам у 1598 годзе, але, мяркую, пілігрымы з Вільні таксама заехалі ў Вечны горад, прыцягваючы ўвагу сваёй даволі важкай кавалькадай.

Найстарэйшым месцам прыпынку пілігрымаў з Кароны і ВКЛ падчас знаходжання ў Рыме быў

касцёл св. Станіслава паблізу маста Св. Анёла (*S. Stanislaus ad pontem Aelium*). Таксама пілігрымы з Рэчы Паспалітай карысталіся шпіталем насупраць касцёла *S. Lucia della Chiavica*. Гэты будынак пад назвай *Hospitium Polonorum* з цягам часу быў занядбаны і знішчаны. У 1578 годзе кардынал Станіслаў Гозій (1504–1579), сын віленскага войскага і кіраўніка манетнага двара ў Вільні, выкупіў бліжэйшыя будынкі ля касцёла *S. Salvatore dei Pensili de Sorraca* [касцёл Найсвяцейшага Збавіцеля на *Pensili de Sorraca* — *Pensili* паходзіць ад лацінскага *pensilis* — абапірацца, і ў гэтым кантэксце азначае «які абапіраецца на аркі», гэта значыць, на аркі старажытнарымскага Цырка Фламінія / *Circus Flaminius*, да IV ст.н.э.; а прозвішча *Sorraca* належыць рымскай сям'і, якая валодала нерухомасцю ў гэтым раёне], касцёл быў разбураны ў час «Знішчэння Рыма» ў 1527 годзе. Такім чынам, да 1591 года тут паўстаў польскі касцёл святога Станіслава (*Chiesa di San Stanislao V.M.*), асвечаны кракаўскім кардыналам Ежы Радзівілам, і кожны наступны прызначаны кракаўскі кардынал да гэтага часу апякуецца гэтым касцёлам. Сакральная ўстанова польскага асяроддзя ў Рыме забяспечвае пілігрымаў не толькі жыллем і харчаваннем, але і выконвае функцыі прававой абароны. Імаверна, тут мог бавіць час Ян Пац у 1598 годзе. Гэты раён пад назвай Сан-Анджэло (*Sant'Angelo*) размешчаны на левым беразе Тыбра насупраць вострава Ціберціна. Яго магчыма знайсці на мапе Рыма 1577 года картографа Антоніа Лафрэры і на мапе Вечнага горада 1593 года аўтарства Антоніа Тэмпэста, якую надрукаваў вядомы швейцарскі выдавец Матыўс Мерыян у 1642 годзе. Мапа Антоніа Тэмпэста (*Italian, Florence 1555–1630, Rome*) была перавыдадзена з улікам паправак, якія адбыліся ў архітэктуры Ватыкана, у 1645 годзе памерам 105x240 см, цяпер яна захоўваецца ў Музеі Метраполітэн.

Разглядаючы гэтыя графічныя рытэты XVI–XVII стагоддзяў, магчыма ўявіць, як выглядаў Рым і Ватыкан у той час, калі хрысціянскую сталіцу свету наведваў пілігрым з Вільні, вяльможны пан Ян Пац. Вечны горад быў па перыметры абнесены абарончаю сцяною, якая каля Ватыкана мела назву Леонінская (*Mura Leonine*), і бастыёнамі. Імаверна, што пілігрымы з Вільні заязджалі з паўночнага боку па Фламініевай дарозе (*Via Flaminia*) з боку Рыміні праз *Porta del Popolo* (Народную Брану) і адразу траплялі на знакамітую Народную Плошчу (*Piazza del Popolo*) з саборам Санта Марыя дэль Попало з узрушальным егіпецкім абеліскам Фламініё вышыняй 24 метры, узведзеным на плошчы па загадзе папы Сікста V у 1589 годзе.

Працяг у наступным нумары.

Сяргей ЧЫГРЫН

10 фактаў з жыцця экзарха Антона Неманцэвіча

Антон Неманцэвіч — першы экзарх Беларускага Экзархату Грэка-каталіцкай Царквы, доктар тэалогіі і права, рэлігійны і грамадска-культурны дзеяч, педагог, выдавец. У 2023 годзе споўнілася 130 гадоў з дня яго нараджэння і 80 гадоў з дня мучаніцкай смерці.

Менавіта падчас рэлігійнай і грамадска-асветнай дзейнасці Антона Неманцэвіча беларуская мова ўпершыню сталася афіцыйнаю ў царкоўным жыцці. Святар не ажыццявіў ўсё задуманае на ніве беларускасці, але тое, што паспеў, нам, нашчадкам, забываць нельга. Экзарх быў вязнем савецкіх і нацысцкіх турмаў. З апошняй вязніцы яму вярнуцца не ўдалося...

Прапануючы чытачам «Нашай веры» дзесяць фактаў з жыцця і дзейнасці Антона Неманцэвіча.

1. Бацькі былі родам з Беласточчыны. Ян і Вікторыя Неманцэвічы былі беларусамі каталіцкай веры. Родам яны з вёскі Парчоўцы Кузніцкай гміны Сакоўскага павета Беласточчыны. У пошуках працы Неманцэвічы пераехалі ў Санкт-Пецярбург. Там 8 лютага 1893 года і нарадзіўся іх сын Антон.

2. Пачатковую адукацыю Антон Неманцэвіч атрымаў у Сестранцэвіцкім павятовым вучылішчы, якое скончыў у 1909 годзе. У Санкт-Пецярбургу Антон закончыў таксама прыватную каталіцкую гімназію святой Кацярыны ды абраў нялёгкую святарскую дарогу. Потым вучыўся ў Мітрапалітальнай духоўнай каталіцкай акадэміі, якую скончыў са ступенню магістра тэалогіі. Падчас вучобы прымаў актыўны ўдзел у дзейнасці беларускага культурна-асветнага гуртка. Пасвечаны ў святары быў 27 верасня 1915 года.

Анатоль Крывенка. «Антон Неманцэвіч», палатно, алеі, 2002 г.

У 1925–1927 гадах Антон Неманцэвіч вучыўся ў папскім Усходнім інстытуце ў Рыме. Абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Бальшавіцкае заканадаўства адносна рэлігійнага і маральнага ўзгадавання дзяцей у параўнанні да Бога, натуральнага і аб'яўленага права». Абарона дысертацыі адбылася на пачатку ліпеня 1927 года.

3. За пратэст супраць арышту беларускага біскупа Яна Цепляка айца Антона Неманцэвіча арыштоўваюць і саджаюць на некалькі месяцаў у турму ў Петраградзе (да 1924 г. Санкт-Пецярбург называўся Петраградам). Потым ён трапляе ў турму паўторна, але ўжо ў Маскве. Святара вызваляць у 1925 годзе ў выніку абмену палітвязнямі паміж СССР і Польшчай. Пасля вызвалення Антон Неманцэвіч едзе вучыцца ў Рым, а на пачатку восені 1929 года ён прыязджае ў Альбярцін, што каля

Слоніма. Святар прымае ўсходні грэка-каталіцкі абрад і становіцца настаяцелем грэка-каталіцкай царквы.

4. У Маскве Антон Неманцэвіч часова быў прызначаны вікарыем міжнароднай каталіцкай парафіі апосталаў Пятра і Паўла. Ён актыўна шукаў беларусаў і ў касцёле гаварыў казанні па-беларуску. На адным з такіх казанняў аднойчы прысутнічала жонка расійскага святара Уладзіміра Абыркосава Ганна Абыркосава. Пасля пачутай беларускай мовы яна напісала ліст у Рым фрэйліне расійскага імператарскага двара Марыі Валконскай, што Неманцэвіч у касцёле прамаўляў казанне «на ломаном руском языке».

5. Слова «Да злучэння» можна лічыць своеасаблівым дэвізам айца Антона Неманцэвіча. Менавіта гэтыя два словы беларускі святар зрабіў назовам рэдагаванага ім рэлігійнага часопіса, які ён пачаў выпускаць з 1932 года ў Альбярціне каля Слоніма.

Акрамя беларускамоўнага часопіса «Да злучэння», які ў 1936 годзе быў забаронены польскімі ўладамі, айцец Антон ствараў рэлігійныя гурткі для дзетак, праца ў якіх праходзіла па-беларуску.

Матэрыялы часопіса «Да злучэння» выклікалі насцярожанае стаўленне польскіх уладаў. У выніку часопіс быў ліквідаваны. Усяго выйшла 60 нумароў.

Працягам часопіса «Да злучэння» з 1938 года стаў часопіс «Злучэнне», які выдаваўся беларускай лацінкай у Варшаве.

6. На пасаду экзарха для беларускіх грэка-католікаў Антон Неманцэвіч быў прызначаны 17 верасня 1940 года грэка-каталіцкім

Сяргей ЧЫГРЫН нарадзіўся ў 1958 годзе ў вёсцы Хадзявічы Слонімскага раёна. Скончыў філфак Белдзяржуніверсітэта. Займаецца літаратуразнаўствам, краязнаўствам і журналістыкай. Аўтар шматлікіх кніг, сярод якіх — «Паклікання на родны парог», «Беларуская Беласточчына», «Тэатр у Слоніме», «Альбярцін», «Па слядах Купалы і Коласа», «Такі іх лёс», «Гістарычная мазаіка Слонімсчыны», «На радзіме Ігната Дварчаніна», «Вяртанне да Ларысы Геніюш» і іншыя. Жыве ў Слоніме, працуе загадчыкам літаратурна-драматычнай часткі Слонімскага драматычнага тэатра.

Так выглядаў Альбярцін у 1938 годзе.

Хор у Альбярціне. У другім радзе другі злева — Антон Неманцэвіч, 1932 г. Фота з Беларускага календара на 1932 год (Вільня).

мітрапалітам Андрэем Шаптыцкім, які дзейнічаў ад імя Папы Рымскага. На гэтай пасадзе Папа Пій XII 22 лістапада 1941 года пацвердзіў айца Антона Неманцэвіча як Апостальскага Адміністратара. Ужо як экзарх ён заснаваў «Апостальства малітвы за Беларусь». Падчас яго дзейнасці беларуская мова ўпершыню ў гісторыі Царквы ў Беларусі сталася афіцыйнай у царкоўным жыцці.

7. Зварот «Ад рэдакцыі» ў першым нумары часопіса «Да злучэння» (Альбярцін, 1932, студзень) верагодна быў напісаны самім айцом Антонам, пра што сведчаць асаблівасці яго стылю. Гэта адна з лепшых яго публікацый. Вось невялікі ўрывак з яе: «Шмат беларусаў адарвалі расейскія цыры ад адзінай Хрыстовай усясветнай Царквы... Стойкасць жа беларуса ў веры хараша апісаў Францішак

Багушэвіч у сваёй несмяротнай «Дудцы». Што перанёс за сваю веру наш беларускі мужык — адзін Бог ведае! Варожая сіла і час, аднак, сваё зрабілі: большая частка нашага беларускага народа была адлучана ад веры бацькоў, а разам з верай — і ад свайго народу як цэласці, ад сваёй Бацькаўшчыны. За часы царскай улады над Беларусіяй немагчыма было весці барацьбу супраць несправядлівасці і фальшу. Сягоння мы маем сякую-такую магчымасць казаць народу праўду, клікаць яго да веры бацькоў, да рэлігійнага злучэння...».

8. Як сцвярджаюць Сяргей Гаек і Яўген Усошын (*Roczniki teologiczne. Tom LIII-LIV, zeszyt 7, 2006–2007*), айцец Антон цураўся палітыкі. Не знойдзем ніводнага ягонага выказвання, якое можна было б трактаваць як палітычнае. У міжваенны час у Заходняй Бе-

ларусі шмат беларускіх святароў актыўна ўдзельнічала ў палітычнай дзейнасці. Нават пасля афіцыйнай забароны каталіцкім святарам удзельнічаць у палітыцы некаторыя з іх падтрымлівалі кантакты з беларускімі палітычнымі дзеячамі, але айцец Антон не ангажаваўся ні ў якія палітычныя групы.

9. У канцы лета 1942 года гестапаўцы прыехалі ў Альбярцін, увайшлі ў манастыр і арыштавалі Антона Неманцэвіча. Са Слоніма яго адправілі ў Мінск, дзе праз паўгода святара не стала. Ён быў закатаваны ў мінскай турме СД 6 студзеня 1943 года. 9 студзеня Антона Неманцэвіча пахавалі на нямецкіх могілках у Мінску. Адпываў яго святар мясцовай праваслаўнай царквы.

10. Грэка-каталіцкі святар, архімандрыйт, беларускі рэлігійны і грамадскі дзеяч Леў Гарошка (1911–1977) пра Антона Неманцэвіча сказаў так: «Ад часу беларускага араджэнскага жыцця а. Неманцэвіч быў першым беларускім святаром, які ўвайшоў у шэрагі каталіцкае ерархii й на гэтым становішчы выявіў сваю веліч і бязмежную любоў да беларускага народа. Да канца выканаў ён свой абавязак ды завяршыў сваё жыццё найбольшым выявам любові, бо аддаў сваё жыццё за сваіх вернікаў і за беларускі народ» (Часопіс «Божым шляхам», 1956 г., №70–75).

Фотаздымкі
з архіва айцара.

Грэка-католікі ў Альбярціне. У трэцім радзе другі справа — Антон Неманцэвіч, 1935 год.

З гісторыі цудадзейнага абраза Маці Божай з касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі ў Барысаве

Цудадзеіны абраз Маці Божай з касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі ў Барысаве з'яўляецца адным са шматлікіх цудадзеіных абразоў з правінцыйных касцёлаў, культ якіх у XVII–XVIII стст. меў лакальны характар і пра якія амаль не захавалася звестак ужо ў пачатку XX ст. Абраз з Барысаве таксама не захавалася. Аднак гісторыя такіх абразоў варта даследавання. Разам з іншымі цудадзеінымі іконамі з каталіцкіх, уніяцкіх і праваслаўных асяродкаў яны складаюць розныя аспекты шанавання Маці Божай і Яе абразоў на беларускіх землях у розныя часы. Абраз Найсвяцейшай Панны Барысаўскай шанавалі і католікі, і праваслаўныя, і ўніаты, а ў яго гісторыі знайшлі адлюстраванне падзеі, якія адбываліся на беларускіх землях у XVII–пач. XX ст.

Здымак абраза ў інтэр'еры святыні быў апублікаваны ў 1914 г. у выданні «Нашы касцёлы» («*Nasze kościoły*»)¹. Якасць публікацыі здымка вельмі дрэнная, на ім немажліва добра разгледзець абраз. Тым не менш, вядома, што паводле іканаграфіі абраз Маці Божай Барысаўскай адносіўся да тыпу Адзігітрыі: Багародзіца трымала благаслаўляючае Дзіцятка Езуса на левай руцэ. Абраз быў намаляваны на драўлянай аснове² і аздоблены срэбранай шатаю і каронамі³.

У працах польскамоўных аўтараў XIX–пач. XX ст. інфармацыя пра абраз абмежаваная заўвагаю, што ён быў пашкоджаны вільгаццю⁴. Аўтар грунтоўнай пра-

Галоўны алтар з цудадзеіным абразом Маці Божай у касцёле Нараджэння Найсвяцейшай Панны Марыі, Фота пач. XX ст., з кнігі «*Nasze Kościoły*».

цы, прысвечанай цудадзеіным абразам Найсвяцейшай Панны на ўсёй тэрыторыі Рэчы Паспалітай, Алойзы Фрыдрых, на пачатку XX ст. адзначыў, што абраз даўней славіўся надзвычайнымі ласкамі, пра якія памятаюць толькі найстарэйшыя асобы ў парафіі. На жаль, даўнія акты знішчыў пажар, а людское паданне замерла («*stynął dawniej z łask nadzwyczajnych, o których dzisiaj ledwo najstarsze osoby w parafii coś pamiętają. Dawne bowiem akta zniszczył pożar, a podanie ludowe zamarło*»)⁵.

Святло на пачатак культу гэтага абраза ў каталіцкім асяроддзі праліваюць гістарычныя крыніцы, а менавіта дыярыуш падарожжа расійскага стольніка Пятра Ан-

дрэевіча Талстога. Талстой быў адною з 37 асобаў, якіх Пётр I выправіў па ваенную навуку ў Заходнюю Еўропу. Ён выехаў у Італію 26 лютага 1697 г., а вярнуўся ў Пецярбург 27 лістапада 1699 года. Сваё падарожжа ён апісваў у дыярыушы, шмат увагі надаючы апісанням цэркваў, касцёлаў, хрысціянскім традыцыям у мясцінах, якія ён наведаў падчас доўгай дарогі⁶. Талстой наведваў касцёл у Барысаве 11 красавіка 1697 г.⁷, пасля чаго падрабязна апісаў цэлебрацыю Імшы і дадаў звесткі пра святыню і цудадзеіную ікону Маці Божай.

Апрача аповеду пра паходжанне абраза, стольнік коратка акрэсліў яго мастацкія асаблівасці: «Написан подобно как пишут образ Смоленской Пресвятой Богородицы, а Младенец написан на

левой руке; тот образ написан письмом изрядного мастерства подобно московским письмам»⁸. Ксёндз распавёў Талстому, што абраз першапачаткова знаходзіўся ў царкве ў мясцовасці Гумнаж за 3 мілі ад Барысаве. Калі горад занялі войскі маскоўскага цара Аляксея Міхайлавіча (1660 г.), абраз быў перанесены ў барысаўскі замак. Пасля вайны ён на працягу 5 гадоў знаходзіўся ў праваслаўным манастыры Уваскрасення Хрыстова, а адтуль ён трапіў у драўляны касцёл у Барысаве, збудаваны барысаўскім старастам Адамам Казаноўскім⁹, і быў размешчаны на алтары¹⁰. У дыярыушы няма звестак пра тое, якім чынам ікона з праваслаўнага

манастира трапіла ў каталіцкі касцёл, але практыка размяшчэння ў касцёлах іконаў з праваслаўным мінулым была даволі пашыраная ў Рэчы Паспалітай¹¹, як і ў краінах Заходняй Еўропы¹².

Калі абраз змясцілі ў касцёле, на твары Багародзіцы з'явілася чорная пляма, якая павялічвалася з цягам часу і ў 1697 г. закрывала левае вока, левую шчаку і нос Марыі. Пляму не атрымлівалася замалюваць — кожны, хто спрабаваў гэта зрабіць, адразу пачынаў хварэць на «ручную хваробу», але атрымліваў ацаленне ад таго самага абраза¹³. У касцёле таксама знаходзіўся шэры камень з адбіткам чалавечых слядоў. Гэты камень быў знойдзены ў даўнія часы ў лесе і прынесены ў Барысаў разам з абразом¹⁴.

Такім чынам, абраз трапіў у касцёл у 1670-я гады. Польска-маскоўская вайна, пра якую гаворыцца ў апаведзе пра паходжанне абраза, вялася ў 1654–1667 гг., 5 гадоў пасля яе заканчэння абраз знаходзіўся ў праваслаўным манастыры. Невядома, ці трапіў ён туды ў год заканчэння вайны, то бок, у 1667 г., ці пазней, але ў 1678 г. ён ужо знаходзіўся ў касцёле і славіўся ласкамі і цудамі¹⁵. У візітацыі касцёла за 1796 г. адзначана, што з 1677 г. запісваліся «афэрты» (ахвяраванні), складзеныя да абраза. Аднак дата пазначана памылкова, бо спачатку гаворка ідзе пра 1678 г. («*ten obraz słynął między mietrykami wprzód baptizatorum od roku 1678, a potem copulatorum od roku 1677 zapisywał się oferty do tego obrazu dane*»¹⁶). Відавочна, спіс ахвяраванняў — вотаў, да абраза пачалі весці пасля 1678 г. Сярод вотаў была таблічка ў выглядзе нагі, якую прынёс 18 кастрычніка 1788 г. пан Войцех Барычка і папрасіў запісаць яго «*testimonium*», бо пасля «*obrzeczenia*» да абраза Маткі Божай Барысаўскай ацалілася яго нага, якую ён зламаў, упаўшы з каня. У якасці прычыны пашкоджання нагі ён вызначыў, што, будучы са сваім панам у Барысаве падчас камісіі, якая разглядала цуды і ласкі Божыя, хто

якія меў праз цудадзейны абраз Маці Божай, ён падумаў, што будзе дарэмна прысягаць, бо ніякіх цудаў не атрымаў. Хутка па тым яго і напаткала кара Божая — ён упаў з каня і зламаў нагу, але цудоўным чынам ачунаў без ужывання лекаў¹⁷.

Гэта адзіны цуд, пра які вядома на сённяшні дзень, але пра тое, што іх было шмат, сведчыць запіс Пятра Тачылоўскага, суфрагана віленскага, ад 9 сакавіка 1792 г., паводле якога абраз амаль сто гадоў славіўся вялікімі цудамі («*ab annis ferme centum multis gratis miraculosam fulgeno ello*»)¹⁸. Пра шанаванне абраза ўніяцкімі сведчыць наяўнасць яго спісаў ва ўніяцкіх цэрквах. У сярэдзіне XVIII ст. спіс абраза Маці Божай Барысаўскай знаходзіўся ва ўніяцкай царкве ў вёсцы Глівін Барысаўскага дэканату¹⁹.

У 1796 г. цудадзейны абраз знаходзіўся ў вялікім алтары драўлянага касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі. На абразе былі срэбраныя шаты, якія пакрывалі постаці Маці і Дзіцяці, поле таксама было срэбраным, «у кваты», часткова пазалочаным. У Найсвяцейшай Панны і ў Пана Езуса былі срэбраныя пазалочаныя кароны. Пры алтары было ў суме 40 срэбраных квадратных таблічак, «ручак» і «ножак», 2 пазалочаныя таблічкі, а таксама шмат іншых вотаў²⁰.

У 1806 г. драўляны касцёл згарэў, але цудадзейны абраз быў уратаваны. На месцы знішчанага агнём касцёла плябан, ксёндз Ануфрый Гзоўскі, збудаваў мураваны касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі (потым — Нараджэння Найсвяцейшай Дзевы Марыі). Цудадзейны абраз зноў быў размешчаны ў вялікім алтары²¹.

У 1863 г. паводле распараджэння ўладаў набажэнствы ў касцёле адбываліся на рускай мове²², і вернікі перасталі наведваць касцёл. Пра абраз Багародзіцы з Дзіцяткам у тыя часы не гаварылі, каб не звяртаць на яго ўвагі і каб касцёл разам з абразом не аддаў праваслаўным²³. Касцёл быў у за-

нядбаным стане амаль 30 гадоў. Адзін з плябанаў аддаў келіхі і іншае касцёльнае срэбра, магчыма, з вотамі з цудоўнага абраза, у заклад мясцоваму габрэю, і гэтыя рэчы зніклі²⁴...

Касцёл быў адроджаны толькі ў 1899 г., калі яго пробашчам стаў ксёндз Юзаф Гурка, які аднавіў святыню і парафіяльнае жыццё²⁵. Акрамя таго, ксёндз Гурка аднавіў срэбраную шату на абразе, на галоўныя Марыйныя святы ў касцёле адбываліся вялікія ўрачыстасці з наплывам вернікаў, аднак да таго часу ўжо не засталася ніякага следу цудадзейнасці гэтага абраза Марыі («*żadnego śladu cudowności tego obrazu Maryi*»)²⁶. У 1914 г. абраз яшчэ знаходзіўся ў вялікім алтары касцёла. Яго далейшы лёс, на жаль, невядомы. Касцёл быў зачынены савецкімі ўладамі ў 1937 годзе. У 1989 г. была адноўленая парафія, а ў 1990 г. — касцёл.

Вольга Барысенка

¹ Nasze Kościoły: [opis ilustrowany wszystkich kościołów i parafii znajdujących się na obszarach dawnej Polski i ziemiach przyległych], t. 2, Diecezja mińska, z. 13, Dekanat Borysowski, red. Fryderyk Józefat Zyskar. — Warszawa — Petersburg, 1914, s. 206.

² Ibidem, s. 207; Alojzy Fridrich, Historie cudownych obrazów Najświętszej Maryi Panny w Polsce, t. 4. — Kraków, 1911, s. 23.

³ Nasze Kościoły..., s. 207; Alojzy Fridrich, Historie cudownych obrazów..., s. 23.

⁴ Ignacy Borejko Chodźko, Diecezja Mińska około 1830 roku, t. I. Struktury parafialne, oprac. Marian Radwan, Lublin 1998, s. 127; Wacław z Sułgostowa [Edward Nowakowski], O cudownych obrazach w Polsce Przenajświętszej Matki Bożej. — Kraków, 1902, s. 71.

⁵ Alojzy Fridrich, Historie cudownych obrazów..., s. 23.

⁶ Дмитрий Толстой, Путешествие стольника П. А. Толстого, «Русский архив», 1888, № 2, с. 161–166.

⁷ Путевой дневник П.А. Толстого, «Русский архив», 1888, № 2, с. 180.

⁸ Путевой дневник..., с. 182.

⁹ Wacław z Sułgostowa [Edward Nowakowski], x. O cudownych obrazach..., s. 70.

¹⁰ Путевой дневник..., с. 183.

¹¹ Гл. напрыклад: Mirosław Piotr Kruk, Ikony-obrazy w świątyniach rzymsko-katolickich dawnej Rzeczypospolite, Kraków 2011; ks. Michał Janocha, Ukraińskie i białoruskie ikony święte w dawnej Rzeczypospolitej. — Warszawa, 2001, s. 57.

¹² О. Ю. Тарасов, Икона и благочестие. — Москва, 1995, с. 153.

¹³ Ibidem..., 183.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ НГАБ, Ф. 1781. Воп. 27. Спр. 239. Арк. 65.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Флікоп Г. А. Упамінанні пра спісы малавядомых цудадзейных абразоў у апісанні ўніяцкіх храмаў XVIII – пачатку XIX ст., «Весці Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі», № 2 (2015), с. 88.

²⁰ НГАБ, Ф. 1781. Воп. 27. Спр. 239. Арк. 1, адв. 2.

²¹ Alojzy Fridrich, Historie cudownych obrazów..., s. 22.

²² Ibidem, s. 23.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, s. 24.

²⁵ Nasze Kościoły..., s. 207.

²⁶ Alojzy Fridrich, Historie cudownych obrazów..., s. 24.

Ірына Багдановіч

Паэт і святар Юзаф Маралёўскі

У гісторыі беларускай літаратуры быць святаром і паэтам — мець такія пакліканні ад Бога і адказваць Богу «так», рэалізуючыся і ў святарстве, і ў літаратуры, — не такая ўжо рэдкая з’ява, і чыніцца тое, відавочна ж, па волі Божай і з ласкі Божай да нашага краю. Так, мы ведаем, а веды тыя мы найперш атрымалі з падручнікаў па гісторыі літаратуры, пра асобу епіскапа Кірылы Тураўскага, чые красамоўныя казанні і прачулыя малітвы з XII ст. засталіся не толькі літургічнымі і келейнымі рэлігійнымі тэкстамі, але сталі і найвыдатнейшымі помнікамі старабеларускага прыгожага пісьменства. У XX ст. на хвалі беларускага нацыянальнага адраджэння ў нас з’явілася цэлая кагорта слаўных святароў і літаратараў: Казімір Сваяк, Вінцук Адважны, Адам Станкевіч, Андрэй Зязюля, Янка Быліна, Пятро Бітэль... Менш ведаем мы пра творцаў такога кірунку з XVIII–XIX стст. — часу, калі пісьменства на нашых землях было пераважна польскамоўным. На ўзроўні хрэстаматыйным, дзякуючы архіўным адкрыццям Адама Мадльдзіса, нам вядомы толькі манах францішканін Караль Жэра, які атрымаў пасвячэнне ў Пінску ў 1765 г., быў выкладчыкам канвенту ў мястэчку Сянно на Віцебшчыне, шмат вандраваў па Беларусі і стаў аўтарам славітага збору камічных гісторый «Торба смеху». Аднак многія таленавітыя аўтары, якія мелі і святарскае, і літаратурнае пакліканне, застаюцца яшчэ і сёння па-за нашай увагай.

Менавіта такім выдатным паэтам-святаром, мала вядомым сённяшняму чытачу, быў Юзаф Маралёўскі (Józef Morelowski; 05.03.1777 — 12.08.1845), творы якога прадстаўляем у гэтай публікацыі. На шчасце, зусім забытым яго назваць нельга, бо стараннямі Уладзіміра Мархеля яго імя было ў 1980–90-я гг. вернута ў гісторыю беларускай культуры і літаратуры спачатку зацёмкай у трэцім томе «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (Мінск, 1986, с. 438), а затым у вядомай паэтычнай анталогіі «Раса нябёсаў на зямлі тутэйшай: Беларуская польскамоўная паэзія XIX стагоддзя» (Мінск, 1998), укладзенай У. Мархелем, дзе ў яго ж перакладзе быў змешчаны адзін верш Юзафа Маралёўскага «Да Палоты» («*Do Poloty*»), на які немагчыма было не звярнуць увагі, бо вельмі

таленавіта злучаныя ўсе вобразы гэтага творца з ландшафтна-прасторавымі рэаліямі Беларусі — з Полаччынаю і яе рэкамі, Дзвіною і Палотай (сучасная назва Палата). Гэта былі не толькі родныя аўтару мясціны, але і асяродак ягонага духоўнага сталення, працы. Таму ў сваім лірычным пасланні «Да Палоты» Юзаф Маралёўскі вельмі пранікнёна пісаў:

Княгіня рэк малых у Русі Белай!
Сястра Дзвіны! Як многа адляцела
Ужо кудысь маіх дзён векапомных
Каля вады твае ў дубровах цёмных /.../

Шукаю след свой я над берагамі,
Шукаю сходкі даўнія з сябрамі.
Тут праспявана й сказана нямала!
Мой Божа, і куды ж усё прапала?

Вось так і ўсе мае гады мінуцца?
Вось так з тваёй вадою панясучца,
Мая Палота? /.../

Пераклад Уладзіміра Мархеля.

Чым жа былі выкліканыя такія моцныя пачуцці і рэфлексіі аўтара? Паводле каментара ў польскім акадэмічным выданні твораў Юзафа Маралёўскага, верш быў напісаны паэтам у прамежку з восені 1814-га да восені 1818 г., калі пасля працяглага перапынку і адарванасці ад радзімы ён вярнуўся зноў у Полацк. Як жа складаўся лёс паэта, чым змацаваная яго глыбінная сувязь з гэтымі мясцінамі Беларусі?

Паводле звестак у «Польскім слоўніку біяграфічным» і іншых біяграфічных крыніцах, Юзаф Маралёўскі нарадзіўся ў мястэчку Гарадок на Віцебшчыне, паходзіў са шляхецкага роду герба «Прус». Па сканчэнні ў 1790 г. класа рыторыкі езуіцкага калегіума ў Оршы ён уступіў у навіцыят ордэну езуітаў у Полацку. Там вывучаў французскую мову, а затым, зноў у Оршы, працягваў вывучаць лацінскую літаратуру і «залаты век» польскага прыгожага пісьменства. У 1794–1797 гг. ён ужо выкладаў у езуіцкіх калегіумах Мсціслаўля, Магілёва, Оршы, адначасова працягваў уласную адукацыю, а таксама адкрыўся ягоны паэтычны талент. Якраз у гэты час духоўнай фармацыі і духоўнага сталення ён, вельмі балюча перажываючы гістарычныя падзеі

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

апошняга падзелу Рэчы Паспалітай, напісаў паэтычны цыкл «Трэны», які ўразіў сучаснікаў моцаю і трагізмам яго патрыятычных настрояў.

У 1797 г. Юзаф Маралёўскі зноў вяртаецца ў Полацкі езуіцкі калегіум, вывучае філасофію і тэалогію, а таксама выкладае філасофію і французскую мову. У 1803 г. ён там жа атрымаў святарскае пасвячэнне. У 1804–1810 гг. яго прызначаюць выхавателем езуіцкага пансіёна, прафесарам паэзіі і рускай мовы ў Санкт-Пецярбургу. Па вяртанні ў Беларусь, у 1810 г., ён складае апошнія манаскія шлюбныя і да 1814 г. выкладае і загадвае манастырскаю бібліятэкаю ў Оршы. У 1814–1816 гг. Маралёўскі быў сакратаром Беларускай правінцыі езуітаў, у 1816–1818 узначальваў езуіцкі калегіум (тады ўжо акадэмію) у Полацку. Менавіта да гэтага часу належыць працытаваны вышэй яго шчымлівы, прачулы верш, прысвечаны любімай з дзяцінства рацэ Палोце. У тым жа 1818 г. у Полацку стараннямі айцоў езуітаў пачынае выходзіць рэлігійны часопіс «Полацкі месяцнік» («Miesięcznik Połocki»), на старонках якога друкуе свае вершы таксама і Юзаф Маралёўскі, падпісваючыся крыптанімам «І...М...» (менавіта «І...», а не «І...»), бо ў друкарні не было адпаведнай літары, а таму ў часопісе выкарыстоўвалася літара «і»). У 1819 г. у Полацкай езуіцкай акадэміі ён атрымаў ступень доктара тэалогіі.

У далейшым лёс Маралёўскага быў адарваны ад родных мясцінаў. У 1818–1820 гг. ён узначальваў езуіцкі калегіум на Валыні. Пасля, 1820 г., калі дзейнасць езуітаў была забароненая ў Расійскай імперыі, айцец Юзаф разам з сабратамі выехаў у Галіцыю. З 1822 г. ён быў сакратаром Галіцыйскай правінцыі езуітаў у Тарнопалі, з 1828 г. — рэктарам езуіцкіх калегіумаў у Тынцы і Новым Сончы. У 1835 г. (паводле іншых крыніцаў — у 1838-м) ён пераехаў на працу ў Старую Весь, дзе быў рэктарам езуіцкага калегіума (да 1840 г.), і ў 1845 г. там жа скончыў сваё зямное жыццё.

З літаратурнай спадчыны айца Юзафа Маралёўскага вядомыя ў свой час былі толькі «Трэны», выдадзеныя ў 1854 г. (выданне было канфіскаванае) і ў 1910 г. Найбольш поўная паэтычная спадчына паэта была сабраная, апрацаваная і выдадзеная асобным важкім томом толькі ў 1983 г. выдавецтвам Польскай акадэміі навук у серыі «Забытыя паэты Асветніцтва». Выданне, несумненна, прыцягнула ўвагу і заахоціла да вывучэння творчасці паэта.

У Беларусі першым увёў асобу і творчасць Юзафа Маралёўскага ў культурнае і літаратурнае жыццё, як мы ўжо згадвалі, даследчык, паэт і пе-

Вокладкі кніг паэзіі Юзафа Маралёўскага.

ракладчык Уладзімір Мархель, які зрабіў слушныя заўвагі адносна асаблівасцяў стылю яго паэтычных твораў. Так, даследчык вельмі трапна сцвярджаў: «Творчасць Маралёўскага выяўляла характэрныя рысы літаратуры часоў пераходу ад класіцызму да рамантызму. Адначасова з класіцыстычнымі трэнамі, элегіямі, эпіграмамі, панегірыкамі, наслідаваннямі Гарацыю пісаў у перадрамантычным стылі лірычныя песні, у якіх з агульнагуманістычных і хрысціянскіх пазіцый разважаў аб выхавальным значэнні паэзіі, выказваў замілаванне да прыроды і роднага краю» (паводле кнігі «Памяць. Гарадоцкі раён». — Мінск, 204, с. 154).

Менавіта гэтыя якасці паэзіі Юзафа Маралёўскага робяць яе цікаваю і актуальнаю для нашага часу, для нас, сённяшніх беларусаў, бо ў тых цыклах «лірычных песняў» пераплятаюцца тэалагічныя і патрыятычныя матывы — яны напоўненыя водарам нашай роднай беларускай зямлі і пераказваюць нам, як спадкаемцам, скарбы яе гістарычнай, культурнай і духоўнай памяці. Вершам Юзафа Маралёўскага ўласцівая гранічная шчырасць пачуццяў, жывасць думкі, маляўнічая прыгажосць мастацкіх вобразаў, духоўная глыбіня — усё тое, што шукае і сучасны чытач у паэтычных творах. Спадзяемся, што пададзеныя тут у нашым перакладзе вершы паэта-святара знойдуць прыхільны водгук у чытачоў «Нашай веры». Пераклады зроблены паводле выдання: *Wiersze Józefa Morełowskiego. Wydanie i wstęp opracowała Elżbieta Aleksandrowska. — Wrocław [i inn.]: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1983.*

Айцец Юзаф Маралёўскі

Да Анёла-Ахоўніка

О жыхару цуднай нябеснай краіны,
Даны ў дапамогу мне з многіх адзіны,
Бездакорны духу, што пры мне чуваеш
На зямлі, а ў небе з духамі лунаеш!

Чуйна ў час юнацтва, каб хто не сурочыў,
Быў мне вартай дзённай, пільнаваў уночы;
І пакуль живу я, будзеш так ласкавы
Ўсе мае людскія парадкаваць справы.

Дзеля той вясёлай першае хвіліны,
Калі сябе ўбачыў, дзеля той, тваімі¹
Вершамі, калі я бітвы слаўнай веліч
Апяваў, і справаў яшчэ іншых безліч,

Калі на бязмежнай вечнасці парозе
Стану, пакажы мне ты ў той бок дарогу,
Дзе жывеш сам, каб мой дух туды ляцеці
Мог, бо створаны ён жыць з Божымі дзецьмі.

Да Спаскай вёскі²

Спасе, летні мой куточак!
У вясёлы твой дамочак
Салавейкам прылятаю,
Вясну бліскую вітаю.

Шпацырую тут па лесе,
Чую ў сэрцы гукі песень!
Ці лугамі шпацырую,
Думкі добрыя гадую.

А як птушкі заспяваюць,
Думкі ў радасці лунаюць;
Платы за канцэрт не трэба
Спевакам крылатым неба.

Рэй вядзе ў тым хоры знаным
Салавей — саліст прызнаны,
Спеў ліецца па ўсім гаі,
Мне здаецца, што я ў раі.

На гару ўзыду высока,
Вольна ў поле гляну вокам,
Навакол ляжаць так гожа
Нівы, што гадуюць збожжа.

Палатá тут пада мною
Цячэ плыткаю вадою,
Водарыць лугоў цвіценне,
Сэрца б'ецца ў захапленні.

І нішто мне не змарнуе
Радасці, што сэрца чуе.
Марна ў лес нясе зялёны
Хтосьці злосцю зрок замглены.

Той, хто ястраба гадуе
Ў сэрцы, сам з сабой бядуе;
Цёмным позіркам бязбожны
Не разгледзіць гай прыгожы.

Хай пяюць сабе салоўкі,
Ён не чуе спеў іх звонкі;
Для яго спявае скруха,
А для птушак вуха глуха.

Палатá красу хавае,
Ад зламайслага ўцякае;
Ў жаху перад тварам гэтым
Збожжа ўбок імкне з імпэтам.

А мяне інакш вітае
Рэчка і не абмінае;
Каласы да ног хінуцца,
Ласкатаць мяне імкнуцца.

Радасці такой мне цэлай
Не знайсці ў Русі ўсёй Белай!
Хай са мной паўсюль вандруе,
Ад тугі мяне ратуе.

[Да 1804 г.]

Зёлка мая

Сум-нуда мяне з'ядае,
І ўсё чыста ёй спрыяе:
І зязюлі кукаванне,
Нават салаўёў спяванне,
Ліпы сумныя навокал,
І куды ні кінеш вокам,
Выглядае невясёла
Ўсё ўнутры мяне й наўкола.
Ці знайду на немач тую
Зёлку ў лесе хоць якую?
Не! Дарма капаць карэнне
На лячэнне засмучэння.
Іншая ёсць зёлка — ў раі
Што расце, не ў гэтым гаі.
За яе плаціць не трэба,
Яна знак цудоўны неба —
Ласка Бога. Спашлі ж, Пане!
І мой смутак тут жа звяне.

У гаі

На свеце ўсё псуецца

Сёння гай бярозак чыстых,
Зеляненькіх і вячых
Нам гаворыць, што ў тым гаі
Бачыш быццам вобраз раю.

Але ж хіба доўга тая
Дрэваў прыгажосць трывае?
Памаленьку ўсё ж калісьці
Абляціць з галінак лісце.

Бо на свеце ўсё псуецца
Паступова, як вядзецца,
За дзянёчкам дзень сплывае
І ў нас штосьці адбірае.

Помню, я ў часы былыя
Сам квітнеў, як дрэўцы тыя,
Ўжо не той я... Як вядзецца,
Ўсё на свеце тут псуецца.

Да Зефіра ў лесе³

Мілы Зефіру! Ўлюбёнец прасторы!
Чуюць нямыя цябе лясы й горы,
Што ўжо казаць пра жывыя стварэнні!
Поўніцца гай песнямі праслаўлення.

Калі цябе так лес, птушкі вітаюць,
З табой лістотаю, песняй гуляюць,
Дазволь прывітаць і маім цябе спевам,
Мяне ж ажыві твайго духа паведам.

Альбо маю ўдзячнасць нясі ты ў эфіры —
Туды, дзе ўсе вечныя граюць Зефіры,
Дзе вечная яснасць, дзе Пан Бог, каторы
Цябе выпускае ў лясы, доли, горы.

Да набліжэння вясны

Вясна, наймалодшая часу дачушка!
Яшчэ цэлы месяц чакаць цябе птушкам,
І дрэвам, і траўцы — ўсяму ў нашым краі,
Але ўсё цябе тут ужо прадчувае.

Яшчэ прывітаць цябе жаўранак звонка
Ў высі не вылецеў, ластаўка пёрка
Не раскрыліла яшчэ, каб гняздзечка
Віць, яшчэ лёдам скаваная рэчка,

Ды толькі позірк адзін ты лагодны
Кінеш на край наш, і неба пагодна
Ўраз заяснее, і дух ачуняе,
Тонам вясёлым паэт заспявае.

О прыгажуня-вясна! Паспяшайся
Ў нашу старонку, з вятрамі яднайся
І прыляці ў сваім строі зялёным
З тварам, так блізка да нас прыхілёным.

Развесялі нас усмешкай праменнай
Нашы палеткі ў смуге задуменнай,
Гаю касматага цёмныя сховы,
Ўзгоркі, лугі, што чакаюць адновы.

Над берагамі Палоты прадвесняй
Хай загучаць салаўіныя песні,
А з імі разам натхнёнай душою
Будзе спяваць і паэт над вадою.

[Полацк, 1815–1818 гг.]

Да Часу

Час! Каго ты залатымі
Ўкрыеш крыламі сваімі,
Таго доўга памятаюць,
Аб ім доўга размаўляюць.

Як лятуць твае дачушкі,
Спрытныя гадзіны-птушкі,
Да цябе йдуць мае вершы —
Падарунак мой найлепшы.

Падарунак з гор прыгожых,
Дзе відаць плён справаў Божых,
З іх красы табе штодзённа
Падарункі шлю нястомна.

О калі ты, Часе, з тронаў
Гультаёў сатрэш імёны,
Хай мяне з тым важкім дарам
Абмінуць такія кары!

Прага пазнаць і пабачыць Бога

Хто для мяне неба гэтае выткаў,
Зоркі і месяц на ім срэбнай ніткай,
Сонца, што ззяе з-за хмарных фіранак,
Хто росны ранак?

Прагну пазнаць Яго ўсёю істотай,
Бо хіба годны мець столькі шчадротаў
Той, хто бяздушна з Яго рук прымае
Дары, што мае?

Прагну не марна. Чую патаемны
Творцы ў сэрцы голас ціхі, прыемны.
Слухаю, што аб сабе Ён мне кажа,
Слухаю ўважна.

«Я ёсць Той, Хто ёсць. Для майго існання⁴
Няма мінулых, будучых імгненняў:
Я ёсць па-за часам, ва ўсім уккрыты,
Вечны, ўсябытны.

Таёмнаю моцай быў Я спрадвеку,
Вечнасць стварыў і цябе, чалавека,
Ўсё, што ты бачыш паўсюль прад сабою,
Створана мною.

Зямля ўся і неба, і ўсе стварэнні,
Што цябе ў гэткае ўводзяць здзіўленне,
Ўсё гэта плёны маіх творчых планаў
Моцы нязнанай.

Сказаў, і зоркі ў адказ мільгацелі:
Вось мы на Твой загад заяснелі;
Кіт малады хвалі перасякае,
Быццам гуляе.

Леў сваім рыкам над лесам пануе,
Арол палёты ў паветры прастуе;
А чалавек мае твар мой, каб несці
Пра мяне весці.

Але не толькі ўсямоцны і вечны,
Я яшчэ добры, яшчэ Я сардэчны
Для чалавека прыяцель нязменны,
Хоць ён і тленны.

Даў я зямельку яму ва ўладанне,
Птушак, звярушак яму ў карыстанне,
Добрасць маю больш пазнае, бяспрэчна,
У жыцці вечным».

Творца ўсіх рэчаў і маёй істоты!
Прагну Цябе бачыць! За Твае шчадроты
Поўная ўдзячнасці душа ўздыхае,
Цябе шукае.

Пакажы руку, што малявала ўмела
Душы маёй вобраз і дзіўны склад цела;
Дзе Твае стопы? Сцісну іх удзячна
Абдымкам гарачым.

Ахвяруючы букет васількоў Хрысту Пану ў постаці Дзіцяці, што сядзіць на руках Марыі ў Манрэзе⁵

Хрыстэ маленькі! Вось гэты, сабраны
І траўкай проста зялёнай звязаны,
Вазьмі ад мяне ў свае ручкі з палёў
Букет васількоў⁶.

Ён да кудзеркаў Тваіх баваўняных
Вельмі пасуе, да шчочкаў румяных,
Ён і да вочак блакітных, да веяў
Накшталт лілеяў.

Не пагарджай кветкаю найсціплейшай,
Забудзь на хвілю, што Ты Найвышэйшы,
Бо ўпала неба тут, перад Табою,
Усёй хвалою.

Не знойдзецца ахвяры ад нікога
Ніводнай, каб магла аздобіць Бога;
Ў Табе Чалавека букет мой вітае
І аздабляе.

Ідзіце, васількі, ў Яго далоні,
Зайздросччу шчасцю вашаму сёння.
Як вас у сваёй ручачцы Ён змесціў,
Мяне б так песціў.

Ды спадзявацца дух мой не прыстане,
Што, калі перад тронам Тваім стане,
Мяне за гэты мой букетік, можа,
Ты ўспомніш, Божа!

Згадай і Твайго Яна той хвілінай,
Бо сёння дзень ягоных імянінаў,
Дык вырві і яму крыху лісточкаў
З тых васілёчкаў.

Да Найсвяцейшай Панны Марыі

Паводле словаў: *Ave Maris Stella*

О Ты, якую мора і зямліца
Слухаюць, дай жа к Табе прытуліцца!
О Зорка Мора! О Святая Панна!
Якар Нябесны надзеі нязманнай!

Цябе я клічу на ратунак прыйсці:
Глянй, якім страшным трэба морам плысці!
Адны ўжо гінуць у марскім прадонні,
Плывуць другія пад Твае далоні.

Ноч агарнула ўсё навокал страхам,
Пэўнасць губляю, якім плысці шляхам;
Калі ж на човен бліснеш Ты праменнем,
Шлях мне асвецяць нават ночы цені.

Гэтым даверам сэрцу суцяшацца,
Зваць Цябе Маці, Тваім сынам звацца;
Хваляў пагрозных болей не баюся,
На Тваю ласку толькі спадзяюся.

[1830–1831 гг.]

З польскай мовы пераклала Ірына Багдановіч.

¹ Пасля падзення анёлаў (заўвага аўтара).

² Спас — вёска, якая некалі належала полацкаму езуіцкаму калегіуму, за чвэрць мілі ад Полацка, на рацэ Палоце. У гэтай вёсцы ёсць старажытны касцёл, пабудаваны ў Х стагоддзі полацкай рускай князёўнай, які захаваўся не пашкоджаным (каментар аўтара).

³ Зефір — у грэчаскай міфалогіі бог ветру; Юзаф Маралёўскі быў знаўцам антычнасці, выкарыстоўваў у сваёй паэзіі характэрныя для гэтай культурнай эпохі вобразы, асабліва часта вобраз ветру-Зефіру (заўвага перакладчыка).

⁴ Тут адсылка да таго знакамітага выразу аб Сутнасці Бога, які змешчаны ў Кнігах Майсея: *Ego sum, qui sum* (заўвага аўтара). [Зых 3, 14].

⁵ «...ў Манрэзе» — перадапокой бібліятэкі калегіума езуітаў у Полацку меў выгляд кшталту пячоры Манрэзе, у якой медытаваў і пакутаваў заснавальнік ордэну езуітаў св. Ігнацы Лаёла. Фігура Хрыста на руках Марыі, якому пазт ахвяраваў кветкі, знаходзілася, відавочна, у той полацкай Манрэзе (каментар укладальніка польскага выдання).

⁶ «Букет васількоў» — усюды ў вершы аўтарам ужываецца беларуская назва кветкі «wasilki» («bukiet wasilków»), а не польская «blawatki» (заўвага перакладчыка).

Жанна Некрашэвіч-Кароткая

Звярыныя гратэскі ў паэтычнай культуры славянаў: ад фальклорнай абраднасці да хрысціянскага кантэксту

Паглядзіце на птушак нябесных:

яны ні сеюць, ні жнуць, ні збіраюць у засеці,

і Айцец ваш Нябесны корміць іх. Ці ж вы не больш вартыя за іх?

Мц 6, 26

Кожны з нас памятае з дзяцінства вершаваную казку Карнея Чукоўскага «Муха-Цокотуха», а таксама беларускую народную песню «Кура-шчабятур» (*Як служыў жа я ў пана...*). Даволі вядомая таксама руская песня «За морем синичка непышно жила». Пра яе папулярнасць сведчаць радкі верша Пушкіна, скіраваныя да няні: *Спой мне песню, как синица тихо за морем жила...* Яшчэ некалькі гадоў таму я не магла сабе ўявіць, што ўсе гэтыя такія разнастайныя ў сваім паходжанні фальклорныя і літаратурныя тэксты звязаны з адной вельмі архаічнай традыцыяй слоўнага мастацтва — звярынымі гратэскамі. І ўжо дакладна не прыходзіла мне ў галаву, што забаўляльныя тэксты пра шлюб мухі і камара або пра баляванне птушак могуць быць нейкім чынам звязаны з задачамі хрысціянскага выхавання.

Тэрмін «звярыныя гратэскі» ўвёў у гістарычнае літаратуразнаўства польскі вучоны Чэслаў Хэрнас. Разглядаючы помнік «савізджальскай»¹ літаратуры пачатку XVIII ст. *Relacja o zwierzętach niektórych*, вучоны супаставіў яго са славянскімі песнямі пра камара, якога чвартавалі, або які памёр, зваліўшыся з дуба². Гэтым жа тэрмінам, са спасылкай на Ч. Хэрнаса, карыстаецца Адам Мальдзіс³, распавядаючы пра вершы XVIII ст., аўтарства якіх прыпісваецца ксяндзу *Societatis Jesu* Дамініку Рудніцкаму (1676–1739). Калі я пачала выкладаць на філалагічным факультэце БДУ гісторыю беларускай літаратуры XVIII стагоддзя, мусіла сярод іншага раскажваць студэнтам і пра паэтычны твор пад назвай «Птушыны баль», запісаны ксяндзом Рудніцкім. Вось яго пачатак:

Да ўчыніў верабей на прыпечку жніва,
Змалаціўшы, уварыў пшанічнае піва.

Паўтычыны хмелю даў, вельмі ж тога жалаваў,
Думных меў прахаці, гасцей частаваці⁴.

Пры падрыхтоўцы да лекцыі ў сувязі з гэтым вершам у мяне, што называецца, не складаўся пазл: чаму ксяндза езуіта прывабіў такі, здаецца, далёкі ад хрысціянскай культуры забаўляльны песенны тэкст пра баляванне птушак? Навошта ён вырашыў апрацаваць яго? Якія скрытыя сэнсы маглі прыцягнуць увагу духоўнай асобы да жартаўлівай птушынай алегорыі?

Гэта пытанне многія гады заставалася для мяне без адказу. Разам з тым, не выклікала даверу і занадта крытычнае меркаванне Аляксандра Брукнера адносна песенных тэкстаў са збору Рудніцкага: «Гэтыя сціплыя вершы паэта-манаха цалкам грунтоўцца на народных матывах, і ў іх ён [ксяндз Рудніцкі] апявае радасць вучняў з нагоды святаў, бабусіны клопаты пра яе козліка, птушынае вяселле і да таго падобныя нікчэмныя выдумкі»⁵. Пазней аказалася, што «нікчэмныя выдумкі» — важны элемент эстэтычнага досведу многіх славянскіх і неславянскіх народаў. У першую чаргу гэта датычыць беларускай традыцыйнай культуры (фальклору), а таксама заснаванай на ёй літаратурнай традыцыі. Менавіта з беларускіх зямель паходзіў Дамінік Рудніцкі, які ажыццяўляў сваё пастырскае служэнне і педагогічную дзейнасць (у якасці настаўніка калегіі) у Слуцку, Гродне, Мсціслаўлі, Брацянцы каля Наваградка, Рудаўе каля Нясвіжа⁶.

Жанна Некрашэвіч-Кароткая — доктар філалагічных навук, прафесар, літаратуразнаўца. Прафесар універсітэта імя Адама Міцкевіча ў Познані. Займаецца вывучэннем старажытнай літаратуры ўсходніх славян. Аўтар больш за 250 навуковых публікацый, сярод якіх манаграфіі «Нясвіжская Мельпамена: драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл» (2002), «Беларуская лацінамоўная паэзія: ранні Рэнесанс» (2009), «Беларуская лацінамоўная паэма: позні Рэнесанс і ранняя Барока» (2011); аўтар двухмоўнага выдання «Ioannis Visliciensis Bellum Prutenum. Ян Віслішкі. Пруская вайна» (2005), дапаможнікаў «Шматмоўная літаратура Беларусі ў кантэксце актуальных літаратуразнаўчых канцэпцый» (2015), «Беларусь як культурная прастора і еўрапейскай літаратурнай працэс 16–19 стст.» (2020).

Абрад птушынага вяселля ў дзіцячых установах Верхняй Лужыцы (Усходняя Германія).

Сімпатычная птушыная сімволіка ў народных песнях здаўна набрыняла вялізнай колькасцю культурных сэнсаў, што дало ёй магчымасць праявіцца нават у форме евангельскай алегорыі, прыведзенай у эпіграфі гэтага артыкула. Практычна ўсе песні з птушынымі або звярынымі матывамі алегарычна пазначаюць кантэкст чалавечых адносінаў. Па-першае, гэты сацыяльны акцэнт фундаментальна звязаны са спецыфікай жывёльных матываў у мастацтве. Веслаў Пшыбыла, звяртаючыся да іх семантыкі, разглядае жывёлаў як аб'ект канструктыўнай камунікацыі. На яго думку, вобразы жывёлаў у культурнай вытворчасці адыгрываюць ролю спецыфічнага медыярэсурсу ў працэсе пазнавальнай дзейнасці чалавека. Кожная жывёла і птушка як мастацкі вобраз — гэта, па сутнасці, частка нас саміх, аб'яднаных або гатовых аб'яднацца з гэтай жывёлай / птушкай у гарманічнае адзінства⁷.

Па-другое, бадай, самую багатую інтэрпрэтацыйную семантыку ў выяўленчым і слоўным мастацтве набыло веснавое спарванне птушак, іх імкненне да злучэння і вывадзення птушанятаў. Менавіта таму абрады і традыцыі, якія ўвасабляюць ідэю сімвалічнага шлюбнага паяднання, у першую чаргу птушак, а таксама іншых жывёлаў і насякомых, мелі адмысловае значэнне ў культурах розных народаў. Адпраўленне такіх абрадаў абавязкова суправаджалася народнымі песнямі адпаведнага зместу.

Некалькі гадоў таму я выпадкова даведалася, што ў малога славянскага народа — лужыцкіх сербаў — захоўваецца да нашых дзён у актыўным бытаванні абрад птушынага вяселля (в.-луж. *Ptači kwas*, н.-луж. *Ptaškowa swajźba*, ням. *Vogelhochzeit*). Яго святкаванне прыпадае на 25 студзеня і функцыянальна супастаўляецца з гуканнем вясны або

сустрэчай птушак у іншых славянскіх народаў. На сённяшні дзень птушынае вяселле зрабілася важным элементам сербалужыцкай культурнай ідэнтычнасці, а ў шматлікіх інсцэніроўках 25 студзеня прымаюць удзел дзеці. Важную ролю ў святкаванні (як і ў сапраўдным вяселлі) адыгрывае тэкстава-вакальнае суправаджэнне абраду.

У даследчыцкай літаратуры апісаны і іншыя абрады, традыцыі, а таксама звязаныя з імі народныя песні, якія ўвасабляюць ідэю сімвалічнага шлюбнага паяднання звяроў, птушак і насякомых. Згаданы матывы асабліва папулярны ў дзіцячым фальклоры, прычым найбольш шырока прадстаўлена менавіта тэма птушынага вяселля. На грунце вывучэння літаратурных крыніцаў (паэма *The Parlement of Foules* («Птушыны парламент», 1370–1380-я гады) Джэфры Чосэра, камедыя *A Midsummer Night's Dream* («Сон у летнюю ноч») Уільяма Шэкспіра) вучоныя прыйшлі да высновы, што ў старажытныя часы існаваў адмыслова ўсталяваны дзень для адпраўлення абраду птушынага вяселля, калі дзяўчаты і хлопцы ладзілі папярэднія сімвалічныя зашлюбінныя ўзоры і падабенства птушак⁸. У Англіі такі дзень прыпадаў на 14 лютага (сучасны дзень св. Валянціна), у Люксембургу — на 19 сакавіка.

Уласна абрад птушынага вяселля меў першапачаткова язычніцкі характар. Аднак даследчыкаў здзіўляла амаль поўная адсутнасць сувязі паміж абрадам і народнымі песнямі, якія яго суправаджалі: у іх няма нават намёку на ахвярапрынашэнне або падарункі, якія птушкі прыносяць людзям, а ў самім абрадзе такія элементы былі. Паколькі песні пра птушынае вяселле надзвычай пашыраны ў нямецкім культурным арэале, многія звязвалі сербалужыцкі абрад з нямецкім культурным уплывам. Так, гісторык і краязнавец Рыхард Неедан,

разважаючы пра абрад лужыцкіх сербаў, цытаваў фрагмент жартаўлівай нямецкай песні, папулярнай у Германіі да сённяшняга дня:

Ein Vogel wollte Hochzeit machen
in dem grünen Walde.
Der Auerhahn, der Auerhahn,
der selbig war der Kapellan.
Die Meise, die Meise, sie sang das Kyrie eleison.

Ужо з гэтага фрагменту бясспрэчна вынікае, што сімвалічнае ўвасабленне абраду тут страціла свой першапачатковы паганскі сэнс і набыло выразныя хрысціянскія культурныя канатацыі: на вяселлі прысутнічае святар (капелан), гучыць традыцыйны касцёльны рэфрэн *Kyrie eleison*.

Самая папулярная да сённяшняга дня сербалужыцкая песня пра птушынае вяселле была запісана ў XVIII ст., а пазней апублікавана этнографамі Леапольдам Гаўптам і Янам Арноштам Смолерам у зборы *Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow* (1841). Вось першая страфа гэтай песні:

’Lajće, nowa wjes so stała,
Słyśće, chceće zrozemić!
Sróka je sej muža ’zała
A budže so wożenić¹⁰.

Хаця на пачатку актуалізуецца тэма шлюбу (са-рока ўзяла сабе мужа і будзе жаніцца), з агульнага кантэксту песні вынікае, што прывязка да тэмы вяселля тут фармальная. Хутчэй за ўсё, Леапольд Гаўпт, які запісаў гэту песню, імкнуўся ўзмацніць сацыяльны кантэкст сюжэта, у якім прадстаўлены самыя розныя сітуацыі ўзаемадзеяння персанажаў: сумесная праца, забава, звада. Застаецца дадаць, што Леапольд Гаўпт быў пратэстанцкім святаром.

Калі супаставіць тэксты сербалужыцкай і беларускай песняў, запісаных святарамі, можна заўважыць, што і там, і там менавіта верабей быў адказным за прыгатаванне пачастункаў. І адна, і

другая песні насычаны актыўным сацыяльным узаемадзеяннем. Птушкі, якія прысутнічаюць на вяселлі / баляванні, не проста пералічаюцца, а ўступаюць адна з адной у разнастайныя формы ўзаемадзеяння. Пры гэтым кожная з іх выступае ў пэўнай функцыі — або пазітыўнай, або негатыўнай. Так, у *Птушыным балі* снягір — скрыпач, пугачы — трубачы, крук — басіст, бусел — арганіст; у песні *’Lajće, nowa wjes so stała* ястраб — мяснік, бусел — тамада (*braška*), сойка — пасудамыйка. Як у адной, так і ў другой песні ёсць момант канфлікту, драматычнага напружання. Адам Мальдзіс справядліва адзначаў: «Птушыны балі нагадвае звычайную шляхецкую папойку»¹¹. Параўнаем:

Při tym nasta wulka zwada:
Sknadžik klesny sykorku¹²;

*Паруець Сава Хрусьцяля, опул разадраля,
А спячому Жураўлёві горла пракусала.*

Спяваючы такія песні, дзеці не толькі аўтаматычна запаміналі назвы розных птушак, але праз іх уключэнне ў дынамічнае дзеянне (з выпіўкай, танцамі, звадай, бойкай і нават забойствам) асэнсоўвалі ўсе магчымыя варыянты сацыяльнага ўзаемадзеяння. Паводле падобнай логікі складзены і псалмы цара Давіда: у іх артыкуюцца розныя мадэлі грэшных і праведных паводзінаў у жыцці. Ужо ў першым псалме супрацьпастаўляецца благаслаўлены чалавек, які не пайшоў на сход бязбожных, грэшніку, які — нібы пыл, што ветрам змятаецца з аблічча зямлі.

Менавіта на гэты маральна-выхаваўчы аспект звярыных гратэскаў і звярнулі сваю ўвагу ўжо ў XVIII ст. святары, якія займаліся збіраннем і апрацоўкай фальклору. Тэксты гэтых наіўных, на першы погляд, песняў насычаны сацыяльным дыскурсам. Задачай апрацоўшчыкаў было толькі пераарыентаваць гэты дыскурс у патрэбным (хрысціянскім) накірунку, а ўласна матыў вяселля завуалюваць або наогул выдаліць. Менавіта гэта і зрабіў Дамінік Рудніцкі. У тэксце *Птушынага балю* не ідзе гаворка пра шлюб, а да з’яўлення звадлівай савы, якая падбухторыла ўсіх на бойку, птушкі мірна балявалі: *За здароўе Верб’я елі, пілі аж два дні, // Не чыніўшы здрады, не дазнаўшы звады*. Менавіта такая мадэль сацыяльных паводзінаў, хутчэй за ўсё, была расцэнена ксяндзам Рудніцкім як пазітыўны ўзор для наслідавання.

Тэксты народных песняў пра пачосткі і зашлюбныя птушак вельмі лёгка асядалі ў эстэтычнай свядомасці слухачоў. Таму надалей яны ўжо прыцягвалі да сябе ўвагу не толькі святароў, але і паэтаў-рамантыкаў, а таксама этнографікаў. Ян Чачот уключыў у шосты том свайго песеннага збору *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny* (1846)

песню пра шчыгла, які хоча ажаніцца: *Szczyhlik niewieliki hramadu zbiraе, // Sam niechocze adziń żyć, żenic sie maje*¹³. На звярыныя гратэскі звярнуў у свой час увагу заснавальнік беларускай філалогіі Яўфімій Карскі (1861–1931). Сярод беларускіх жартаўлівых песняў вучоны заўважыў нямала такіх, у якіх прадстаўлена вяселле птушак ці насякомых або іх хаўтуры. Пры гэтым Я. Карскі адзначаў: «Подобные песни известны и другим отраслям русского племени, а также другим славянским народам и даже неславянским»¹⁴. Акрамя таго, Карскі прыводзіць тэкст песні пра жаніцьбу і смерць камара, шлюб якога з мухай аказаўся няўдалым. Тэкст гэтай песні запісаў у сярэдзіне XIX ст. беларускі краязнавец, гісторык і публіцыст Адам Ганоры Кіркор (1818–1886):

Камар з мухай палюбіўся,
Палюбіўшыся, пажаніўся,
Пажаніўшыся, пасварыўся¹⁵.

Украінскі вучоны Міхайла Возняк выявіў іншы верш падобнага зместу ў яшчэ адным рукапісным песенным зборы Дамініка Рудніцкага:

Siw sobie worobeyczuk na kuchni,
Da oczysy iomu podpuchly.
Oy werebeyczuk, senno nemożesz,
Niewiedaiu, czy żyw budesz¹⁶.

Як бачым, сюжэтна гэтая песня звязана не з жаніцьбай, а са смерцю вераб'я (менавіта на такую сюжэтную магчымасць указваў Яўфімій Карскі). Важна, аднак, што ў апошняй страфе даецца парада цалкам у духу хрысціянскай этычнай парадэгмы:

Nepłaczte werebeyczuka, nie wyite
Ale za niego Bohu sa molite.
Wiecznaia pamięć wierebeyczukowi,
Naszomu nehdy druhowi.

Таксама і ў сербалужыцкай песні ёсць намёкі дыдактычнага характару, якія маглі ў завуляванай форме дапамагчы маладому чалавеку выбраць правільную жыццёвую стратэгію. У найбольш папулярнай версіі песні сарока выходзіць замуж, паколькі ёй надышоў час (*čas jej bę so wożenić*)¹⁷. Апроч таго, матывацыя выбару грака ў якасці жаніха звязана з фінансавай стабільнасцю апошняга (*tón ma wjele zamóženja*), што гарантавала дабрабыт будучай сям'і. Алегарычная схема размеркавання роляў, у якіх выступаюць госці на вяселлі, прыводзіла выканаўцаў і слухачоў гэтай песні да ідэі пра неабходнасць канструктыўнага аб'яднання ў калектыў з мэтай супрацоўніцтва (фактычна, ідэя беларускай *талакі*). Як ксёндз Рудніцкі, так і апрацоўшчыкі сербалужыцкай песні свядома, але ненавязліва (дзякуючы эстэтычна «зніжаным», насычаным камізмам вобразам птушак) напаўня-

Вокладка кнігі Максіма Багдановіча
«Мушка-зелянушка і Камарык-насаты тварык».
Мастачка Яніна Клімковіч.

юць папулярную народную алегорыю элементамі хрысціянскай этыкі.

У цэласнай мастацкай канцэпцыі песні *Lajće, nowa wjes so stała* відавочнае імкненне апрацоўшчыка стварыць жывую асацыяцыю не з народнымі застольнымі або плясавымі песнямі, а з літургічнымі спевамі. Пачатак сербалужыцкай песні (*Гляньце, адбылося штосьці новае!*) у актыўна практыкуючых хрысціянаў непазбежна выклікае асацыяцыю з традыцыйнымі калядкамі, у якіх шырока выкарыстоўваецца паняцце «новай радасці» або «дзіўнай / вясёлай навіны» (Раства Хрыстова). Так, у Беларусі, Украіне і Польшчы шырока вядомыя калядкі з падобным зачынам: *Сёння ў Бэтлеем, сёння ў Бэтлеем дзіўная навіна: // Чыстая Панна, чыстая Панна нарадзіла Сына. Або: Нова радасць стала, яко не бывала: // Над вертепом звезда ясна светло воссияла.*

Што да польскага фальклору, то ў ім матыў птушынага вяселля шырока прадстаўлены менавіта ў калядках. Так, у зборніку *Kantyczki. Kolędy i pastoralki* (1904) адзін з тэкстаў уяўляе сабой даволі аб'ёмісты наратыў пра вяселле Арла, які ажаніўся з Гускай. Аднак пачатак песні не пакідае сумневу ў тым, што гэтая насамрэч калядны спеў:

Старонкі кнігі «Kantyczki. Kolędy i pastorałki» (1904)
з тэкстам у стылі звярынага гратэску.

Narodził się Zbawiciel, wszyscy Go witają.
I ptaszęta i zwierzęta Jemu cześć oddają.
Żeniło się z dawnych lat ptastwa bardzo wiele,
A król Orzeł jako pan sprawował wesele.
Pojął sobie panią Gęś, Sokół panią Kaczkę,
A maleńka Cyraneczka była im za szwaczkę¹⁸.

Фактура тэксту стварае ўражанне, што два першыя радкі былі механічна далучаны да ўжо вядомай раней свецкай дзіцячай песні пра птушынае вяселле. Аргументацыю на карысць такога меркавання дае вышэйцытаваны фрагмент артыкула Ч. Хэрнаса, у якім вучоны прывёў пачатак аналагічнай песні з пецябургскага рукапісу: «Dawnych czasów żeniło się ptastwa bardzo wiele, // A pan orzeł jako król sprawował wesele»¹⁹. Па-другое, аналагічны варыянт песні пра вяселле Арла ў выкананні Хэлены Галішак размешчаны ў інтэрнэце ў межах польскага праекту *Muzyka odnaleziona*²⁰. Тут, як і ў цытаваным вышэй фрагменце з артыкула Ч. Хэрнаса, матыў птушынага вяселля прадстаўлены без кантамінацый: «Bardzo dawno przed laty było ptastwa niewiele, // A król Orzeł król ptaków wyprawiał wesele».

Цікава, што ў дзвюх польскіх песнях адпраўной кропкай сюжэту служаць дыяметральна супрацьлеглыя сітуацыі: у зборніку Караля Мяркі і ў пецябургскім рукапісе — *ptastwa bardzo wiele*, у песні, выкананай Хэленай Галішак, — *ptastwa niewiele*. Нягледзячы на гэта, у абедзвюх версіях праблематызуецца фактычна адна і тая ж сітуацыя: і шматлікія, і нешматлікія птушкі бачаць неабходнасць узяць шлюб. І ў адным, і ў другім выпадку шлюбнае паяднанне прэзентуецца як пазітыўная экзістэнцыйная праграма: у першым выпадку — як мадэль аптымальнай сацыяльнай арганізацыі вялікай супольнасці, у другім — як стратэгія выжывання малой супольнасці. Магчыма, менавіта

праз сваю жыццесцвярджальнасць і сацыяльную зададзенасць абрад птушынага вяселля разам з яго спеўным суправаджэннем набыў адмысловае значэнне для малога народа — лужыцкіх сербаў, на што звярталі ўвагу многія даследчыкі. Сацыяльны матыў (перадусім — матыў чалавечых добрасуседскіх адносінаў) праступае тут не проста дастаткова выразна, але паступова пераважае над уласна вясельным матывам. Відаць, менавіта гэтай акалічнасцю трэба тлумачыць той факт, што абрад *Ptači kwas*, пачынаючы з 60-х гг. XX ст., зрабіўся адной з фундаментальных падставаў выхаваўчай праграмы ў многіх дзіцячых садах і пачатковых школах Верхняй Лужыцы²¹.

Звярыныя гратэскі фактычна выконвалі ролю вясёлага практычнага парадніка па этыцы чалавечых узаемаадносін для дзяцей. У гэтым сэнсе іх можна лічыць функцыянальным аналагам «дарослага» Псалтыра. Алегарычныя песенькі мелі на мэце дваадзіную задачу: развесяліць маленькага слухача і перадаць яму карысныя веды ў забаўляльнай, немаралізатарскай форме. Вось чаму падобныя песні рабіліся аб'ектам фалькларыстычных зацікаўленняў і духоўных асобаў, і свецкіх людзей — паэтаў і асветнікаў розных эпохаў.

Беларускі публіцыст і кнігавыдавец Аляксандр Рыпінскі (1809–1886) прывёў у сваёй кнізе *Białoruś* (1840) тэкст беларускай народнай песні пра шматгадовую службу пана, за якую працаўнік праз пэўны час атрымліваў узнагароду:

Służył ja ō pana pòùtara leta,
Wysłużył ja ō pana — kureczku za jeta.
Maja kureczka złatapióreczka
Po dwaru chodzić, kurczat wodzić,
Chwost nadymaje, pana pociesza etc.²²

Аўтар кнігі суправаджае тэкст песні сваімі каментарамі, адзначаючы багацце карысных эфектаў

ад выканання гэтай песні: дзіця вывучае назвы хатніх жывёлаў, практыкуецца ў іх вымаўленні, развівае памяць. Шмат разоў паўтараючы песню, дзіця не толькі запамінала назвы жывёлаў і птушак, але таксама на падсвядомым узроўні засвойвала прыклады апісаных у тэксе паводзінавых стратэгий — як пазітыўных, так і негатыўных. Так, апошнім падарункам пана ў згаданай песні сталася дзяўчына, якая «напілася, лезла з печы, забілася». Важная этычная тэма асуджэння п'янства і рацыянальнага выбару спадарожніка / спадарожніцы жыцця ўплятаецца ў забаўляльны анімалістычны кантэкст, асядаючы ў памяці дзіцяці. На думку А. Рыпінскага, «to pierwiastkowe wychowanie silnie wpływa na całą moralność dalszych lat życia ludzkiego»²³.

І ўсё ж, у першую чаргу фантастычны зарад эмацыйнай энергіі — гэта тое, за што ўсе даследчыкі найбольш цанілі звярыныя гратэскі. Адчуванне вясёлай атмасферы падчас выканання песні «Кура-шчабатура» (сучасны аналаг «Курачкі-златапюрачкі» ў А. Рыпінскага) адзначаюць слухачы і ў XXI ст. На *Youtub-e* можна знайсці відэазапіс выканання песні навучэнцамі мінскай гімназіі № 20. Адзін са слухачоў пакінуў каментар наступнага зместу: «Аж душачка ад парога да прыпечка заскакала!»²⁴.

Да апрацоўкі звярыных гратэскаў звярнуўся і класік беларускай літаратуры Максім Багдановіч. Яго верш «Мушка-зелянушка і Камарык — насаты тварык» прынцыпова адрозніваецца ад тых тэкстаў, якія запісвалі Дамінік Рудніцкі, Ян Чачот і Яўфімій Карскі. Фальклорныя запісы фіксавалі толькі пэўныя алегарычныя фрагменты — або сцэну балявання, або апісанне вяселля, або хваробу і смерць. Тым часам Багдановіч, прааналізаваўшы поўны комплекс наяўных звярыных гратэскаў, рэканструюваў цэласную сюжэтную мадэль і дадаў напаўэпічны зачын («*Блізка рэчкі Самацечкі камары таўкуцца...*»). Такім чынам паэт надаў старажытнай алегорыі найбольш дасканалую форму і лагічную завершанасць, не забыўшыся пра эlegantны паэтычны паралелізм на пачатку:

*Захісталася сасонка баравая,
Затужыла дзяўчынанька маладая,
Жартаўлівая пяюшка-сакатушка,
А па імені — мушка-зелянушка*²⁵.

Як і ў арыгінальных беларускіх звярыных гратэсках, Багдановіч адсунуў на задні план уласна матыў шлюбу і вяселля. У канчатковы тэкст твора не ўвайшлі словы мушкі «*Эх, калі б мне, мушцы, ды замуж! Стала б мужу я жонкай лагоднай*» і г.д.²⁶ Затое ў найбольш аб'ёмістай трэцяй частцы верша паказаны надзвычай разнастайныя формы паводзінаў і розных жыццёвых сітуацый у форме

тыповых сцэнаў з вясельнай абраднасці: «жаноцкая радзіна» плача, старшы дружка «*рассыпаўся дробным макам перад мушкай*», матылі і пчолкі праяўлялі спрыт, асабліва што да чаркі; чмяліха спявала, музыкі гралі, конікі скакалі, усе разам «*п'юць-ядуць ды размаўляюць*». Сама ж муха вельмі ўмела запрашала гасцей на пачостку, а пасля выдатна частавала. Затое пасля вяселля мушка аказалася благой жонкай, праз што давяла камара да смерці. Аднак ва ўсіх частках гэтай алегарычнай выявы ёсць важныя падказкі, як паводзіць сябе ў той ці іншай складанай у этычных адносінах сітуацыі: на другі дзень вяселля наладзілі перазовы, «*каб не стала аб радзіне кепскай мовы*»; пасля смерці «*кладуць камара ў дамавіну, сазываюць сяброў і радзіну*»; усе «добрыя людзі», праходзячы паўз магілу камара, «*шапкі нізка здымаюць*» і пытаюць, хто ляжыць у гэтай магіле.

Верш Максіма Багдановіча пра мушку і камарыка быў апублікаваны ў траўні 1915 г., а ў красавіку гэтага ж года Германія ўчыніла масавую хлорную атаку на Заходнім фронце ў Бельгіі. У выніку было атручана каля 15-ці тысяч чалавек. Няма наўпроставых падставаў звязаць гэтыя дзве падзеі. Бясспрэчна, аднак, што верш Максіма Багдановіча прасякнуты не толькі вясёлым задорам і радасцю, але таксама гуманістычнай ідэяй літавання над малым і слабым, якая тым больш рэльефна прагучала ў сваім алегарычным увасабленні на фоне жажлівых масавых знішчэнняў падчас Першай сусветнай вайны.

Падобным чынам вядомая вершаваная казка Карнея Чукоўскага «Муха-Цокотуха», на першы погляд, не мае ніякай сувязі з тагачасным грамадскім жыццём. Звяртае, аднак, на сябе ўвагу год напісання верша: 1923. Менавіта ў той час у Савецкім Саюзе набыла асаблівую папулярнасць і прыдбала шматлікіх прыхільнікаў (нават у асяроддзі інтэлектуальнай эліты) так званая «тэорыя шклянкі вады». Згодна з ёю, узаемаадносіны паміж мужчынам і жанчынаю трактаваліся як элементарнае імкненне да здавальнення натуральных сексуальных патрэбаў. Іншымі словамі, сцвярджалася думка, што ўступіць у палавыя адносіны гэтаксама лёгка, як выпіць шклянку вады.

Цалкам верагодна, што Карней Чукоўскі, рознабакова адукаваны чалавек, ведаў пра традыцыю звярыных гратэскаў у культуры розных еўрапейскіх народаў. Адкрытая крытыка свабоднага сексу магла быць стратнай для грамадскай рэпутацыі паэта: адной з магчымых «вынаходніцаў» тэорыі шклянкі вады лічаць Аляксандру Калантай. І Чукоўскі вырашыў стварыць сваё ўласнае мастацкае ўвасабленне добра вядомай алегарычнай мадэлі, якая ўжо зрабілася своеасаблівым месцам памяці

ў культуры еўрапейскіх народаў. Вясёлая гісторыя пра замужжа мукі — гэта яго слова ў абарону традыцыйных каштоўнасцяў, прапаганда сям’і, а не распуснасці пад абліччам свабоды. Але гэтая прапаганда ажыццяўлялася ненавязліва, у жартаўлівай форме. Падобным чынам у просценькіх і наіўных на першы погляд тэкстах звярыных гратэскаў была зашыфравана інфармацыя маральна-этычнага і выхаваўчага характару.

Алегорыя ў звярыных гратэсках набывае хрысціянскае этычнае вымярэнне, а значыць, і выхаваўчае значэнне. Пры гэтым ніхто не можа паскардзіцца на збытоўны дыдактызм такога павучання: гэта ж толькі жартаўлівая песенька! Тым часам прэзентацыя фундаментальных маральна-этычных каштоўнасцяў у межах вясёлай дзіцячай песні, а таксама наданне цэнтральных канструктыўных роляў у птушыным баляванні маленькім істотам (вераб’ю, сініцы, мушцы, камару) відавочна карэлюе з асноўнымі пунктамі хрысціянскай выхаваўчай парадыгмы. Успомнім заклік Хрыста быць як дзеці і прынізіць сябе, каб быць большымі ў Валадарстве Нябесным (гл. Мц 18, 1–5). Таксама ў межах вядомай разгорнутай эсхаталагічнай алегорыі Евангелля ад Мацвея важнае месца займае дэкларацыя Валадара, які аксіялагічна ўзвышае

таго, хто малы: «Тое, што вы зрабілі аднаму з гэтых братоў Маіх меншых, вы Мне зрабілі» (Мц 25, 40).

Актыўнае бытаванне звярыных гратэскаў у фальклоры славянскіх народаў (не ў апошнюю чаргу ў сувязі з актывізацыяй этнаграфічных даследаванняў у эпоху Асветніцтва) падтрымлівалася каталіцкім і пратэстанцкім духавенствам (кскндз SJ Дамінік Рудніцкі, пастар Леапольд Гаўпт). Актывізацыя мастацкага дыскурсу са звярынымі алегорыямі паўплывала і на пазнейшую кніжную традыцыю, што знайшло адлюстраванне нават у творчасці аўтараў ХХ ст. — Максіма Багдановіча, Карнея Чукоўскага. Пры гэтым як у вусна-паэтычнай, так і ў літаратурнай інтэрпрэтацыі традыцыйная міфапаэтычная сімволіка падлягае адмысловай мадыфікацыі: яна прэзентуецца з перспектывы мадэлявання пазітыўных экзістэнцыйных стратэгий, асуджае канфлікты і звады, прапагандуе мірную стваральную супрацу. Звярыныя гратэскі, у якіх распавядаецца пра ўзаемадапамогу, гасцінасць, шчырую прыязнасць і добрасумленныя адносіны, а таксама непрыняцце любога гвалту ў асяроддзі маленькіх Божых стварэнняў, сталіся нагодаю для таго, каб кожны чалавек задаў сабе пытанне евангеліста Мацвея: «Ці ж вы не больш вартыя за іх?»

¹ Дыль Савізджал у польскай гумарыстычнай літаратуры эпохі позняга Барока — блазен і жартаўнік, носьбіт грубага народнага гумару. Польскі аналаг папулярнага героя нямецкай смехавой культуры Ціля Ойленшпігеля.

² Hernas, Cz. Proza sowizdrzalska epoki saskiej. Ze studiów nad literaturą staropolską / Studia staropolskie. t. 5. Red. Kazimierz Budzyk. — Wrocław, 1957. — S. 361.

³ Мальдзіс, А. І. На скрыжаванні славянскіх традыцый: Літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII–XVIII ст.). — Мінск: «Навука і тэхніка», 1980. — С. 117.

⁴ Славянамоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стст.; уклад. А. Бразгуноў. — Мінск: «Беларуская навука», 2011. — С. 784.

⁵ Арыгінал: *Ta skromna muza zakonna schodzi całkiem na nutę ludową i w niej wyśpiewał* [Dominik Rudnicki] *radość uczni z powodu wakacji, babine troski o jej koziołka, wesele ptasze i tym podobne niewybredne pomysły.* — A. Brückner, *Dzieje literatury polskiej w zarysie.* — Warszawa b. r., t. I. — S. 380.

⁶ Мальдзіс, А. І. На скрыжаванні славянскіх традыцый... С. 75.

⁷ Гл.: Przybyła, W. *Kulturowa semantyka motywu zwierząt*, Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja 2011, nr 3 (129). — S. 238–239.

⁸ Kawan, Ch. Sh. *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung* / hrsg. R. E. Brednich. Band 13. Berlin/New York: De Gruyter, 2010. Sp. 618.

⁹ Пераклад: *Адна птушка хацела наладзіць вяселле ў зялёным лесе. Сам глушэц быў капеланам. Сініца спявала «Kyrie eleison».* — Needon, Richard. *Die Lausitzer Vogelhochzeit*, in: *Mitteldeutsche Blätter für Volkskunde*. 1931. 6. Jahrgang. Februar. 1. Heft. — S. 24.

¹⁰ Пераклад: *Гляньце, адбылося штоосьці новае! Паслухайце, [калі] хочаце зразумець! Сарока ўзяла сабе мужа і будзе з ім жаніцца.* — *Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow <...> Prjeni džjel.* *Pjesnički hornych Łužiskich Serbow = Volkslieder der Wenden in der Ober- und Nieder-Lausitz <...> Erster Theil.* *Volkslieder der Wenden in der Oberlausitz.* Wudate wot Leopolda Hawpta, Jana Ernsta Smolerja. Gryma: pola J. M. Gebhardta 1841. — S. 256.

¹¹ Мальдзіс, А. І. На скрыжаванні славянскіх традыцый... С. 119.

¹² Пераклад: *Тым часам здарыўся буіны канфлікт: стрынатка дала поўху сініцы.*

¹³ Jan Czaczoł *Piosnki wieśniacze z nad Niemna i Dźwiny, niektóre przysłowia i idiomyzmy, w mowie Sławiano-Krewickiej.* — Wilno, 1846. — S. 30. — Пры цытаванні захавана графіка арыгінальнага выдання.

¹⁴ Карскі, Я. *Беларусы*; уклад. і камент. С. Гараніна і Л. Ляўшун; нав. рэд. А. Мальдзіс. — Мінск: «Беларускі кнігазбор», 2001. — С. 460.

¹⁵ Цыт. па: Карскі, Я. *Беларусы*... С. 462.

¹⁶ Возняк, М. *Із сьціваніка Дамініка Рудніцкага*, in: *Записки наукового товариства імені Шевченка*. 1929. Т. 150. — С. 251.

¹⁷ Šoltá, M. (zest.). *Towaršny spěwnik*. Budyšin: Domowina, 2009. s. 248.

¹⁸ Miarka, Karol (układ.). *Kantyczki. Kolędy i Pastoralki w czasie Świąt Bożego Narodzenia po domach śpiewane z dodatkiem pieśni przygodnych w ciągu roku używanych.* — Mikołów-Warszawa, 1904. — S. 144.

¹⁹ Hernas, Cz. *Proza sowizdrzalska epoki saskiej*... S. 361.

²⁰ Helena Goliszek. *Muzyka odnaleziona*. [Электронны рэсурс.] Адрас доступу: www.muzykaodnaleziona.pl/goliszek-helena. Дата доступу: 02.02.2024.

²¹ *Sorbisches Kulturlexikon*. Franz Schön, Dietrich Scholze (Hrsg.). Bautzen, Domowina-Verlag, 2014. — S. 453.

²² Rypiński, Alexander. *Białoruś. Kilka słów o poezji prostego ludu tej naszej polskiej prowincji; o jego muzyce, śpiewie, tańcach, etc.* Paryż, w księgotłoczn J. Marylskiego, 1840. — S. 155–156.

²³ Пераклад: *...гэтая асновы выхавання моцна ўплываюць на маральнасць на працягу ўсяго далейшага жыцця чалавека.* — Rypiński, Alexander. *Białoruś*... S. 161–162.

²⁴ *Беларуская народная песня «Кура-шчабятюра»*. [Электронны рэсурс.] Адрас доступу: www.youtube.com/watch?v=yplccxkPm4E. Дата доступу: 02.02.2024.

²⁵ Гл.: Багдановіч, Максім. *Поўны збор твораў*. У 3-х т. Т.І. — Мінск: «Навука і тэхніка», 1992. — С. 279–285.

²⁶ Тамсама, с. 657.

Кс. д-р Юрый Дрозд

Яшчэ адно імя...

Зянюк, Р. У. Ксёндз Юзаф Барадзюля:
жыццяпіс і ўспаміны / Раіса Зянюк. –
Мінск: ПРО ХРЫСТО, 2023. – 204 с., іл.

Мінулае стагоддзе аказалася надзвычай выпрабавальным для жыцця каталіцкай канфесіі ў Беларусі. Многія вернікі і святары, апынуўшыся ў складаных умовах, далі прыгожае і мужнае сведчанне нязломнай веры. Дзейнасць тых, хто жыў і працаваў у заходняй частцы краіны, сёння адносна добра вядомая і даследаваная. Імёны асобаў, якія паходзяць з усходу Беларусі, на слыху ў значна меншай ступені. Адна з такіх асобаў – ксёндз Юзаф Барадзюля (1893–1982), душпастыр з Віцебшчыны і шматгадовы вязень сталінскіх лагераў. У 2023 годзе споўнілася 130 гадоў з дня нараджэння легендарнага святара і 40 гадоў з дня яго смерці. Яго жыццё разглядаецца ў новай кнізе кандыдата гістарычных навук Раісы Зянюк «Ксёндз Юзаф Барадзюля: жыццяпіс і ўспаміны».

У мінулым годзе я меў шчасце рэцэнзаваць рукапіс будучай кнігі. Выказаныя мною дробныя заўвагі былі ўлічаныя аўтарам, у першапачатковы тэкст былі ўнесеныя праўкі. Напрыканцы 2023 года кніга пабачыла свет у выдавецтве «Про Хрысто». Яна напісана на беларускай мове і налічвае 204 старонкі, на якіх сярод

машынапіснага тэксту змешчана вялікая колькасць якасна і эстэтычна аформленых ілюстрацый. Выданне распачынаецца прадмоваю Віцебскага біскупа Алега Буткевіча, у якой Яго Эксцэленцыя ахарактарызаваў працяганіста кнігі як «сапраўднага Хрыстовага святара і пакутніка» (с. 5). З восьмай старонкі і далей слова належыць аўтару.

Спадарыня Раіса Зянюк сцвярджае, што «постаць, падобных да ксяндза Юзафа Барадзюлі, у гісторыі Каталіцкага Касцёла Беларусі ХХ ст. няма» (с. 8), і паслядоўна апісвае яго шматпакутны жыццёвы шлях на працягу трынаццаці частак, з якіх складаецца кніга. Перадапошняя частка прысвечана раскрыццю асаблівасцяў характару і поглядаў святара, прычым пад поглядамі маецца на ўвазе яго духоўны свет. Напрыканцы манаграфіі (с. 160–195) дадаецца аўтарскі пераклад на беларускую мову ўспамінаў ксяндза Юзафа.

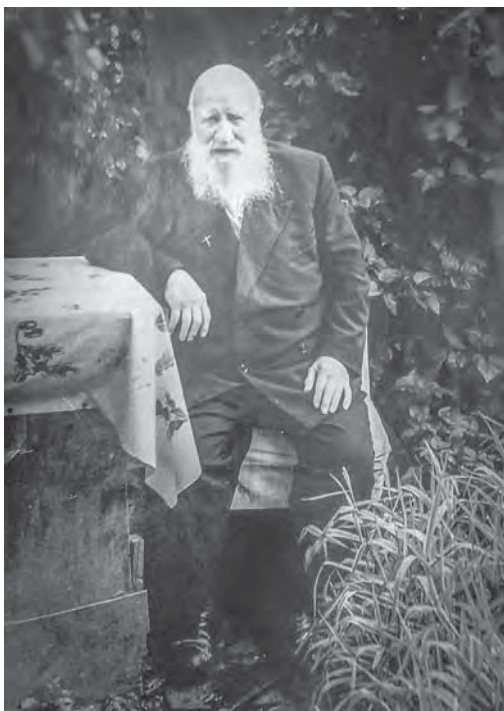
Адметна, што даследчыца выкарыстоўвае напісанне імя як Юзаф, а не Язэп. З апошняй формай можна часта сустрэцца, калі задацца мэтай пашукаць інфармацыю пра святара ў прасторах

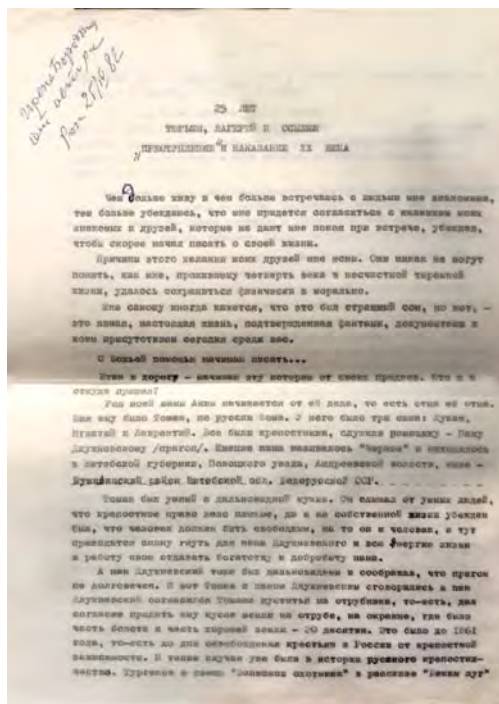
інтэрнэту і на старонках беларускай каталіцкай перыёдыкі. Але менаваць ксяндза Юзафам, на думку аўтара, больш правільна, паколькі ён сам сябе так называў (с. 9). Паводле ўспамінаў, святар лічыў сябе «беларусам польскай культуры», а іншым разам — «ліцвінам польскай культуры» (с. 135).

У сваім даследаванні Раіса Уладзіміраўна уводзіць ва ўжытак шырокі спектр дакументальных крыніцаў, у тым ліку матэрыялы вуснай гісторыі – інтэрв'ю з Ірэнай Барадзюляй, пляменніцай ксяндза. Аднак яна адзначае, што да нас дайшлі не ўсе дакументы, у сувязі з чым «жыццёвы шлях святара магчыма вывучыць толькі часткова» (с. 10). Тым не менш, нават тыя матэрыялы, на якія абапіралася даследчыца і якія трапілі ў кнігу ў выглядзе ілюстрацый, уражваюць і могуць задавальнаць крыніцазнаўчую цікавасць будучых гісторыкаў.

Кс. Юрый Дрозд нарадзіўся ў 1985 г. у Жлобіне, скончыў БДПУ імя Максіма Танка, магістр гісторыі (2008 г.). У 2014 г. скончыў Міждзяццільную вышэйшую духоўную семінарыю імя св. Тамаша Аквінскага ў Пінску, магістр тэалогіі (2014 г.). Працаваў у розных парафіях Пінскай дыяцэзіі, вывучаў экуменічную тэалогію ў Люблінскім каталіцкім універсітэце імя Яна Паўла II. У 2020 г. атрымаў навуковую ступень доктара тэалогіі, абараніўшы дысертацыю па тэме «Беларуская канфесійная і нацыянальная ідэнтычнасць у тэалагічных поглядах ксяндза Адама Станкевіча (1891–1949)».

Кс. Юзаф Барадзюля. Чэрвень 1980 г.

Першая старонка машынапіса ўспамінаў
кс. Юзафа Барадзюлі.

Жыццёвы шлях ксяндза Юзафа арганічна ўпісаны ў агульнагістарычны кантэкст. Асабліва ўвага прысвечана гісторыі і асаблівасцям адукацыі і выхавання ў каталіцкіх навучальных установах на тэрыторыі Беларусі (с. 21–33). Варта заўважыць, што Раіса Зянюк з'яўляецца ў нашай краіне адным з вядучых спецыялістаў у вивучэнні гэтага пытання. Яна добра паказвае душпастырскае служэнне ксяндза Юзафа на фоне трагічнага для Каталіцкага Касцёла ў савецкай Беларусі перыяду 1920–1930-х гадоў. Магчыма, можна было б больш увагі надаць узаемадзейнасцям Барадзюлі з прадстаўнікамі іншых канфесій. Так, напрыклад, на саракавай старонцы цытуецца цікавы дакумент – ліст святара арцыбіскупу Э. Ропу з апісаннем сітуацыі ў Полацку летам 1919 года, у якім ксёндз Барадзюля ўзгадвае пра «даносы з боку іншаверцаў» на ксяндза Леанарда Бараноўскага. Гэтымі «іншаверцамі» маглі быць тыя хрысціяне, сярод якіх назіралася большая лаяльнасць да савецкай улады,

чыя сярод веруючых католікаў. Вядома, што праблема міжканфесійных ўзаемаадносін у такім аспекце вельмі складаная, а па-другое — усё ж такі патрабуе больш аб'ектыўнага вивучэння і ўгрунтавання на канкрэтных крыніцах, якіх пакуль проста не хапае. Таму можна зразумець, чаму гэта пытанне засталася неразгорнутым.

Абапіраючыся на ўскосныя звесткі, Раіса Зянюк спрабуе верыфікаваць асобу ксяндза Юзафа Барадзюлі на прадмет сувязі з дзейнасцю беларускіх арганізацый падчас яго вучобы ў Пецярбургу (с. 133–135). Даследчыца слухна робіць асцярожныя высновы па гэтым пытанні, бо няма яўных фактаў, якія б сведчылі на карысць актыўнай заангажаванасці святара ў беларускую грамадска-палітычную і культурную справу. Тым не менш, можна не сумнявацца, што ксёндз Юзаф «належаў да невялікага кола святароў з устойліваю беларускаю нацыянальнаю самасвядомасцю, якую ён не хаваў, але і не прапагандаваў» (с. 135).

Адзначу таксама, што Раіса Уладзіміраўна паказвае ў сваёй кнізе выдатны ўзровень валодання спецыфічнай канфесійнай тэрміналогіяй. Ёй удалося выказаць свае думкі празрыста і зразумела. Праца падрыхтавана сумленна і на высокім узроўні. Падсумоўваючы, можна сказаць, што кніга «Ксёндз Юзаф Барадзюля: жыццё і ўспаміны» з'яўляецца важным унёскам у даследаванне гісторыі каталіцтва ў нашай краіне. Манаграфія, безумоўна, выкліча цікавасць і аматараў гісторыі, і ў прафесійных даследчыкаў і, магчыма, падштурхне да далейшых пошукаў. Галоўная заслуга аўтара ў тым, што дзякуючы яе намаганням яшчэ адно светлае імя з нашай гісторыі стане больш вядомым беларускаму народу.

Інтэр'ер
хаты на Смаргоншчыне.
1914–1918 гг.

Галіна Флікоп-Світа

Іконы ў хаце беларусаў

Рэгіянальныя і канфесійныя асаблівасці ўладкавання абразоў
у інтэр'еры сялянскага жылта

Панямонне

Увогуле, асноўная частка крыніц вывучэння хатніх абразоў належыць да канца XIX — першай паловы XX ст. У гэты час з'яўляецца цікавасць даследчыкаў да народнага побыту і пачынаюць ладзіцца этнаграфічныя і фальклорныя экспедыцыі. Збіральнікі пры апісанні сялянскага жылта прыводзілі звесткі і пра інтэр'ер, дзе часам фігуруе і згадка пра покуць з абразом/абразамі. Але звычайна з гэтых нататак толькі і вынікае, што галоўнае сакральнае месца жылта знаходзілася па дыяганалі ад печы, і там змяшчаўся абраз ці некалькі абразоў пад ручніком. Сюжэты абразоў, іканаграфія, манера пісьма і іншыя характарыстыкі ў работах даследчыкаў апісваліся. Аднак тагачасныя запісы з'яўляюцца крыніцай інфармацыі ўвогуле пра наяўнасць або адсутнасць абразоў у хаце, іх спосаб размяшчэння ў інтэр'еры

і колькасць. Варта адзначыць, што на сярэдзіну — канец XIX ст. не ва ўсіх рэгіёнах былі хатнія абразы.

Напрыклад, у Гродзенскай губерні падчас экспедыцыі у канцы XIX — пачатку XX ст. этнограф Павел Шэйн назіраў наступнае: «Покуць, как известно, считается у крестьян чуть ли не во всей России почетным местом, но у крестьян Гродненского, Сокольского, Волковысского, Белостокского уездов Гродненской губернии вы ни у одного не найдёте какой бы то ни было иконки, хотя и у них у всех покуть считается почетным местом, но они, когда молятся в торжественных случаях, как, например, на дедах (дзедку), в день Пасхи, Рождества Христова и куцию, то обойдут вокруг стола, скажут пацеры, перекрестятся и сядут за обед или ужин. Но в эти дни во время еды на покуть вешают чистый утиральник на колочке. В покуть

молятся только в случае, если крестьянин женит сына или выдаёт дочь замуж. Тогда отодвинут стол и, обойдя вокруг него три раза, становятся на колени лицом к покуци, с плачем кладут земные поклоны и потом кланяются всем присутствующим»¹. Канфесійная спецыфіка рэгіёну сведчаць пра тое, што П. Шэйн гаворыць пра інтэр'ер хаты католікаў: маленне на пацерах (ружанцы), шанаванне продкаў на Дзяды. Адсутнасць абразоў тут можа тлумачыцца не столькі пытаннямі набожнасці гаспадароў ці іх беднасцю, колькі асаблівасцямі рэлігійнай традыцыі.

Але ў гэтым кантэксце цікава прыгадаць малюнак аўтарства Станіслава Багеньскага да артыкула «*Dziady na Litwie*», апублікаванага ў часопісе «*Tygodnik Pustrowany*» ў 1904 г.² Тут звяртае на сябе ўвагу інтэр'ер, які перададзены з этнаграфічнай дакладнасцю. У самым куце

Працяг.

Пачатак у № 4 за 2023 г.

Станіслаў Багеньскі, малюнак «Дзяды», 1904 г.

Фотапаштоўка. Інтэр'ер хаты на Наваградчыне.
Друкавана ў Баранавічах, 1916–1917 гг.

можна разгледзець абрысы невялікага абраза, і правая ад яго сцяна запоўнена таксама выявамі ў рамках, відавочна, рэлігійнага зместу. На крайняй нават можна разабраць постаць Багародзіцы з Дзіцем на руках. Мастак яўна ўвасобіў на творы знаёмы яму інтэр'ер каталіцкага жытла.

Тое ж назіралася і на Смаргоншчыне ў пачатку XX ст. Меркаваць пра гэта можна на падставе, зробленага нямецкім жаўнерам падчас Першай сусветнай вайны фотаздымка, дзе адлюстравана беларуская сям'я ў інтэр'еры свайго жытла³. У самым куце за фіранкамі вісіць абраз або стаіць укрыжаванне, а да сцены прымацавана па паліцы, на якіх размяшчаюцца розныя святыя выявы. Тое, што знаходзіцца на левай сцяне, складана ідэнтыфікаваць, бо невялікага памеру ў рамачках маглі быць не толькі карцінкі рэлігійнага зместу, але і фотаздымкі. А вось на правай сцяне добра праглядаюцца выявы, што і дазваляе казаць пра веравызнанне жыхароў гэтага дома, бо тут прадстаўлены шануемы ў католікаў Антоній Падуанскі. Іншыя выявы належаць да сюжэтаў, якія былі характэрнымі і для праваслаўнай традыцыі, аднак іканаграфія іх заходнехрысціянская: ля самога кута «Укрыжаванне», справа ад яго, верагодна, «Св. Барбара», далей — згаданы «Антоній Падуанскі». Гэта ўсё творы тыражнай графікі, а побач з ім абраз

«Божай Маці Чэнстахоўскай», які, магчыма, пісаны на дошцы. Па выяве гэта разабраць складана, аднак у музеях і прыватных зборах захоўваюцца падобныя абразкі, якія, магчыма, пілігрымы прывозілі на памяць пра наведванне санктуарыя на Яснай Гары ў Чэнстахове. Для такіх твораў характэрна тое, што яны выкананы рэльефна з пластычнай масы тэракотавага колеру, якая была нанесена на дошку. Прапісаныя былі лікі і рукі, а ўсё астатняе пакрыта залацістай фарбай. Дзякуючы рэльефу і нанесенай на фон фактуры гэта стварала імітацыю накладной металічнай шаты. Адлюстраваны на здымку абраз Чэнстахоўскай Багародзіцы стылістычна нагадвае такія творы. Пад паліцамі, на якіх расставлены вялікага памеру абразы ў рамках, вісяць невялічкія выявы, верагодна, рэлігійнага зместу. Такім чынам, інтэр'ер хаты католікаў у пачатку XX ст. меў даволі значную колькасць абразоў.

Яшчэ адной ілюстрацыяй тагачаснага каталіцкага хатняга інтэр'еру з'яўляецца паштоўка з фотавыявай, дзе адлюстраваны ўнутраны выгляд жытла на Наваградчыне. Яна была надрукавана ў часы Першай сусветнай вайны ў 1916–1917 гг. у Баранавічах і даслана дахаты ў Гановер жаўнерам *Schlesischen*, а цяпер захоўваецца ў прыватным зборы беларускага гісторыка Кірылы Карлюка, які выкупіў яе на аўк-

цыёне. Тут можна разгледзець на сцяне чатыры карцінкі ў рамках, праўда, сюжэты не вельмі добра праглядаюцца. Магчыма, тут прадстаўлены свецкія карцінкі, аднак усё ж больш падобна, што гэта рэлігійныя выявы. На крайняй злева можна разабраць постаць у поўны рост, хутчэй за ўсё, нейкага святога. Побач гарызантальная карцінка з дзіцем, якое ляжыць. Гэта, верагодна, маленькі Ісус Хрыстос з баранчыкам. Такі сюжэт быў папулярны ў пачатку XX ст. і нярэдка друкаваўся ў выглядзе літаграфій. Побач яшчэ дзве вертыкальныя карцінкі меншага памеру. На самай крайняй цяжка разабраць выяву, бо яна часткова перакрываецца прасніцай, а вось на іншай, верагодна, увасоблены сюжэт «Божая Маці Апека», бо тут праглядаецца цэнтральная фігура большых памераў, паабал якой меншыя постаці, накрытыя Яе мафорыем. Відавочна, што ў католікаў было некалькі абразоў, іх вешалі уздоўж сцяны, а не ў куце, ручнікамі не пакрывалі. На жаль, іншыя тагачасныя фотаздымкі, зробленыя ў жытле беларусаў католікаў, нам не трапіліся, як і пісьмовыя звесткі. А вось пра інтэр'ер хатаў праваслаўных жыхароў нашых зямель ёсць інфармацыя з розных рэгіёнаў.

Хаця П. Шэйн і адзначыў, што ў дамах Гарадзеншчыны, у тым ліку Ваўкавыскага павета, абразы не сустракаюцца, аднак прыбліз-

Покуці хаты ў в. Сурынка Слонімскага р-на Гродзенскай вобл., фота А. С. Бяжковіча і Н. М. Хазовой, 1958 г. РЭМ.

на ў той жа час у іншага этнографа — Міхаіла Федароўскага (1853–1923 гг.) — трапляецца згадка пра хатнія іконы. Так, пры апісанні вясельнага абраду ў Ваўкавыскім павеце ў 1878 г. ён адзначае: «*Пераступіўшы парог, (маладыя) найперш кіруюцца да покуці, дзе звычайна вісіць абраз...*»⁴. Праўда, тут не зразумела канфесійная прыналежнасць жыхароў хаты, а таксама вынікае, што абразы былі на покуці не заўсёды.

Па Гродзеншчыне цікавыя звесткі прыводзіць Еўдакім Раманаў (1855–1922 гг.): «*в том же углу у потолка висит икона, часто бумажная, лубочной работы, но яркая*»⁵. Ён больш падрабязна раскрывае гэтую тэму, бо змяшчае свае назіранні асаблівасцяў жылля сялянаў рознай заможнасці, праўда, не зразумела іх канфесійная прыналежнасць. У забяспечаных сем'ях Парэцкай воласці Слонімскага павета (цяпер Слоніўскі р-н Гродзенскай вобл.) хаты мелі больш складаную планіроўку і багацейшае афармленне інтэр'ера: «*у грамотных и зажиточных крестьян бывает две-три иконы в багатовых либо окрашенных рамах. <...> Лампада перед иконами не встречается. В праздничные дни угловая икона покрывается чистым полотенцем. В курных избах совсем не бывает икон: они висят в сенях, налево у входа, или же в амбаре, или в гумне на*

столбе»⁶. У хатах Пасынкоўскай воласці Бельскага павета (цяпер Бельскі павет, Польшча): «*На столе во всякое время непременно лежит хлеб. В том же угле, над столом, находятся образа*»⁷. У Гожскай воласці Гродзенскага павета (цяпер Гродзенскі р-н Гродзенскай вобл.) у заможных сялянаў хата была падзелена на два пакоі: «*Одна стена большой комнаты от красного угла сплошь устанавливается иконами, а в красном углу ставится крест с фигурой распятого Христа*»⁸. Такім чынам, у пачатку XX ст. у Гродзенскай губерні ў розных яе частках была зафіксавана наяўнасць абразоў у хатах.

Значна больш позняга часу іканаграфічнай крыніцай па гэтым рэгіёне з'яўляюцца фотаздымкі хаты ў в. Сурынка Слонімскага р-на Гродзенскай вобл. (цяпер Слоніўскі р-н Гродзенскай вобл.), зробленыя падчас этнаграфічнай экспедыцыі супрацоўнікамі Дзяржаўнага музея этнаграфіі народаў СССР (цяпер Расійскі этнаграфічны музей, далей РЭМ, г. Санкт-Пецярбург) А. С. Бяжковічам і Н. М. Хазовай у 1958 г.⁹ Бачна, што на покуці ўладкавана некалькі абразоў. У самым куце за фабрычнымі фіранкамі ў ківоце са шклом знаходзіцца абраз Хрыста Пантакратара. Абапал яго пад ручнікамі (падобна, што таксама фабрычнымі) знаходзяцца па дзве рамы з абразамі і яшчэ злева пад

вышытым ручніком размешчана адна рама з выявай. Найлепей можна рзгледзець сюжэты тых абразоў, што ад кута злева. Тут у адной раме знаходзіцца абраз Божай Маці Адзігітры, у другой — святая ў кароне, найбольш верагодна, што гэта св. Барбара. Выглядае на тое, што ўсе гэтыя абразы выкананы ў тыражных тэхніках друку.

На завяршэнне разгляду традыцыі ўладкавання покуці ў хатах Панямоння адзначу, што абразы маглі не толькі развешвацца па сценах, але і змяшчацца ў спецыяльнай шафцы — бажніцы.

Бадай упершыню ў беларускай этналогіі вывучэнню такога прадмета як бажніца, яго паходжанню, варыятыўнасці і станаўленню самага тэрміна прысвяціла сваю публікацыю Н. У. Гярмацкая, якая на той час працавала ў Беларускам дзяржаўным музеі народнай архітэктуры і побыту (БДМНАіП) і займалася рэканструкцыяй інтэр'ераў хатаў з розных этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. У яе артыкуле прадстаўлены выяўленыя ёю артэфакты, якія захоўваюцца ў розных музеях, і матэрыялы з экспедыцыі В. Ластоўскага¹⁰. Аднак на момант падрыхтоўкі ёю матэрыяла ў зборы БДМНАіП яшчэ не паступілі тыя прадметы з Астравецкага раёна, пра якія гаворка пойдзе ніжэй. Ім прысвяціў змястоўную публікацыю супрацоўнік гэтага ж музея А. Ю. Друпаў¹¹. Акрамя іх, нам удалося выявіць і адну цікавую бажніцу з Воранаўскага раёна, якая захоўваецца цяпер у прыватным зборы.

Паколькі дадзеная тэма толькі нядаўна пачала распрацоўвацца, тэрмін «бажніца» яшчэ не атрымаў устойлівай фармулёўкі. Тлумачальныя слоўнікі даюць розныя варыянты, у тым ліку і такія, якія датычацца драўлянага прадмета для размяшчэння хатняга абразу. Можна прапанаваць такое тлумачэнне: гэта шафа, камода або адмысловая

Бажніца з в. Харосіца Навагрудскага р-на Гродзенскай вобл., 1930-я гг. БДМНАіП.

Бажніца з літаграфіяй «Божая Маці Вастрабрамская». Канец XIX – пачатак XX ст. З в. Пелягрында Астравецкага р-на Гродзенскай вобл. БДМНАіП.

Бажніца з літаграфіяй «Божая Маці Вастрабрамская». 1910-я гг. З в. Пелягрында Астравецкага р-на Гродзенскай вобл. БДМНАіП.

канструкцыя, прызначаная для размяшчэння галоўных сакральных рэчаў сям’і і хаты, дзе былі «акно» для абраза і паліца, ніша або шуфляда для свечкі, вербачкі, прасфораў і/ці інш. Варта падкрэсліць, што бажніца дазваляла трымаць усе сямейныя святыні разам у адным месцы.

Да нашых дзён захавалася некалькі такога кшталту сакральных прадметаў з таго краю. Яны належалі, па ўсёй верагоднасці, вернікам розных канфесій. Так, у зборах Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту захоўваецца бажніца 1930-х гг. з в. Харосіца Навагрудскага р-на. Калі абраз, які ў ёй змешчаны, з’яўляецца «родным», то гэта дазваляе гаварыць пра яе прыналежнасць праваслаўным вернікам. Бажніца выканана ў выглядзе камоды, дзе ніжняя частка, прызначаная для захоўвання сямейных святыняў, даволі глыбокая, яна зачыняецца дзверцай, а верхняя, прызначаная для размяшчэння абраза, аформлена разьбянымі слупкамі і трохвугольным франтонам¹².

У гэтым жа музеі захоўваецца некалькі бажніцаў канца XIX — пачатку XX ст., якія ў 2016–2019 гг. паступілі ў зборы ў выніку

экспедыцыі на Астравеччыну. Гэтыя помнікі экспанаваліся на выставе, што праходзіла ў памяшканнях музейнага аб’екта — царкве з в. Барань у 2020 г. Асабліва каштоўна тое, што гэтыя бажніцы паступілі ў музейныя зборы з роднымі абразамі, то бок, тымі, для якіх яны і прызначаліся першапачаткова. Гэтыя чатыры сакральныя прадметы з Астравеччыны хоць і ствараліся прыблізна ў адзін час, аднак яны розныя паводле сваёй стылістыкі.

Дзве бажніцы выкананы з традыцыйнымі матывамі разьбы, якія выкарыстоўваліся таксама і для дэкору хатаў, напрыклад, ліштываў. Цікава, што гэтае маё назіранне, зробленае пры аглядзе выставы, дзе экспанаваліся бажніцы, знайшло пацверджанне і ў публікацыі супрацоўніка БДМНАіП А. Ю. Друпава¹³, дзе аўтар прыводзіць аналагі ў афармленні вокнаў на Астравеччыне. Так, бажніца з в. Гіры з абразом «Божай Маці Маёвай» у наверхшы мае завіткі, а пад палічкай — характэрны арнамент у выглядзе кропляў. Увогуле гэты прадмет сваім выглядам вельмі нагадвае акно. Асабліва наяўнасць тут шыбы, якая можа адчыняцца,

зачыняцца і нават замыкаецца, яшчэ больш узмацняе такое падабенства. Не выключана, што над выкананнем гэтай бажніцы мог працаваць майстар, які выказаў ліштвы. Пра сакральнасць прадмета сведчаць выразаныя ў наверхшы пацір, аплатка і крыж. Пад абразом знаходзіцца невялікая палічка, на якой маглі захоўвацца вербачкі і іншыя рэчы.

У такой жа народнай стылістыцы, але з іншым дэкорам, выканана бажніца з в. Пелягрында. Тут майстар аздобіў бакавіны скразной разьбой, франтон ляжыць на калонах, а ўверсе яго аздабляюць дзве птушкі паабпал крыжа. Звяртаюць на сябе ўвагу і дзве адтуліны ў паліцы, якія, верагодна, прызначаліся для свечак. У бажніцы змешчана літаграфія «Божая Маці Вастрабрамская». Датуецца канцом XIX — пачаткам XX ст. Падобнага кшталту бажніцы захоўваюцца таксама і ў іншай установе на Астравеччыне: у Адзеле культуры і вольнага часу аг. Рымдзюны. Яны выкананы ў падобнай стылістыцы і дапаўняюць агульную карціну¹⁴.

З в. Пелягрында падчас экспедыцыі ў музейныя зборы па-

Бажніца. Ваколіцы Воранава, 1930-я гг. (?).
Захоўваецца ў прыватным зборы.

Ківот-накутнік. Канец XIX ст. з в. Залазоўе.
Вілейскага р-на Мінскай вобл. ВРКМ.

ступіла яшчэ адна бажніца таго ж перыяду і з абразом такога ж сюжэту, але яна ад вышэй згаданай адрозніваецца зусім іншай стылістыкай: у ёй выразна прасочваюцца рысы неаготыкі. Вядома, што над яе вырабам працаваў мясцовы майстар Карл Аўгуліс¹⁵. Магчыма, што крыніцай для натхнення быў касцёл у Гервятах, у парафіі якога знаходзіцца в. Пелягрында. Калі гэта сапраўды так, то тады можна крыху ўдакладніць час стварэння бажніцы: яна зроблена не раней за 1903 г., бо менавіта тады завяршылася будаўніцтва касцёла, хаця яна магла быць проста выканана ў рэчышчы тагачаснай цікавасці да гэтага стылю на хвалі моды на неаготыку на мяжы стагоддзяў. Тут пад захоўванне важных для сям'і і хаты сакральных рэчаў, відаць, прызначана ніша пад абразом. Яна, хутчэй за ўсё, не адчыняецца, але з бакоў не мае сценак і туды можна пакласці свечкі, вербачкі і г.д.

У стылі мадэрн выканана бажніца, якая ў музейныя зборы патрапіла з аг. Гервяты і таксама датавана музейнымі супрацоўнікамі канцом XIX — пачаткам XX ст. Але на маю думку, гэты прадмет можна датаваць 1910-мі гг. Тут няма асобнай паліцы або нішы, аднак стольніца, да якой прымацавана рама з абразом, даволі шырокая і магла выкарыстоўвацца як паліца. Сва-

ёй канструкцыяй гэтая бажнічка падобная да фератронаў — вынасных працэсійных алтарыкаў.

Адносна гэтых бажніцаў з Астравеччыны А. Ю. Друпаў выказаў меркаванне, што яны створаны пад уплывам традыцый стараабраднагаў, якія таксама жылі ў гэтым рэгіёне, а таксама, што характэрна, яны фіксуюцца менавіта ў жытле літоўскіх беларусаў або ў змешаных беларуска-літоўскіх сем'ях. То бок, тут назіраецца сінтэз традыцый. Гэтая цікавая традыцыя можа стаць тэмай для асобнага этналагічнага даследавання.

Дапаўняе карціну бажнічка з-пад Воранава Гродзенскай вобл., якая захоўваецца ў прыватным зборы. Хоць яна і паходзіць з іншага раёна, але гэта таксама памежны беларуска-літоўскі рэгіён. Яна прызначана для размяшчэння ў куце, пра што сведчыць трохвугольнай формы палічка, змешчаная за абразом. Бажніца аздаблена дэкаратыўнай разьбой, у наверхшы заканчваецца трохвугольным франтонам з разьбяной выявай паціра і аплаткі, а паабапал яго змешчаны крыжы.

Н. А. Гярмацкая ў сваім артыкуле згадвае два драўляныя разьбяныя прадметы з разглядаемага рэгіёна, якія можна класіфікаваць не як бажніцы, а як ківоты для абразоў. Гэтаксамі іх называе і сама даследчыца.

Ківот адрозніваецца тым, што ён прызначаны толькі для абраза: не мае шуфляды або паліцы. Сама аўтарка выказвае меркаванне пра эвалюцыю бажніцы ў ківот, хаця, на маю думку, гэтае пытанне вымагае больш пільнага вывучэння, бо няма сведчанняў таго, што бажніцы існавалі з даўніх часоў, як даводзіць Н. У. Гярмацкая. Найбольш старажытныя артэфакты датуюцца сярэдзінай XIX ст., пра што размова пойдзе далей і, акрамя таго, бажніцы працягвалі рабіць і ў XX ст., і яны існавалі паралельна з ківотамі, якія, дарэчы, таксама ва ўжытак, па ўсёй верагоднасці, пачалі ўводзіцца недзе з сярэдзіны — другой паловы XIX ст., але ў гэты ж час існавалі і іншыя спосабы мацавання і ўсталёўвання абразоў.

Паколькі найбольш маштабна па розных рэгіёнах можна атрымаць звесткі толькі з другой паловы XIX ст., складана сказаць, якія формы на той час былі архаічнымі перажыткамі і дажывалі свой век, а якія тады толькі пачалі ўзнікаць. На думку Н. У. Гярмацкай, менавіта бажніца з'яўляецца найбольш старажытным хатнім прадметам для размяшчэння сакральных рэчаў сям'і, а вось ківот і паліцы, на яе думку, — больш позняя з'ява. Аднак у адзінкавых ранніх крыніцах канца XVI ст. згадак пра бажніцы няма (што не азначае іх адсутнасць), а ў канцы XIX ст. акрамя бажніцаў сустракаліся і ківоты, і простыя паліцы для абразоў, а ў католікаў іх увогуле вешалі на сценах. Мне падаецца, што найбольш старажытнай формай была якраз простая кутняя паліца, а ўжо пазней яна трансфармавалася ў адмысловую шафу, і адбылося гэта недзе ў XIX ст.

Што датычыцца ківотаў, то яны, розных формаў і спосабаў дэкару выкарыстоўваліся для размяшчэння хатніх абразоў. Гэта магла быць скрыня з шыбай, дзе за шклом размяшчаўся абраз, а таксама рэльефныя дэкаратыўныя аздобы на ім, якімі служылі

не толькі шата, але і фольгавае аб'ёмнае пашпарту, папярковыя кветкі і г.д. Такія ківаты былі ў канцы XIX — пачатку XX ст. даволі пашыранымі, выконваліся, хутчэй за ўсё, фабрычным спосабам. Найчасцей у іх змяшчаўся абраз невялікага памеру, а вакол яго па перыметры прастору ківата запаўнялі розныя дэкаратыўныя элементы з фольгі, паперы, каляровай тканіны.

Альбо ківат мог быць выкананы ў выглядзе драўлянай панэлі з праёмам для абраза, а палі вакол яго і наверхшаша аздабляліся разьбой. Менавіта два такія прадметы са збору Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі (ГДМГР) і Вілейскага раённага краязнаўчага музея (ВРКМ) і згадваюцца ў артыкуле Н. У. Гярмацкай. Вядома ж, яны таксама ўяўляюць цікавасць як прыклады ўладкавання хатніх абразоў. Канструктыўна і стылістычна яны вельмі падобныя. Адзін з іх, датаваны канцом XIX ст., паходзіць з в. Залазоўе цяперашняга Вілейскага раёна Мінскай вобласці. Ён захаваны без абраза і без дзверкі са шклом. Другі, пачатку XX ст., з абразом «Хрыста Усядзержца»,

Валуевіч Міхаіл Міхайлавіч. Хатні алтарык 1939 г. З в. Глушыца Дзятлаўскага р-на Гродзенскай вобл.; ГДМГР.

бытаваў у Астравецкім раёне і чамусьці ў музеі атрыбутаваны як страабрадніцкі, хаця гэта мог быць і праваслаўны прадмет.

На завяршэнне разгляду спосабаў размешчэння абразоў у хатах Панямоння згадаем цікавы прыклад — дамашні алтар. Такі ўнікальны прадмет захоўваецца ў зборах ГДМГР, куды ён паступіў пасля экспедыцыі супрацоўнікаў

музея ў в. Глушыца на Гродзеншчыне (раней — Ашмянскі павет Віленскага ваяводства). Ён быў перададзены гаспадаром, а адначасова і стваральнікам — разьбяраром Валувічам Міхаілам Міхайлавічам, які яго выразаў у 1939 г.¹⁶ Структурай гэты прадмет падобны да традыцыйнага касцёльнага прысценнага алтара. Вядома ж, складанасць выканання, а таму і немалы кошт, не дазволілі б зрабіць такія рэчы масавымі для жылля сялянаў. Тым не менш, гэты прыклад паказальны тым, што з'яўленне пэўнага цікавага прадмета ў сялянскім ужытку абумоўлівалася самымі простымі побытавымі фактарамі: калі ў нейкай мясцовасці быў майстар, які мог такое ствараць, то там магла сфармавацца і лакальная традыцыя. Асновай маглі быць першапачаткова вырабы аднаго рамесніка ці саматужца, а пазней маглі ў яго з'явіцца паслядоўнікі, які пераймалі і капіравалі такія рэчы. У дадзеным выпадку алтар з'яўляецца адзінкавым вядомым прыкладам, аднак вышэйзгаданыя бажніцы з Астравеччыны маглі быць створаны ў такім кантэксце.

¹ Шейн, П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края / собранные и приведённые в порядок П. В. Шейном. — Т. III. — Санкт-Петербург : типография императорской Академии наук, 1902. — С. 64–65.

² Dziady na Litwie // Tygodnik Ilustrowany. 1904. — № 44. — С. 839.

³ По следам Первой мировой войны в Беларуси. Сморгонский район. Фотоальбом / Владимир Богданов, 2007.

⁴ Вяселле : Абрад / Уклад., уступ. артыкул і камент. К. А. Цвіркi; муз. Дадатак З. Я. Мажэйка ; рэд. тома В. К. Бандарчык, А. С. Фядосік. — Мінск : Навука і тэхніка, 1978 — 640 с., нот. іл. — (Беларуская народная творчасць / АН БССР, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору). — С. 142.

⁵ Материалы по этнографии Гродненской губернии. Выпуск 1. По поручению Виленского учебного округа редактировал Е. Романов. Издание Управления Виленского учебного округа. — Вильно, 1911. — 238 с. — С. 19.

⁶ Материалы по этнографии Гродненской губернии. Выпуск 1. По поручению Виленского учебного округа редактировал Е. Романов. Издание Управления Виленского учебного округа. — Вильно, 1911. — 238 с. — С. 19.

⁷ Материалы по этнографии Гродненской губернии. Выпуск 1. По поручению Виленского учебного округа редактировал Е. Романов. Издание Управления Виленского учебного округа. — Вильно, 1911. — 238 с. — С. 20.

⁸ Материалы по этнографии Гродненской губернии. Выпуск 1. По поручению Виленского учебного округа редактировал Е. Романов. Издание Управления Виленского учебного округа. — Вильно, 1911. — 238 с. — С. 22.

⁹ РЭМ. — Коллекция фотодокументов. — КП. 8985/27,28 (колл. 223/27,28). Коллекция поступила в Государственный музей этнографии народов СССР от сотрудников музея А. С. Бежковича и Н. М. Хазовой. Фотоснимки выполнены ими во время экспедиции в Белоруссию в 1958 г. БССР, Гродненская обл. «Красный угол современной хаты. Деревня Суранка Слонимского р-на Гродненской обл. БССР. Белорусы.

¹⁰ Гермацкая, Н. В. Сакральные семейные ценности белорусов. Божницы // Памяць продкаў праз музейны свет : матэрыялы музейных чытанняў, 18 лістапада 2014 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту. — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2015. — Вып. 3, 186 с. С. 68–77.

¹¹ Друпаў, А. Ю. Разныя бажніцы Астравецкага раёна як адметная традыцыя

беларускіх літоўцаў // Памяць продкаў праз музейны свет : мінулае, сучаснасць і будучыня музеяў пад адкрытым небам : матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, снежань 2021 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту; [склад. А. Я. Мікула, А. У. Абрамчук] — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2021. — С. 107–119.

¹² Гермацкая, Н. В. Сакральные семейные ценности белорусов. Божницы // Памяць продкаў праз музейны свет : матэрыялы музейных чытанняў, 18 лістапада 2014 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту. — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2015. — Вып. 3, с. 72.

¹³ Друпаў, А. Ю. Разныя бажніцы Астравецкага раёна як адметная традыцыя беларускіх літоўцаў // Памяць продкаў праз музейны свет : мінулае, сучаснасць і будучыня музеяў пад адкрытым небам : матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, снежань 2021 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту; [склад. А. Я. Мікула, А. У. Абрамчук] — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2021. — С. 107–119.

¹⁴ Друпаў, А. Ю. Разныя бажніцы Астравецкага раёна як адметная традыцыя беларускіх літоўцаў // Памяць продкаў праз музейны свет : мінулае, сучаснасць і будучыня музеяў пад адкрытым небам : матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, снежань 2021 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту; [склад. А. Я. Мікула, А. У. Абрамчук] — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2021. — С. 107–119.

¹⁵ Друпаў, А. Ю. Разныя бажніцы Астравецкага раёна як адметная традыцыя беларускіх літоўцаў // Памяць продкаў праз музейны свет : мінулае, сучаснасць і будучыня музеяў пад адкрытым небам : матэрыялы рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск, снежань 2021 г. / Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту; [склад. А. Я. Мікула, А. У. Абрамчук] — Мінск : Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2021. — С. 107–119.

¹⁶ КП 10637. Алтар; аўтар — Валувіч Міхаіл Міхайлавіч; Польская Рэспубліка; Віленскае ваяводства; Ашмянскі павет; Глушыца-ІІ; 1939 г.; дрэва; разьба, паліхромія; 230х136 см.

Уваскрэсенне — Зыход у пекла.
1678 г. Дрэва, тэмпера; 123х90.
Паходзіць з Чачэрска, Гомельская вобл.

Любоў Сисоева

«На Божую хвалу...»

Датаваныя і падпісаныя творы
сакральнага мастацтва Беларусі
XVI–XIX стст.

Збор твораў сакральнага мастацтва Беларусі ў калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь — адзін з найбуйнейшых у Краіне. У яго ўваходзяць іконы, алтарны жывапіс і скульптура, творы дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, рукапісныя кнігі і старадрукі.

Як вядома, асаблівасцю сакральнага жывапісу з'яўляецца яго ананімнасць, бо ікананісец не лічыў творцам толькі сябе — ён проста выконваў Божую волю. Таму большасць старых іконаў не мае ні аўтарскіх подпісаў, ні даты стварэння. І хоць імёны некаторых ікананісцаў вядомыя па пісьмовых крыніцах, падпісаных ім працаў налічваецца адзінкі. Надпісы на іконах з такімі звесткамі сустракаюцца вельмі рэдка і выклікаюць асаблівую цікавасць.

Цяжка пераацаніць значнасць пошуку датаваных твораў ва ўсіх жанрах мастацтва, але найбольш важная гэтая інфармацыя для працаў з далёкай мінуўшчыны. Стылістычныя і тэхніка-тэхна-

лагічныя дадзеныя датаванага твора дазваляюць стварыць групу блізкіх яму прадметаў, размясціць іх у лагічнай паслядоўнасці, выбудаваць эвалюцыю развіцця гісторыі сакральнага мастацтва. Вызначэнне даты, веданне звестак пра ўладальнікаў мастацкіх твораў, іх прызначэнне і геаграфічную «прывязку» дапамагаюць скласці «біяграфію» асобных твораў, уключыць іх у агульны працэс развіцця гісторыі і культуры адпаведнага рэгіёну.

За апошнія некалькі гадоў у рэстаўрацыйных майстэрнях Нацыянальнага мастацкага музея адбылася рэстаўрацыя значнай колькасці датаваных і падпісаных іх аўтарамі твораў старажытнабеларускага мастацтва, якія неабходна ўвесці ў навуковы ўжытак шляхам публікацый і экспанавання. Гэтай мэце і была прысвечаная музейная выстава «На ўшанаванне і на хвалу Госпаду Богу...», у экспазіцыі якой былі паказаныя творы ікананісцаў, алтарнага жывапісу, мастацкага

металу, а таксама рукапісныя кнігі.

Яшчэ раз падкрэслію, што падпісаныя і датаваныя творы жывапісу XVI–XIX стст. — гэта вельмі рэдкія, унікальныя помнікі культуры. У зборы нашага музея іх крыху больш 80-ці. Найбольш раннія іконы з датамі іх напісання належаць да першай паловы XVII ст. — іх распаўсюджанне звязваецца з ростам асобнага пачатку ікананісцаў Новага часу і з важнасцю падобных замоваў. Самаю ранняю датаванаю іконаю на выставе была ікона «Уваскрэсенне — Зыход у пекла» з Праабражэнскай царквы (1783 г.) горада Чачэрска Гомельскай вобласці. На частцы ўкладнога надпісу да яе занатаваныя словы «На ўшанаванне і на хвалу Госпаду Богу...», якія і былі ўзятыя назваю да ўсёй выставы.

Найбольшая колькасць падпісаных іконаў належыць да XVIII–XIX стагоддзяў, гэта — «Багародзіца Адзігітрыя» (1718 г.), «Цуд Георгія аб змею» (1736 г.),

Любоў Сисоева — вядучы навуковы супрацоўнік аддзела старажытнабеларускага мастацтва Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Закончыла Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт па спецыяльнасці «гісторыя-музеязнаўца». З 2000 г. працуе ў музеі. З 2006 г. — захавальнік калекцыі старажытнабеларускага жывапісу. Аўтарка шэрагу публікацый па беларускім ікананісе XVI–XVIII стст.

Манаграміст А.В. Маці Божая Адзігітрыя.
1750 г. Дрэва, тэмпера, 111,5х86.
Паходзіць з в. Чарнякова
Бярозаўскага р-на Брэсцкай вобл.

Васіль Маркіяновіч (1730–?).
Дзіус. Слуцк. 1758 г. Дрэва, тэмпера,
130х97,5. Паходзіць з в. Чыжэвічы
Салігорскага р-на Мінскай вобл.

Васіль Маркіяновіч (1730–?).
Тройца Старазапаветная. Слуцк. 1761 г.
Дрэва, тэмпера. 108х95. Паходзіць з в. Чыжэвічы
Салігорскага р-на Мінскай вобл.

«Арханёл Міхал» (сярэдзіна XVIII ст.), «Багародзіца з Немаўляткам» (1750 г.), «Нараджэнне Багародзіцы» (1755 г.), «Унебаўшэсце Хрыста» (1808 г.) Фамы Сілініча і іншыя. Змест тэкстаў да іх разнастайны: ёсць запісы з імёнамі фундатара, ікананісца, звесткі аб панаўленнях. Найбольш падпісваліся вялікія творы, якія змяшчаліся ў храмах на самых бачных месцах.

З даваеннай калекцыі музея паходзіць ікона «Сабор арханёла Міхала» (1743 г.), выява якой упершыню была змешчана беларускім мастацтвазнаўцам М. Шчакаціхіным у выданні «Каталог аддзелу старажытнага мастацтва 1-й Усебеларускай мастацкай выставы» (Мінск, 1926 г. С. 16). На іконе — шматфігурная кампазіцыя з вобразамі «войска Гасподняга». У цэнтры кампазіцыі — у воінскіх даспехах і чырвоным плашчы — паказаны арханёл Міхал, акружаны нябеснымі сіламі (анёламі, арханёламі). Як вядома, кожны з анёльскіх чынаў мае сваё прызначэнне, але арханёл Міхал пануе над усімі, і яго імя азначае «Хто ж, як Бог», або «ніхто не роўны Богу». Гэтая ікона з'яўляецца ўзорам своеасаблівага злучэння

барока-ракайлевых рысаў. Яе аўтар імкнуўся перадаць аб'ём святлацэневаю лепкаю твараў і мадэліроўкаю складак адзення, проціпастаўленнем ценяў і лакальных высвятленняў, выкарыстаннем вытанчанай і вельмі гарманічнай колеравай гамы, а таксама лёгкіх празрыстых фарбаў, якія робяць ікону святланоснаю.

Двухбаковая ікона «Цуд Георгія аб змею. Святы Ануфры» мае раму, па перыметры якой змешчаны ўкладны надпіс, які сведчыць, што ікона была ахвяраваная «рабом Божым Григорием» і яго братамі ў кастрычніку месяца (октобер) 1748 года дзеля «грехов отпущения телу». На адным з бакоў іконы паказаны той эпізод з жыцця святога ваяра Георгія, калі ён, забіўшы змею, выратаваў дачку цара Елісаву, прызначаную ў ахвяру змею. На адвароце іконы адлюстраваны святы пустэльнік Ануфры, які моліцца, стоячы на каленях, перад уваходам у пачору. Кампазіцыя дапаўняюць выявы кароны і льва, якія сталі арыбутамаі святога. Вобраз святога Ануфрыя найчасцей сустракаецца ў цэрквах на Валыні, на Берасцейшчыне, адкуль і паходзіць гэты твор.

Самая ранняя вядомая нам у мастацкай спадчыне Беларусі ікона-трыпціх з бакавымі створкамі — гэта «Багародзіца Адзігітрыя; святая Наталля; арханёл Рафал». Яна паходзіць з Усесвяцкай царквы (1870 г.) горада Турава (Жыткавіцкі раён Гомельскай вобласці). На бакавых створках гэтага трохчасткавага складзена змешчаны ў рост на фоне арак фігуры святой пакутніцы Наталлі (злева) і арханёла Рафала (справа), які трымае ў руцэ лілею. Згадаем, што арханёл Рафал лічыцца ахоўнікам, абаронцам, апекуном усіх пілігрымаў, вандроўнікаў, а таксама моладзі. Святая Наталля была жонкаю пакаранага мучаніка Адрыяна і сама пацярпела за хрысціянскую веру ў часы імператара Максіміліяна ў часы Нікамідыі (IV ст.). Цэнтральным вобразам, аформленым рамкаю глыбокага ківота, з'яўляецца вобраз Маці Божай у аблоках на сярпе месяца. Яна адлюстраваная ў кароне, са скіпетрам у правай руцэ і Немаўляткам, што сядзіць на Яе левай руцэ — такая выява Багародзіцы рэдка сустракаецца ў праваслаўным і ўніяцкім ікананісе Беларусі XVIII стагоддзя¹.

Аўтарскія надпісы звычайна змешчаны на прырэдным баку

іконы, на палях або ў ніжняй частцы срэдніка. Яны зроблены дэкаратыўным почыркам з рознымі арнаментальнымі дадаткамі і ўспрымаюцца як неад’емная частка мастацкай будовы іконы.

На выставе экспанаваліся іконы з надпісамі і з тыльнага боку: напрыклад, на адвароце іконы манаграміста А.В. «Багародзіца Адзігітрыя» (1750 г., з царквы св. Мікалая (1825 г.) з вёскі Чарнякова Бярозаўскага раёна Брэсцкай вобласці) зроблены надпіс лацініцаў у чатыры радкі чорнаю фарбай: «*Roku A750 malowan Roku A759 odnowion A. W.*». Цікавая тэхніка выканання гэтага твора: цёмна-сіні фон і твары напісаныя тэмперай, а адзенне, кароны, ваты, лампы выкананыя разьбою па ляўкасу.

У гэтай жа тэхніцы створана ікона «Маці Божая Жыровіцкая» (1751 г.) з Мікалаеўскай царквы (канец XIX ст.) у Маларыце (Брэсцкая вобласць). Яна як бы закрытая залатымі чаканымі шатамі; фарбамі напісаныя толькі твары, рукі, ногі і аголеныя фігуркі анёлаў. Усё астатняе зроблена ў рэльефе, гравіроўкаю па ляўкасу. Гэта адно з самых эфектных і дасканалых увасабленняў Маці Божай Жыровіцкай часу сталага барока. У цэнтры кампазіцыі — велічная фігура Багародзіцы з Немаўляткам на правай руцэ; Яе пазалочаны мафорый амаль зліваецца з пазалочаным фонам, упрыгожаным раслінным арнаментом. Два анёлы трымаюць над галавою Марыі карону. У самым версе змешчана стужка з лацінскім надпісам, які сведчыць, што гэта найсапраўднейшае адлюстраванне цудадзейнай Марыі Жыровіцкай. Унізе змешчана белая палоска з данатарскім надпісам, у якім сказана, што гэты алтар справілі рабы Божыя Васіль Клянкоўскі і Якаў Назарук дзеля даравання грахоў сваіх і грахоў бацькоўскіх. І пазначана дата — месяц люты (*февруарый*) 1751 года.

У XVIII ст. змест надпісаў на іконах становіцца больш інфарматыўным: фіксуюцца не толькі імёны іканапісцаў, але таксама і імёны заказчыкаў, фундатараў; у большасці твораў пазначаліся і даты іх напісання. У якасці такога прыкладу цікавая ікона аўтарства Васіля Маркіяновіча (1730–?) «Дэісус» 1758 года. На яе ніжнім краі зроблены надпіс з пазнакаю імя ўкладчыка іконы ў Ражанскую царкву і іканапісца — Васіля Маркіяновіча. Для гэтай царквы ён напісаў яшчэ чатыры іконы, але на іх няма подпісу мастака. Адна з іконаў — «Тройца Старазапаветная» (1761 г.) — таксама экспанавалася на выставе. Усяго захавалася дзевяць іконаў гэтага майстра, які меў дастаткова шырокую мастацкую практыку, выконваючы працы для цэркваў Слуцкага княства, у тым ліку для Слуцкага Троіцкага манастыра.

Разгорнутую інфармацыю мае надпіс на іконе «Хрыстос Уседзяржыцель» (XIX ст.). Тэкст змешчаны ў 12-ці радках у ніжняй левай частцы іконы: «*Сия икона// написана в// память Цар// ской милости //в 1861 году// месяца февра// ля 19 числа Поме// щическим крес// тянам везде// объявленной...// Писал 78 летний// Старик*». Падобнага надпісу няма ні на адной з беларускіх іконаў у калекцыі нашага музея. Гэты надпіс можна лічыць адметным прыкладам акадэмічнай манеры пісьма ў іканапісе XIX ст.

Асобны комплекс выставы складалі іконы святочнага раду іканастаса Свята-Мікалаеўскай царквы з горада Петрыкава Гомельскай вобласці, дзе мясцовы храм (1838 г.) быў пабудаваны на сродкі вернікаў і тутэйшых купцоў — Кебеца, Моргуна, Караля, Карульскага <...>.

Узорам каталіцкага алтарнага жывапісу пачатку XX ст. на выставе была ікона «Марыя Магдалена», на адваротным баку якой змешчаны надпіс, дзе гаворыцца,

што 1 верасня 1912 г. у Маньковічах гэтую карціну «аднавіў» Г. Ленскі. Слова «аднавіў» можа азначаць, што ён, магчыма, даў грошы на яе рэстаўрацыю або сам адрэстаўраваў карціну.

Маньковічы ў пачатку XX ст. належалі Марыі Друцкай-Любецкай, жонцы Гілярыя Ленскага (1834–1920), члена віленскага Таварыства сяброў навукі, калекцыянера жывапісу. Маньковічы знаходзіліся ў Вілейскім павеце Віленскай губерні. Магчыма, алтарная карціна была набытая і прызначалася для касцёла апостала Паўла ў Войдатах пад Вільняю, бо фундатарам касцёла быў Г. Ленскі. На думку вядучага навуковага супрацоўніка нашага музея Надзеі Усавай, гэты абраз мог быць вясельным падарункам дачцэ Ленскіх — Марыі Магдалене, якая была названая сужэнцамі ў гонар гэтай святой апякункі, а яе вяселле адбылося менавіта ў 1912 годзе.

Экспанаваліся на выставе і рукапісныя кнігі з датамі і подпісамі. Самая ранняя з такіх кніг — Евангелле, на апошнім лісце якога зафіксаваны год яго перапісвання — 1568 (!) з больш ранняга тэксту, і ёсць запіс Міхала Борзабагатага <...>.

Дэманстраваліся на выставе і прадметы мастацкага ліцця XVII–XIX стст., прызначаныя для адпраўлення набажэнстваў у касцёлах і цэрквах <...>.

Усяго на выставе было паказана 37 падпісаных і датаваных твораў сакральнага мастацтва Беларусі XVI–XIX стст., 15 з якіх, адрэстаўраваныя музейнымі спецыялістамі, экспанаваліся ўпершыню.

¹ Пискун Ю. А. Примеры интерпретации структуры створчатых алтарей-киотов в православной и униатской живописи Белоруссии XVIII–XIX веков: жертвенники и переносные общинные иконы // Socialinių tapatumų reprezentacijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje / sudarytoja Aistė Palušytė. — Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2010. — P. 397–421.

Леанід Дранько-Майсюк

БАРАНАЧНИЦА ВЕРА

Проза з той кніжкі,
якая можа быць

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК —

паэт, эсэіст. Нарадзіўся ў 1957 годзе ў Давыд-Гарадку. У 1982 годзе скончыў Маскоўскі літаратурны інстытут імя М. Горкага. Працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Выдаў кнігі паэзіі «Вандроўнік» (1983), «Над пляцам» (1986), «Лагодны промень раніцы» (1988), «Тут: Вершы, паэмы, эсэ» (1990), «Гаспода» (1998), «Паэтаграфічны раман» (2002), «Вершы. Каханне. Проза» (2003). Аўтар архіўнай аповесці пра Максіма Танка «...Натуральны, як лінія небасхілу» (2017), аповесці пра Адама Станкевіча «...Усе бачылі нястачу віна...» (2020) і інш. Жыве ў Мінску.

1

Старая суседка Вера пякла і прадавала абаранкі — ці проста: баранкі, як у нас казалі.

Мяне пасылалі купіць іх, і мне, у тых даўня дзіцячых гады, цікава было назіраць за Верынай работай і за ёй самой — на галаве белая хустачка, на шыі вялікія жоўтыя каралі, на чорнай спадніцы малочны хвартушок, рукавы рабой кофты паднятыя па локці.

Накульгваючы, старая Вера амаль нячутна рухалася паміж сталом і печчу.

Яна — пёкарка, і ў яе, пёкаркі, заўсёды было ўсяго патроху, і ўсяго роўна столькі, колькі й трэ было — пшанічная мука, алей, цукар, вада, соль, дрожджы...

І вось на доўгім услоне — дзежка з цестам...

А ў печы — дух; печ толькі што зырка прапалена сухімі лазовымі дровамі, жар выгарнуты ў чорнае ядро, гладкая чарэнь чыста вымецена гусіным крылом і выцёрта мокраю шма́таю.

З правай рукі ў печы раскладзены маленькі агонь з альховых паленцаў і трэсак, пасярэдзіне чарэні — дзве цагляныя падстаўкі, на прыпечку таксама з правага боку выцягнуты з печы — здаровы чыгун кропу.

Калі жанчына падступала да прыпечка, па яе руках і жоўтых каралях скакалі блакітныя і чырвоныя вавёркі агню.

На пабеленай сцяне кухні пад вышыўкай на суравой нітцы віселі гатовыя абаранкі, гэта некаму на памінальную страву — канўн.

Па іх прыйдуць увечары ці заўтра зранку...

Па хаце расплываўся добры пах — алешына гарэла амаль без дыму і сажы.

А яшчэ ў хаце было ціха.

А як ціха ў хаце, прызнавалася іншы раз Вера, то і на душы ціха, і тады работу робіш лёгка, быццам адпачываючы, а то нават і спяваючы самой сабе...

Вера брала з дзежкі поснае цеста, кідала на чысты, крыху пасыпаны мукою, стол, выкочвала сем цягучых белых кольцаў, — якраз на даўжыню ясянёвай лапаты.

Падварушвала качарэжкай агонь, падсоўвала направа, да гарачага вуголля, цагляныя падстаўкі, шаптала малітву, а тады цеста, закругленае ў кольца, садзіла на лапаце ў печ — ставіла на тыя цагліны каля агню.

Мінала хвіліна, другая, трэцяя...

Спаквала абаранкі наліваліся хрумсткім смакам і залацістай спеласцю.

Грэліся.

Вымала іх на прыпечак, і калі бачыла, — той ці іншы прысох, прыстаў да лапаты, — брала канопляную нітку і прасоўвала яе паміж абаранкамі і лапатаю.

Я глядзеў, як яна робіць сваё, і на нейкі міг мне здавалася, што мяне ў ейнай хаце нібыта й няма, і Вера нібыта й не бачыць мяне, занятая ля печы, аднак жа, уражаны, у хаце я быў, і Вера гаварыла мне:

— Не вучыся цукеркі салодкія смактаць, а вучыся хлеб чорствы грызці!

Такую навуку наперад мне давала.

Чыгун кропу на прыпечку густа дыхаў жанчыне ў голы правы локаць, усё адно як нагадваў, што рабіць далей.

Я маўчаў і дзівіўся, як спрытна маленькім грабовым нанізнікам Вера збірала з лапаты недапечаныя абаранкі і кідала іх у кроп.

Над прыпечкам падымалася пара.

— О-о-о, баранкі ў кропе распухаюць, як гусі! — окала Вера.

І сапраўды, абаранкі ў кропе рабіліся вялікія, ну, як тыя гусі, — набіраліся густога бляску і вытрымкі.

Вера выкочвала на сталe новыя сем кольцаў і на той жа лапаце садзіла іх у печ на цагляныя падстаўкі.

Абаранкі, якія п'арыліся ў кропе, нанізнікам даставала з чыгуна, выкладвала на другую ясянёвую лапату і на нейкія марудныя імгненні зноў падносіла іх да агню. Як толькі, залацеючы, абаранкі падсыхалі, выстаўляла іх на прыпечак, працягвала пад імі канопляную нітку, зноў садзіла ў печ на той, вядомы толькі ёй, момант, і вялікім грабовым адсоўвачам ссоўвала іх з лапаты на гладкую гарачую чарэнь. А тыя, яшчэ сырыя, з цагляных падставак (з першай лапаты!) звыкла кідала ў кроп...

Стол, услон, дзежка, цеста, печ (прыпечак і чарэнь), альховы агонь, чыгун, кроп, а тады першая лапата, нітка, нанізнік, адсоўвач, другая лапата...

Здаецца, я нічога не прапускаў...

Хвіліна штурхала хвіліну...

Паволі з правага боку на левы бок па чыстай напаленай чарэні Вера адсоўвала ад агню першы радок баранкаў, а за ім другі, а далей — трэці...

Чарэнь умяшчала дзевяць, а то і дзесяць гэтых пахкіх, сонечнага колеру вабных радкоў, вытрыманных у кропе... Спод падпякаўся больш, але каб жа быў падпечаны і верх, то пасярэдзіне чарэні, з трэцяга, а то і з чацвёртага радка, Вера адсоўвачам варочала абаранкі да неба.

Мучныя плямінкі непрапечанага цеста адразу наліваліся мядовай залацістасцю.

Я ведаў: тыя абаранкі, якія на чарэні лопаліся, Вера не прадавала — аддавала дзецям. На маё шчасце, адзін такі лопнуў і дастаўся мне.

Вера выграбла з печы на прыпечак трэснутае, вельмі гарачае, а з выгляду і вельмі салодкае кольца. Не баючыся, узяла яго рукою (скура на пальцах была такая, што ў пальцы не п'якло!) і кінула трэснутую смакотку на стол.

— На, еж!

Незабыўная радасць!

Радок за радком Вера збірала з чарэні свой ходкі тавар, нанізвала спечанае на адсоўвач і апускала ў глыбокую вярбовую карзіну, што стаяла пры печы на другім карацейшым услоне.

У гэты момант яна выглядала молада.

Я купляў пяць абаранкаў, клаў іх у торбачку, даваў грошы (дваццаць пяць капеек!), браўся, шчаслівы, за ліпкую клямку. Клямка была ў цесце.

— Таму, хто ўмее, рукі не баляць! — смяялася Вера, выціраючы мокрым сціркам клямку.

Кажучы гэтак, трохі, відаць жа, сябе хваліла. І было ёй за што сябе хваліць.

Яна праводзіла мяне на ганак, а ў яе двор, гучна рыпнуўшы хорткаю, заходзіла якраз наша суседка краўчыха Ніна. Краўчыха была ў блакітнай кофце з адпрасаванымі рукавамі, у спадніцы плісіроўцы, на галаве — узорыстая хустачка, на шыі залаты крыжык.

Цётка Ніна таксама прыйшла па свежыя абаранкі.

Паказаўшы на грады, яна хваліла Верыны кветкі:

— Якія ў цябе, Верочка, файныя краскі! А мае нешта не ўдаліся!

Пад высокім ліпеньскім сонцам Вера і Ніна жыва гаварылі пра кветкі, а я, памахваючы цёплаю торбачкаю, слухаў.

У маленстве я заўсёды любіў слухаць, як гамоняць жанчыны. Мужчынская гаворка цягнула менш. Чаму? Цяпер я разумею чаму. У мужчынскай гаворцы выразна чулася газета. А жаночая гамонка была прыродаю!

А яшчэ і ў хаце, і на вуліцы жанчыны гутарылі па-свойму, а мужчыны, асабліва калі бралі чарку, не-не, а пачыналі размаўляць па-чужому...

Усцешаная пахвалою Вера, як малітву чытала, расказваючы пра кампанулу. Якраз бліжэй да ганка ружавела і сінела гэтая кампанула, і тут жа на сівых сцяблінах ірдзелі гваздзікі.

— Гэта шабо! — тлумачыла Вера пра гваздзікі.

А далей ад ганка на вузкай градзе падымалася вялікае лісце батуры.

— Батура пазней зацвіце белым цветам! — паясняла Вера.

А яшчэ ў яе гародзе шырока разбегаліся пушыстыя дробныя бэзавыя кветачкі агератуму, а паміж блакітным і чырвоным ільном (быў і такі лён — чырвоны) святлелі рамонкі.

На лілова-чарнічныя браткі і на коўрыкі-партулак, на іхнюю багатую вохру і празрыстую пунсовасць, наплывала воблачная гартэнзія, і насоўвалася высокая хінацзя, а дымна-снежны іберыс, па-нашаму каменец, не губляўся ў крэмавай ляўконіі.

Нярка зелянела, а праўдзівей, цмяна рудзела ў Верыным гародзе і даўгалістае рай-дрэва, і жаўцелі кіпцікі — сціплая календула.

Зрэшты, усіх красак не перабраць, не агледзець! А ўсе і не перабіралі.

— Твае баранкі, Верочка, доўга не чарсцвеюць! — краўчыха Ніна хваліла і суседчына пекарскае ўменне.

Тады задаволеная Вера гаварыла нешта вельмі добрае пра тыя сукенкі, якія шыла Ніна, і, злёгка накульгваючы, вяла яе ў сваю хату.

А Верыны абаранкі і сапраўды ж доўга не чарсцвелі, бо ў цеста яна клала нацертую на тарцы бульбу. Але клала той бульбы зусім трошкі, як і трэ было.

2

А яшчэ Вера пакла конікі, лялькі і крэшчыкі і ў святы прадавала гэтыя смакоткі на цвінтары каля Казанскай царквы, — тады, калі збіралася багата людзей. Абаранкі, як сказана было, выкочвала з поснага цеста, а конікі, лялькі і крэшчыкі са здобнага.

Гэты свой тавар Вера называла «спасэнікамі» і памятала правіла, паводле якога ў пост на цвінтары забаранялася прадаваць спечанае са здобнага цеста. А раз так, то здобу ў пост і не прадавала — толькі абаранкі!

Але калі, скажам, пост мінаў, тая ж Пятроўка сыходзіла, то ўжо на свята апосталаў Пятра і Паўла

Верын сын Жэня на двухколым вазку ў дзвюх карзінах прывозіў на цвінтар і конікі, і лялькі, і крэшчыкі.

Так было і тады, калі мінала Спасаўка, калі сыходзіў і гэты пост — ужо на Спленне, Вера прадавала ля царквы пшанічную здобу. І пазней у верасні, пасля Галавасека рабіла тое ж...

Самы смачны (саладзейшы!) быў крэшчык — ён і каштаваў больш.

Я любіў, калі на Сёмуху, ці на любое іншае свята, ля царквы мне куплялі крэшчыка.

Прыходзіць у памяць і такі малюнак: перад Вялікаднем у Казанскай царкве прычашчалі дзяцей, і па завяршэнні таемства бацькі бралі дзецям Верыны «спасэнікі» — хто коніка, хто ляльку, хто даражэйшага крэшчыка. Той, хто спазняўся, — мусіў браць простага абаранка. На выхадзе з храма на розныя лады толькі й чулася:

— Трэба купіць спасэніка!

І амаль усе падступалі да Веры, да яе дзвюх карзін, — кожная карзіна з блакітнымі беражкамі і накрыта вышытым ручніком.

Смакоткі з-пад ручнікоў раскупляліся ўмомант. Так, у Веры бралі абаранкі і на памінальную страву — канун. Адвечны звычай. Абаранкі ламалі і кідалі ў разведзены ў цёплай вадзе мёд (мэд!) — гэта й называлася канунам.

За памінальным сталом, у самым пачатку памінак, стоячы, слухалі чытальніцу — жанчыну ў чорнай хустачцы і ў чорнай сукні. Разгарнуўшы псалтыр, яна таксама стаяла, як і ўсе, і чытала псалмы па нябожчыку. Яе слухалі пры налітых чарках, аднак піць нельга было, бо яшчэ не зачарпнулі (не пакаштавалі!) кануну.

Калі хрысцілася, усе хрысціліся ўслед... Але от малітва скончана, і чытальніца, загарнуўшы псалтыр, загадвала:

— Очэрпéцэ кануну!

Усе, апусціўшы вочы, садзіліся. Канун чэрпалі тройчы. Пасля першага разу кожны сваю лыжку клаў на стол, перавярнуўшы яе ўверх дном. І пасля другога разу клалі лыжкі ўверх дном. І пасля трэцяга разу рабілі гэтак, як і ў першыя два разы.

І толькі пакаштаваўшы кануну — Верыных абаранкаў з мёдам — можна было браць чарку, гаварыць добрае пра нябожчыка, і можна было есці: і грыбы з квасам, і рыбу, і локшыну, і шынку, і ўсё астатняе, і нарэшце кашу.

Каша — апошняя страва на памінальным стале, таму ў нас і кажуць: пасля кашы няма другое пашы!

22 ліпеня 2021 г., чацвер, 16 г. 52 хв.; Менск —
29 ліпеня 2023 г., субота, 14 г. 12 хв.; Менск.

Анатоль Брусевіч

Прастора, прыдатная для палётаў

Пра кнігу Аксаны Данільчык
«Час знешняй адсутнасці»
(Лондан: «Skaryna Press», 2024)

У італьянскай мове ёсць адна цікавая і, хіба што, безэквівалентная прыказка: «*Niuno è savio d'ogni tempo*». На беларускую крылаты выраз перакладаецца прыкладна так: «Ніхто не разумнейшы за свой час». Невядома, ці Аксана Данільчык, для якой Італія — калі не другая айчына, то, прынамсі, духоўна і, напэўна, фізічна блізкая прастора, працуючы над зборнікам «Час знешняй адсутнасці», задумвалася над сэнсам гэтай народнай мудрасці, аднак эстэтычны хранатоп яе чарговай кнігі паэзіі відавочна карэлюе з агучанымі вышэй словамі. Кніга атрымалася сапраўды сучаснай, надзвычай сугучнай усім актуальным працэсам — ад сацыяльна-культурных да літаратурна-мастацкіх. Пра адпаведнасць менавіта сённяшнім, а не ўчарашнім і заўтрашнім рэаліям сведчыць нават рамачны тэкст з інфармацыяй пра месца выдання і каманду адмыслоўцаў, што дапамагалі ў падрыхтоўцы і выданні кнігі, як і аскетычны мінімалізм дызайну вокладкі з прыцягненнем увагі да ключавога слова «час» — дамінантнага матыву зборніка і асноўнага паказчыка, з аднаго боку, дынамізму, няспыннага руху творчай свядомасці Аксаны Данільчык, а з другога — нестабільнасці яе мастацкай сістэмы. Зрэшты, галоўнай прычынай гэтай няўстойлівасці выступае не што іншае, як «*хісткасць навакольнага сусвету*». Гэтую «хісткасць», непазбежную «*Дваістасць вераснёўскага наветра, // што рухалася і змяняла далеч*», паэтка ўспрымае належным

для творчай асобы чынам: як «*мастацтва жыцця у іншым вымярэнні*». Заўважым, некалі такому мастацтву былі вымушаныя вучыцца беларускія і польскія пострамантыкі — Адам Аснык, Францішак Багушэвіч і іншыя аўтары, якія ўдзельнічалі ў Студзеньскім паўстанні 1863–1864 гг. і ўспрынялі яго паразу як уласную трагедыю, у выніку чаго рассыпаліся іх колішнія ваяўнічыя рамантычныя ідэалы, а ў паэтычнае светаадчуванне глыбока пранікла пачуццё меланхоліі. Падобнай мастацкай візіяй Аксана Данільчык надзяляе многіх сваіх лірычных герояў. Ёсць гэта і ў адным з праграмных вершаў, радкі з якога даюць назву ўсёй кнізе: «*Час знешняй адсутнасці — // калі ўсё, здаецца, нармальна, // але нікуды не хочацца // бегчы, спрачацца, прысутнічаць*». Аднак добра, што час ёсць. Яго прысутнасць ужо сама па сабе, нават пры знешняй адсутнасці героя-наратара, дорыць надзею на лепшае, бо жыццё ідзе, рухаецца наперад, падштурхоўвае да пошуку «*свайго месца*», таго «*пачэснага пасаду*», пра які марыў яшчэ Янка Купала. Вядома, усяму свой час. Гэтай біблейскай ісціны з Кнігі Эклезіяста (Экл 3, 5) трымаецца і аўтарка кнігі «Час знешняй адсутнасці», хоць і раскрывае старадаўні сэнс па-свойму, па-сучаснаму, але разам з тым па-майстэрску і па-беларуску:

Ёсць час сядзець на камянях,
некалі раскіданых
і некалі сабраных

Анатоль БРУСЕВІЧ — паэт, літаратуразнаўца. Нарадзіўся ў 1977 г. у Гродне. Скончыў філалагічны факультэт ГрДУ імя Янкі Купалы (1999), там жа — магістратуру (2000) і аспірантуру (2003) пры кафедры польскай філалогіі. Аўтар кніг паэзіі «Дуэль» (1992), «Падаю ў неба» (2006), «Апошні дзень» (2013), манаграфіі «Фактары беларускай культуры ў творчасці Адама Міцкевіча» (2008). Жыве і працуе ў Гродне.

дзеля таго, каб было сваё месца
ўглядацца ў светабудову.

Можна неаднойчы пераканацца, што мастацка-эстэтычны хранатоп Аксаны Данільчык, маючы цалкам беларускую прыроду і аснову, сягае па-за межы нацыянальнага культурнага канону. Найперш — у Італію, радзіму вялікіх майстроў слова, напрыклад, Петраркі, які робіцца нават героем аднаго з вершаў («*Калі Петрарка пра самотнае жыццё...*»), альбо Джакамо Леапардзі, чые радкі сталіся эпіграфам да верша «*Маяком на ўзбярэжжы аблокаў начных...*». Гэтая краіна, зрэшты, не такая ўжо і далёкая, прынамсі, для гераіні верша «*Перакладаючы Кампану*» (тут, як і ў многіх іншых творах, постаць наратара цалкам супадае з асобай паэткі), якая прызнаецца: «*З-за дзвэрэй я чую італьянскую гаворку — // вось ён, непараўнальны каларыт // майго жыцця*». Даволі блізім для Аксаны Данільчык, як, дарэчы, для добрага дзясятку іншых сучасных аўтараў, аказаўся і шведскі Готланд, уражанні ад якога ўвасобіліся ў пяшчотныя, з лёгкім флёрам эратызму, паэтычныя радкі (верш «*Вецер з Готланда*»), дапаўняючы ўжо даволі немалы цыкл беларускіх літаратурна-мастацкіх прысвячэнняў гэтай выспе ў Балтыйскім моры:

Вецер з Готланда,
вецер, як музыка,
непрыкметна
расшпільвае гузікі...

Маюцца ў кнізе і другія паўночныя вобразы і матывы, навеяныя, напрыклад, старажытнымі саамскімі казкамі, а таксама творчасцю сучаснай нарвежскай пісьменніцы Хеге Сіры. Увядзенне ў беларускую мастацкую парадыгму запальнай экзотыкі, вядома, здольнае заінтрыгаваць нават самага дасведчанага чытача, але аўтарская задума палягае ў іншым: паказаць анталагічную знітанасць прадстаўнікоў усіх народаў, усіх насельнікаў свету, незалежна ад іх геаграфічнай, культурнай, ментальнай лакацыі. Вось чаму вобраз Аканійдзі, гераіні фіна-ўгорскай міфалогіі, гэтак гарманічна ўпісваецца ў беларускі кантэкст:

Аканійдзі, маці сваёй дачка
...слабасць чужая сілу тваю забірае
скупагнасць чужая звязвае горш за кайданы...
Аканійдзі, маці сваёй дачка
...толькі ўсё роўна сонечны промень
непадуладны памкненням зласлівым...

Літаратурны касмапалітызм, характэрны для зборніка «Час знешняй адсутнасці», праяўляецца не толькі ў выкарыстанні экзатычных сродкаў мастацкай вобразнасці. Некаторыя творы кнігі ўступаюць у адмысловае сумоўе з іншымі культурнымі і эстэтычна-вербальнымі традыцыямі дзяку-

ючы цытатам сусветна вядомых аўтараў, узятых альбо як эпіграф, альбо змешчаных унутр вершаў у якасці адкрытай рэмінісцэнцыі. Так, «суразмоўцамі» беларускай паэткі сталі Эміль Мішэль Чаран і Хорхе Луіс Борхес, Чэзарэ Павезэ і Іосіф Бродскі, Уільям Сомерсэт Моэм і Аляксандр Блок. У гэтым Аксана Данільчык нагадвае Максіма Багдановіча — нашага першага паэта-каспапаліта, які шчодро аздабляў свае творы эпіграфамі прадстаўнікоў рускай, французскай, італьянскай, нямецкай, польскай і беларускай літаратуры, наладжваючы тым самым масты паміж айчынай культурай і астатнім светам.

Паэтычная геаграфія кнігі «Час знешняй адсутнасці» часам здзіўляе празмернай канкрэтыкай, аднак аўтарка свядома ідзе на такі крок, слухна абгрунтоўваючы ўвядзенне гэтага мастацкага прыёму рамантычнай ідэяй захавання гістарычнай і культурнай памяці:

Я занадта канкрэтызую, так?
Так, бо раптам нехта забудзецца,
і краявід стане настолькі абстрактным,
што больш не будзе мець значэння
ні месца, ні мясцовасць...

Адметна, што ў паэзіі Аксаны Данільчык памяць не становіцца мастком паміж мінулым і будучыняй, але арганізуе ўласную «часапрастор», актуалізуючы найважнейшыя прынцыпы чалавечай экзістэнцыі: любоў да Бога, да Айчыны, да іншых людзей — далёкіх і блізкіх. Менавіта гэтыя прынцыпы напаўняюць жыццё праўдзівым сэнсам, нават тое жыццё, якое «*ўсе паэты выдумляюць*», — мастацкі свет асобнага верша, паэтычнага цыклу альбо цэлай кнігі, у нашым выпадку — зборніка «Час знешняй адсутнасці», дзе кожны радок чарадзейным чынам далучае да «*прыгажосці, разлітай // у празрыстай азёрнай вадзе, // у знаках на нашым шляху, // у нашых жаданнях...*». Далучанасць да красы акурат і стварае адчуванне, «*што Бог // час ад часу гладзіць нас па валасах...*». Хаця, вядома ж, добры Пан Бог робіць гэта пастаянна, асабліва ў час нашай знешняй адсутнасці — ненаўмыснага (альбо і знарочыстага) дыстанцыявання ад веры, надзеі, любові, суперажывання. Адолець названыя вяршыні не проста, бо кожны з нас можа раптам адчуць: «*цяпер маё крылле — вітраж з выбітымі // шкельцамі*». Хочацца, аднак, спадзявацца, што паэзія Аксаны Данільчык, нягледзячы ні на што, назаўсёды застанецца прасторай, «*спрыяльнай для палётаў уяўлення*», прычым аднолькава прыдатнай як для яе самой, так і для чытачоў.

Эдуард Акулін — паэт, перакладчык, бард. Нарадзіўся 7 студзеня 1963 года ў вёсцы Вялікія Нямкі на Веткаўшчыне. Скончыў Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт (1984) і аспірантуру Інстытута літаратуры НАН Беларусі (1990). Працаваў настаўнікам, загадчыкам філіі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча «Беларуская хатка» (1990–2001), намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Першацвет» (1993), загадчыкам аддзела паэзіі часопіса «Полымя» (2001–2002), намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Дзеяслоў» (2002–2013) і намеснікам старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў (2002–2013). З 2009 па 2021 год — галоўны рэдактар часопіса «Верасень». Аўтар кніг паэзіі «Лес дзённага асвятлення» (1988), «Пяшчота ліўня» (1990), «Крыло анёла» (1995), «Радно» (2000), «Непрычалены човен» (2003), «Вітражы» (2009), «Малітва воч» (2012), «Святая ноч» (2012), «Падзяліцца поўняй» (2020), «Плашчаніца» (2020), драматычнай містэрыі «На Каляды» (1996), шматлікіх перакладаў з украінскай, польскай, літоўскай, славенскай, балгарскай і нямецкай моваў, а таксама двух песенных магнітаальбомаў: «Мая Крывія» (1995), «Як яна і я» (2000) і кампакт-дыскаў «Напачатку была Песня» (2003), «Песьні залатой Крывіі» (2008), «Не магу жыць без крыл...» (2012). Вершы перакладаліся на ангельскую, французскую, італьянскую, украінскую, рускую, польскую, балгарскую, славенскую, харвацкую, сербскую, літоўскую, латышскую і нямецкую мовы. Жыве ў Мінску.

Эдуард Акулін

І верш ператвараецца ў малітву...

Сон

Прыснілася сёння маці, —
печ распаліла ў хаце,
бразнула ў сенцах клямкай
і знікла ў пацёме за брамкай...

А потым прысніўся бацька, —
спытаўся, ці бачыў маці...
— Бачыў, у чорным небе
растала, як белы лебедзь...

Прачнуўся. Нідзе нікога.
Бацькі пад крылом у Бога...

8 кастрычніка 2023 г. 22:11.

Спадзеў...

Адзін спадзеў лагодзіць
і счэзнуць не дае, —
хоць лета на зыходзе,
цяпла ў душы стае...

Агорне золь імглістая,
ды будзе вера грэць,
што ёсць Любоў прачыстая, —
мацнейшая за смерць...

28 жніўня 2023 г. 20:27.

Страх

Хрыстос нарадзіўся ў сэрцах
усіх, хто за Ім ідзе,
хто свята свой лёс даверыў
слядам на сляпой вадзе...

Вастрэйшы за здіду ката
душу працінае страх.
Ад веры святой да здрады —
заўсёды кароткі шлях...

Не кане ў нябыт трывога
ніколі ў Яго вачах, —
пакуль на крыжы Галгофы
жывым застаецца страх...

26 снежня 2023 г. 6:32.

Пытанне...

Перачакаць, перамаўчаць...
Прайсці і не заўважыць...
Каб потым Госпада спытаць:
— За што мне гэта чаша?

Я ж так пабыць яшчэ хацеў
жывым сярод памерлых...
Як Лазар, на чацвёрты дзень
паўстаць з магільнай цемры...

На гэта Госпад адказаў:
— Было б чаму здзіўляцца, —
таму, хто ўсё перамаўчаў, —
да зор не дакрычацца...

4 студзеня 2023 г. 17:33.

Анёл

Твой анёл-чарнарабочы
паслухмяна кожны дзень
следам за табою крочыць,
неадступны, нібы ценць...

Нават ноччу, калі ў цемры
патанае небасхіл,
спаць і бачыць сны прыемна
пад страхой ягоных крыл...

І за вечнасці парогам
твой заступнік дарагі
слёзна ўкленчыць перад Богам,
каб забраць твае грахі...

2 снежня 2023 г. 15:00.

Шлях

«Паеду ў Ліду па вершы...»
Хрысціна Лялько

У Рым, у Варшаву, у Ліду
па шчасце, надзею, вершы
услед за сваёй Планідай
паэты вандруюць пешшу...

На гэтым шляху царновым
да сценаў святых бажніцаў
паэты знаходзяць словы,
якімі можна маліцца...

Галоўнае — не збаяцца
дазвання свой лёс даверыць
Таму, хто дае вяртацца
дадому з ружанцам веры...

2 красавіка 2023 г. 10:43.

Дарыць святло...

Элцы Няголавай

Ёсць незвычайнае майстэрства,
яно не кожнаму даецца, —
уменне усміхацца сэрцам —
дарыць святло чужому сэрцу...

Хоць не заўсёды удаецца,
пакуль живеш — душа імкнецца
камусьці усміхнуцца сэрцам —
так светлыня перадаецца...

І мне чамусьці падаецца,
(я не зрабіў тут адкрыцця),
хто без святла пражыў у сэрцы, —
той не разгледзеў сэнс жыцця...

25 кастрычніка 2023 г. 20:30.

Дзякуй!..

Ахвярую Антаніне Хатэнцы

Ніцай начы дзяруга...
Сэрца — нязгасны Зніч...
— Дзякуй, сястра па Духу,
за тое, што ты гарыш!..

Кожнаму па заслугах
адмерае зорны Віж...
— Дзякуй, сястра па Духу,
за тое, што ты баліш!..

Шэпча анёл на вуха:
— Рана у рай ляціш...
— Дзякуй, сястра па Духу,
за тое, што шлях святліш!..

Душа ўцвікавана скрухай
за ўсіх, хто нясе свой крыж...
— Дзякуй, сястра па Духу,
за словы, што ўчула звыш...

14 ліпеня 2023 г. 13:30.

Аўтапартрэт

Ні ад кога не сакрэт —
фарбай акварэльнай
я малюю белы свет
у танах пастэльных.

Пэндзаль — гук.
Душа — мальберт.
Думкі рысай тонкай
я малюю белы свет, —
як мастак ікону...

Каб зрабіць аўтапартрэт,
між аблок начую...
Покуль я малюю свет, —
Бог мяне малюе...

27 снежня 2023 г. 7:27.

Мабыць...

Тут даўно няма каму маліцца,
памянуць спачылую душу...
Сосны у забытую капліцу
просяцца на светлую Імшу...

Мабыць, яшчэ доўга будзе сніцца
у трывожных, навальнічных снах,
як асірацелая крыніца
плача рушнікамі на крыжах...

7 траўня 2023 г. 14:47.

Сад

Скінуўшы лістоты паранджу,
у чаканні грэхаачышчэння
Сад пад кроплі светлыя дажджу
твар падставіў, стаўшы на калені...

Між галін азяблых груш і сліў
стоена да ранку слухаў вецер,
як аб дараванні Сад маліў
Госпада за першы грэх на свеце...

2 кастрычніка 2022 г. 19:32 г.

Вянок

Круціш думку так і гэтак,
да радка снуеш радок,
каб са слоў — сабраных кветак —
атрымаўся верш-вянок...

Збоку гледзячы, здаецца —
пальцы слухае сцябло...
Толькі вось чамусьці рвецца —
не сцябло — само жыццё...

27 снежня 2023 г. 7:50.

Пастух

Каб хутчэй радоўка
летняя прайшла, —
клаў заўжды алоўкі
ў торбу пастушка...

З самага світанку
да зыходу дня
маляваў буслянку,
кветку, гусяня...

Шчыра каляровіў
навакольны свет...
Кожнае карове
падарыў партрэт...

Мог бы стаць Ван Гогам,
Босхам, Пікасо....
А па волі Бога —
стаў падпаскам слоў...

11 чэрвеня 2023 г. 13:40.

Меч і плуг

Жыццё чарговы робіць круг...
Набыткі нараджаюць страты...
З адной руды — і меч, і плуг...
З адной крыві — вой і араты...

Знікае ў вечнасці ланцуг,
хоць звенчакоў не так багата, —
то пераплаваць меч на плуг,
то воем зробіцца араты...

7 траўня 2023 г. 11:39.

Адысея

Вайна па свеце слёзы сее,
пускае прахам гарады...
Сягоння столькі Адысеяў
шукаюць Боскія сляды!..

Бягуць ад горасных напасцяў,
але ад Лёсу не ўцячэш...
З сабой загубленае Шчасце
у чамадан не пакладзеш...

І як бы іх ні частавала
Чужына з поўнага каўша, —
дадому ў незагойных шнарах
аднойчы вернецца Душа...

5 студзеня 2024 г. 12:50.

Заміж малітвы

У нас з табой адна трывога,
адна надзея і адчай...
Ты намі вымалены ў Бога —
Святы заступнік Мікалай...

Калі закончыцца дарога,
і, як рака, змялее час, —
абарані ад волі Злога,
аддай у рукі Бога нас!

19 снежня 2023 г. 23:30.

Калі...

Калі радку руку даеш,
што не баіцца смерці, —
маўчаннем вымалены верш,
бы стрэмка ў тваім сэрцы...

Калі для скамянелых слоў
душы не пашкадуеш, —
твой верш, нібы біблейскі Ёў,
ў Эдэме заначуе...

Калі радку жыццё даеш,
з ім дзелішся трывогай,
тады становіцца твой верш —
малітваю да Бога...

26 снежня 2023 г. 22:40.

Бітва

*На белым снезе – чорных літар кроў...
Алесь Дуброўскі*

Ніхто не разгадаў яшчэ пакуль,
адкуль на іх сыходзіць Азарэнне...
Паэты не хаваюцца ад куль,
вымольваючы літасць на каленях...

Паэты не хаваюцца ў бліндаж
слоў халастых і рыфмаў неадакладных.
Ім не патрэбны моўны камуфляж
для маскіроўкі сэнсаў барыкадных...

Наперакор бязрадаснаму дню
паэты не маўчаць аб набалелым...
Яны заўжды на лініі агню
з пазнакамі ад лазерных прыцэлаў...

На белым снезе – чорных літар кроў...
Той не паэт, хто не ідзе на бітву
з самім сабой, каб выжыла Любоў,
што верш ператварае у Малітву...

1 чэрвеня 2023 г. 23:27.

Зло

У засені прысад
сучасныя лапахіны
сякуць бацькоўскі сад,
а мы маўчым застрашана...

Схаваныя ў сабе,
праз лёд вакон падвоеных
мы тых, хто у журбе,
не чуем стогнаў стоеных...

На моўны вералом
глядзім з нямой апаскаю...
Змірыўшыся са Злом, —
мы сталі яго часткаю...

27 ліпеня 2023 г. 22:03.

Свята

На свеце святаў так багата,
ды найчасцей — чужых багоў...
Калі не створым сабе свята, —
яго не створыць нам ніхто...

Боль у вачах паселіць страта,
аглухне радасць у званах...
Калі не створым сабе свята,
то гэта свята створыць страх...

Госць на Раство увойдзе ў хату,
схаваўшы неба у вачах...
Калі Яму не створым свята, —
Дух ператворыцца у прах...

5 студзеня 2024 г. 7:20.

Хрыстос уваскрос!

Хрыстос уваскрос, —
як ніводзін з багоў!
Хрыстос уваскрос, —
як зямля напрудвесні!
Хрыстос уваскрос, —
каб вярнуць нам Любоў
і Веру, што й мы, —
як і Ён, уваскрэснем!
З пакутаў і слёз,
з акрываўленых кроз:
Хрыстос уваскрос!
Хрыстос уваскрос!
Хрыстос уваскрос!

16 красавіка 2023 г. 6:40.

Алесь Дуброўскі-Сарочанкаў

нарадзіўся ў 1976 г. у Навагрудку.
Скончыў філалагічны факультэт
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
па спецыяльнасці «Беларуская мова
і літаратура», магістратуру і аспірантуру
на кафедры тэорыі літаратуры.
Кандыдат філалагічных навук,
доктар тэалогіі, дацэнт.
Аўтар кніг паэзіі «Паміж небам
і багнаю» (1997),
«Эстэтыка маўчання» (2011),
«На тонкай нітачцы» (2021),
«Літургія часу» (2023).
Жыве ў Мінску.

Алесь Дуброўскі-Сарочанкаў

* * *

Гарэў і не згараў
куст у пустыні.
Свяшчэнная гара
пад небам стыне.

Пад небам стыне кроў
зямных прарокаў.
Гарэла над гарой
не поўня — вока.

Не куст гарэў — вачэй
бяздонных смутак.
— Не падыходзь, хутчэй
знімі абутак!

Бо там, дзе *чуеш* ты, —
зямя святая.
Пракляцце глухаты
агонь знімае.

Гарэў і не згараў
бяздонны Голас...
Свяшчэнная гара
ў пустыні голай.

25 лютага 2023 г.

* * *

...Выйдзі са сваёй роднай зямлі
і з дому айца твайго...
...І будуць благаслаўленыя
ў табе ўсе плямёны зямлі.

(Быцц 12, 1.3)

Пакінь твой дом, зямлю бацькоў тваіх —
і станеш бацькам новага народу.
Бясконцы выдых і бясконцы ўдых —
і так гучыць жыцця нязнаны подых.

Забудзь, як дыхаць, — і ўдыхні ЯГО.
Нямым зрабіся — і пачуеш СЛОВА.
Не сей насення ў юбілейны год —
напоўніш свіран зернем без паловы.

Па свеце — з торбай. Сына — на алтар.
Бо Сынам тваім будзе свету Цар.
І спадчына твая — бясконцасць, бо
тваім нашчадкам захацеў быць Бог.

4 сакавіка 2023 г.

Чысты чацвер

Вада «славес», з табою мы —
саўдзельнікі-антаганісты,
бо на зямлі таму, хто чысты,
патрэбна толькі ногі мыць.

А ногі мыць — рызэ паліць
агнём нябёс — вадой крынічнай.
Бясконцасць любіць лаканічнасць,
дакладнасць любяць каралі,

і Слова любіць толькі слых,
уважлівы да чыстых рытмаў
і падуладны алгарытму:
маўчанне — выдых, сэнс — удых.

6 красавіка 2023 г.

* * *

На ўскрайку Вавілона лесапарк,
прыціснуты да калыцавой дарогі.
Па ёй імчацца калясніцы, дрогі...
Выццё сірэна (ці бойка, ці пажар).

А птушкам — што сірэны, што вайна,
бо іх у гнёздах птушаняты клічуць.
На ўскрайку пекла — шум і мітусня
і лесапарк, дзе ты — адзін ляснічы.

13 чэрвеня 2023 г.

* * *

Як ствараўся калісьці Сусвет —
для цябе і мяне сакрэт:
у майстэрню да Бога тур
не для ўразлівых нашых натур.

Не для нашых тупых галоў,
як узнікла ў цемры святло...
Як ствараецца дух і час —
вось відовішча самы раз!

Паглядзі на эпох раскол
(вось для зручнасці мікраскоп),
на пустоты жыццяў і душ
(прэпарат рукамі не руш!).

Як узніклі хвасты камет —
не для нашага курсу прадмет.
Як у дух прарастае час —
паспрабуй адшукаць адказ!

29 чэрвеня 2023 г.

* * *

Калі не ўбачу на руках Яго ранаў ад цвікоў
і не ўкладу пальца свайго ў раны ад цвікоў,
і не ўкладу рукі сваёй у бок Яго, не паверу.
(Ян 20, 25)

Трыццаць праклёнаў,
трыццаць манет,
трыццаць паклонаў
звонкай мане.

Хцівыя складзіны,
торг на мяжы.
Хто не прададзены,
той тут не жыў.

Палец — у раны,
зрада — у плоць.
Хто апляваны —
той мой Гасподзь.

Таннае срэбра
гулкіх пустот.
Цемра — у рэбры,
воцат — у рот.

(Любіць жалеза
грэцца ад рук.)
Цемры адзежа,
немасці гук...

Палец — у раны,
рукі — у бок.
Раскрыжаваны —
значыць, Бог.

3 ліпеня 2023 г.

* * *

Агонь для саломы — канец,
агонь для святла — пачатак.
Пры зняцці сямі пячатак —
аднолькавы ўсім вянец.

Вянец залатога агню
камусяці папаліць голаў,
а хтосьці на цемі голым
паправіць рукою кволай
і пешшу — у вышыню.

22 ліпеня 2023 г.

* * *

І ў гэты час няма ў нас ні кіраўніка, ні
прарока, ні правадыра, ні ўсеспалення, ні
ахвяры, ні дароў, ні каджэння, ні месца,
дзе прынесці першыя плады перад Табою і
знайсці Тваю міласэрнасць.
(Малітва Азарыі, Дан 3, 38)

І, можа, хацеў бы ахвяру прынесці,
але для ахвяры няма ў нас больш месца,
бо з месцам на свеце зусім стала дрэнна.
Сціскаецца свет: акіян па калена,
паветра — са жменьку, зямлі не хапае,
каб мёртвых хаваць... Ніхто й не хавае.
І мёртвыя побач з жывымі тут ходзяць,
і месца няма, стала цесна ў народзе.
Прастора і час сталі цеснымі раптам:
секунда з секундай і з атамам атам
у цеснай кватэры жывуць камунальнай;
усе тут суседзі — і бліжні, і дальні.
Ахвяру прынесці — пліта, дзве канфоркі.
Сусвет камунальны пад чорнаю зоркай.

25 ліпеня 2023 г.

* * *

Час — гэта
партрэт вечнасці,
а малюеш яго ты сам.
І не хлусі, быццам
цябе не вучылі маляваць.
Прызнайся — ты проста
быў гультаём.

3 верасня 2023 г.

* * *

Над рэкамі Вавілона сядзелі мы
і плакалі, калі ўспаміналі пра Сіён.
(Пс 137, 1)

Справа налева пісаўся зыход
з рэк Вавілона, дадому з палону, —
знішчаны храм аднаўляць пасярод
голых вякоў і маўчання Сіёна.

Гэтак і верша твайго палатно
тчэцца ад рыфмы на захад, налева:
голым вякам — на кашулю радно,
дням Вавілона — сіёнскія спевы.

20 верасня 2023 г.

* * *

Хіба не аб дынары ты дамаўляўся са мною?
(Мц 20, 13)

У Царстве Нябесным няма велічынь —
дынарый адзін, лічы не лічы.
І колькі суседу грахоў дараваць —
забудзь, як лічыць, памнажаць, плюсаваць.
Апошняя лепта каштуе мільярд,
насенне тут кідаюць на тратуар:
насення тут шмат, і не лічыць ніхто
ні акраў, ні цэнтнераў тут, ні ратоў.
Бо хлебам адным накарміць можна ўсіх
галодных, самотных, старых і малых.
Забудзь матэматыку. Іншых навук
тут шмат: біялогія счэпленых рук,
акустыка цішы і слыху граматыка.
Успомні бясконцасць, забудзь матэматыку.

23 верасня 2023 г.

* * *

Недзе ёсць тыя формулы цуду
(нам да іх пехатой не дайсі)...
У глыбіні закідвай вуды
і лічы да шасці.
Бо шэсць дзён вымаўляўся гэты
(не для нашага вуха) Храм
(недзе ёсць чарцяжы Сусвету,
што расчываць не нам).
...І лічы да шасці, а потым
слухай сёмага дня святло —
гэтак ззяюць ноты суботы.
Шабат шалом!

24 лістапада 2023 г.

* * *

Калі хтосьці чакае верш,
значыць, сёння жыццё не спыніцца,
значыць, можна сказаць: «Вер!» —
і гара тая ў мора кінецца,
значыць, можна сказаць: «Будзь!» —
і быццю, а не толькі вершу,
значыць, пешую нашу хадзьбу
можна доўжыць і там — у памежжы,
у бязмежжы, у сцюжы начэй,
бездарожжы маўклівых расстанняў...
Калі хтосьці слову, яшчэ
не народжанаму, шле прывітанне.

30 лістапада 2023 г.

Уладзімір Ягоўдзік

БЕЛАЯ СТУЖКА ДАРОГІ

Як большасць пачаткоўцаў, вершаскладаннем я стаў займацца за школьнай партай. Вядома, адразу не ўдавалася складна рыфмаваць, але паступова, як кажуць, набіў руку: надрукаваўся ў раённай газеце, потым на старонках «Бярозкі». У дзясятым класе паслаў вершы ў часопіс «Маладосць» і хутка атрымаў паведамленне, што запланаваны мой дэбют.

Кожны месяц з нецяргеннем гартаў новы нумар, аднак не знаходзіў сябе сярод аўтараў. У ліпені 1973 года, на ўступных экзаменах у БДУ, пасля кансультацыі падаўся ў рэдакцыю. Загадчык аддзела паэзіі Мікола Аўрамчык спытаў, ці прывёз новыя вершы, каб дапоўніць дасланыя раней. Калі мы размаўлялі, у пакой зайшоў статны дзядзька і паклаў на стол папку. Я пазнаў яго па фотаздымках — гэта быў Ніл Гілевіч. Ён зразумеў, што я прыехаў паступаць у вуну, пацікавіўся, куды падаў дакументы, і пахваліў мяне, калі даведаўся, што на беларускае аддзяленне філфака, а на развітанне сказаў:

— Значыць, мы хутка сустрэнемся.

Экзамены пачаліся з беларускага сачынення. У аўдыторыі, сярод экзаменатараў, я нечакана ўбачыў знаёмы твар. Праз нейкі час побач са мной спыніўся Ніл Сымонавіч і, нібы незнарок, правёў пальцам на слове «німа» на лістку. Калі ён адышоў, я шапнуў суседу:

— Дзе тут памылка?

У адказ пачуў:

— Трэба пісаць «няма»...

Адкуль узялося гэтае «німа»? З маёй вёскі Кастровічы, так у нас гавораць людзі. Я паправіў некалькі памылак. Конкурс быў вялікі, здаецца, сем чалавек, каб замест «пяцёркі» паставілі «тройку», наўрад ці паступіў бы.

Ніл Гілевіч выкладаў першакурснікам фальклор. Памятаю, ён прыносіў на лекцыі магнітафон, мы слухалі народныя песні, запісаныя ў розных рэгіёнах Беларусі. У школах-інтэрнатах, дзе я вучыўся з першага класа, мы чулі толькі піянерскія

шлягеры накшталт «Взвейтесь кострами синие ночи...». Дзякуючы фальклору я адкрыў для сябе жывую крыніцу роднага слова.

Перад экзаменам праштудзіраваў білеты, атрымаў у залікоўку «пяцёрку». Хацеў паказаць свае літаратурныя практыкаванні, але не адважыўся: Ніл Сымонавіч здаваўся мне строгім і недаступным. Толькі ўзяўшы ў рукі яго «Запісы. З дзённікаў розных гадоў» («Про Хрысто», 2006), даведаўся, што яму спадабаўся мой дэбютны «Стрэл дуплетам», надрукаваны ў «ЛіМе». Шкада, не пачуў гэта адразу пасля публікацыі, добрае слова акрыляе:

«23-га лютага 1978 г. Прачытаў апавяданне — першае — нашага студэнта Уладзіміра Ягоўдзіка, якому дапамагаў паступіць на філфак. Неблагое ўражанне. Здольнасць відавочная. Асабліва спадабалася мне мова. Ды і псіхалагічная матывіроўка ўчынкаў, паводзін досыць пераканаўчая. Адным словам, як для пачатку — дык зусім надрэнна».

Паэзію Ніла Гілевіча я адкрыў для сябе, прачытаўшы ягоныя «Актавы» — зборнік васьмірадкаў. На маім асобніку ёсць аўтограф: «Уладзіміру Ягоўдзіку на ўспамін аб гадах студэнцтва, жадаючы поспехаў у вучобе і творчасці. 12/III-77. Ніл Гілевіч». А ў памяці па сённяшні дзень захаваліся дзве шчымлівыя страфы:

*Знаю: мне не вяртацца гэтым шляхам ніколі —
На апошнюю ростань, на спатканне з былым.
Белай стужкай дарога раскацілася ў полі,
А на ўзбоччы дарогі — толькі шызы палын.*

*Дзівакам неабачным — лёс кладзе засцярогі.
Дзівакам застаецца сумна-горкі ўспамін...
Сонцам плавіцца далеч, дзень самлеў ад знямогі,
А на ўзбоччы дарогі — толькі шызы палын.*

У пачатку 80-х я часта бываў у майстэрні Уладзіміра Савіча. Ён працаваў тады над афармленнем «Родных дзяцей». «Палымянскую» публікацыю

Уладзімір Ягоўдзік — празаік, перакладчык. Нарадзіўся ў 1956 годзе ў вёсцы Кастровічы Слонімскага раёна Гродзенскай вобласці. Скончыў філалагічны факультэт БДУ. Працаваў у рэдакцыях газет і часопісаў. Аўтар зборнікаў прозы «Стронга» (1984), «Прыручэнне птушкі» (1989), «Белыя рысы на чорным полі» (1995), «Шчыраю ноччу» (2009), а таксама шматлікіх кніг для дзяцей. Жыве ў Мінску.

рамана я не чытаў, спачатку ўбачыў малюнкi да тэксту. Аказалася, простым алоўкам можна стварыць такое багацце светлых і цёмных таноў, такую простую на першы погляд і разам з тым незвычайную метафарычнасць, што з паперы нібыта гучала музыка.

— Заказалі дваццаць палосных ілюстрацый, — сказаў Валодзя, — а ў папцы ўжо трыццаць, амаль на дзве кнігі.

— Цябе паланіла велічнасць Ніла, — пажартаваў я ў рыфму.

— Не магу спыніцца, — патлумачыў мастак, — бяры хоць любы раздзел, не трэба высмоктваць з пальца.

Асобным выданнем «Родныя дзеці» ўбачылі свет у 1985 годзе. У супервокладцы, на мелававай паперы, адным словам, у палепшаным выданні. Раман у вершах — так пазначана на тытульнай старонцы. Я неаднойчы чуў меркаванне, што гэта не раман, а рамантычная хроніка пра няспраўджаныя спадзяванні двух маладых сэрцаў, у творы не адлюстраваны вострыя праблемы, значныя грамадскія падзеі, сюжэтная лінія таксама не вызначаецца навізнай. Кампазітар Сцяпан Якубавіч Вячорка, прыехаўшы ў родную вёску да матулі, спаткаў сваё першае каханне — настаўніцу Альжбету Францаўну Кудзёлку і яе дарослую прыгажуню дачку... Аднак ніхто не аспрэчыць: у «Родных дзецей» склаўся шчаслівы літаратурны лёс. Тут яскрава праявіўся талент Гілевіча-лірыка і Гілевіча-гумарыста з пярчынкай сатыры.

Гэтыя старонкі я пішу на сваім лецішчы, побач з вялікім возерам Палазер'е, што на Віцебшчыне. Вырасыў праверыць сваё даўняе ўражанне, паехаў у мястэчка Бачэйкава, да маіх прыяцеляў Міколы Крыля і Міколы Талстога. Абодвум за шэсцьдзесят з гакам, першы — дыпламаваны егер, а па прызначэнню садоўд, другі — дыпламаваны аўтамеханік, шмат гадоў выкладаў у школе працоўнае навучанне. На кніжнай паліцы Міколы Крыля стаяць не толькі кнігі пра паляванне і рыбалоўства, а таксама зборнікі Ахматавай і Ахмадулінай. За бяседным сталом я здзівіў іх «кулінарным адступленнем»:

*А побач — зірк! — як цуд, як казка, —
З каляндрай, з перцам, з часнаком —
Ляжыць вясковая каўбаска,
Таксама ўвітая дымком!*

*К таму ж падсохла на гарышчы —
Дык толькі плеўка шапаціць!*

*Умэнт кальцо з паўметра знішчыў —
Адно раз'ятрыў апетыт.*

— Ну як, мальцы (так, часам звяртаюцца да мужчын на Віцебшчыне), ці падабаецца вам такая паэзія?

А яны ў адзін голас:

— О, вельмі смачная!

— Ёсць гурманы, якія лічаць гэта вершаплёцтвам.

— Відаць, ім пандэмія адбіла чуйку...

Ілюстрацыі Уладзіміра Савіча да паэмы Ніла Гілевіча «Родныя дзеці».

Па дарозе ў Бягомль
(злева направа): Ніл Гілевіч,
Уладзімір Ягоўдзік, Васіль Быкаў,
Ігар Лучанок, Яраслаў Еўдакімаў,
Пімен Панчанка, Міхась Савіцкі.
Красавік 1983 г.

Потым прачытаў яшчэ два адступленні — гістарычнае і ў гонар маці, і пераканаўся, што не памыліўся з ацэнкай выдатнага твора.

Ніл Гілевіч зрэдку заходзіў да свайго малодшага брата Міколы Гіля, намесніка галоўнага рэдактара «ЛіМа». Неяк мы сутыкнуліся на калідоры, я павіншаваў яго з прыгожым выданнем і дадаў, што яму пашанцавала з мастаком.

— Ах, які талент, які талент! — заківаў галавой Ніл Сымонавіч. — Ён быццам зазірнуў мне ў душу, намалюваў тое, што я не выказаў да канца. Мабыць, вы сябруеце?

— Сябруем.

— Я пазваніў Уладзіміру Пятровічу, падзякаваў. Калі ўбачыш яго, абавязкова пакланіся ад мяне.

— Пакланюся, — паабяцаў я.

Звычайна Ніл Сымонавіч спяшаўся. Што ж, не дзіўна, у першага сакратара СП хапала клопатаў. Тым разам атрымалася інакш. Ён узяў мяне пад руку, мы выйшлі на вуліцу Румянцава, спыніліся пад зялёным каштанавым парасонам. Хвілін пяць пра штосьці размаўлялі, затым першы сакратар весела падміргнуў мне:

— Валодзечка, ты да канца прачытаў мой опус?..

Я развёў рукамі і прадэкламаваў яму радкі:

*Апроч таго, мой дружа шчыры,
Я знаю кошт тваіх гадзін —
І я не стану іх транжырыць:
Паэтаў — шмат, а ты — адзін.*

*Ты й так парой як непрытомны:
Няма жыцця — хоць апуней! —
Ад мнагатомных, мнагатонных
І манатонных эпапей!*

— О, некаторыя апунейнікі аж пазелянелі ад маіх рыфмаў, — засмяяўся Ніл Сымонавіч, і мы на тым развіталіся.

Гэты здымак зрабіў фотакарэспандэнт Анатоль Каляда. У салоне аўтобуса — шэсць чалавек і кожны з усмешкай на твары. У згаданым ужо дзённіку Ніла Гілевіча ёсць запіс: «1-га красавіка 1983 г. з дошчы велькай брыгадай — у Бягомль, на «сустрэчу з народамі». У брыгадзе — Панчанка (Бягомль — яго радзіма), Быкаў, Лучанок, Міхась Савіцкі, Яраслаў Еўдакімаў, ад «ЛіМа» — У. Ягоўдзік. Сустрэча магла б быць цікавай і нават вельмі, калі б яе наладзіў нехта іншы...»

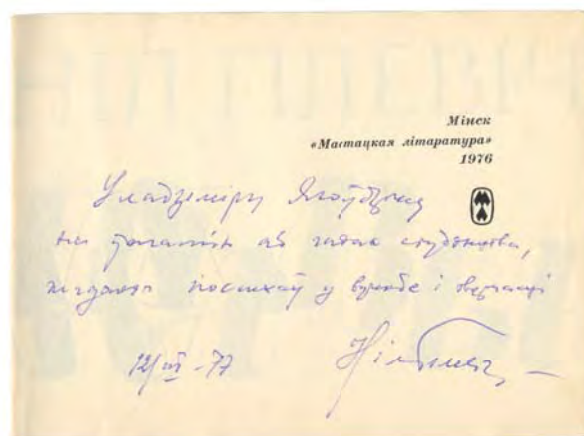
Далей крытыкуецца чалавек, які арганізаваў мерапрыемства, а ў канцы выснова: «Вярнуўся — як запэчканы гразню. А яшчэ гэтае дзікае раённае п'янства! Задыхнуцца можна...»

Пра тую паездку «ЛіМ» апублікаваў мой рэпартаж. У Бягомльскай сярэдняй школе адбылося літаратурнае свята, потым госці ўсклалі кветкі да помніка ў вёсцы Шунеўка, спаленай фашыстамі, а на развітанне павячэралі ў докшыцкім рэстаране з раённым начальствам.

Памятаю, у застоллі здарыўся вясёлы казус. Гаспадары папрасілі сказаць тост народнага паэта Пімена Панчанку. Яго маленства прайшло ў Бягомлі, там ён скончыў васьмігодку. Пімен Емяльянавіч узяў фужэр шампанскага, падняўся і... апусціўся ў крэсла, не сказаўшы ні слова. Усе здзіўлена глядзелі на яго, а ён засмяяўся:

— Хлопцы, не магу падняць ног!..

Аказалася, прыбіральшчыца так намасцічыла паркет, што падэшвы прыліплі да падлогі. Афіцыйная частка скончылася, пасыпаліся жарты,

анекдоты. Пасля, хто змог, кульнуў «аглаблёвую» каля вогнішча на лясной палянцы...

Ніяк не магу зразумець: дзе першы сакратар убачыў «дзікае раённае п'янства»? Ён прыспешваў усіх, бо раніцай у Саўміне была запланавана нейкая важная нарада, а Пімен Емяльянавіч абдымаўся з землякамі. Побач стаяў Васіль Быкаў і ўсміхаўся, гледзячы на іх...

Ніл Сымонавіч меў начальніцкую паставу, яму пасаваў на лацкане пінжака значок дэпутата Вярхоўнага Савета. Менавіта дзякуючы яго намаганням узнікла Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны. Памятаю, па Мінску папаўзлі чуткі, маўляў, стварыў па загадзе ЦК КПБ, каб адцягнуць людзей ад БНФ... Лухта, шматлікія суполкі Таварыства значна пашыралі магчымасці нацыянальнага адраджэння.

Мяне расчаравала іншае: раптам аб'явіліся прэтэндэнты на аўтарства паэмы «Сказ пра Лысую гару». У друку нават узнікла спрэчка, каму належыць славыты шэдэўр. Ніл Сымонавіч абнародаваў чарнавікі, мабыць, забыўся пра папярэджанне Ведзьмака Лысагорскага:

*А хто пісаў паэму гэту,
І дзе тварыў ён, і калі —
Навечна канула у Лету
І толькі бурбалкі пайшлі.*

*Адкрыцця гэтага не зробіць,
Хоць зад натрэ да мазалёў,
Ні крот Сцяпан Александровіч,
Ні кротус Генус Кісялёў.*

Я хацеў спытаць: навошта ён гэта зрабіў?.. Адкладваў на зручны момант, але не адважыўся. Пасля здагадаўся, прачытаўшы «Запісы». Дзённік — праўдзівая-небяспечная люстэрка, яно непрыкметна паказвае прыхаваныя аўтарам таямніцы.

А далей, як пісаў англійскі беларусіст, прафесар Арнольд Макмілін, настала эпоха «літаратуры ў халодным клімаце». Як вядома, халодны клімат загартоўвае, у «Народнай волі» рэгулярна друкаваліся вострыя балючыя вершы Ніла Гілевіча. Мы вырашылі на планёрцы ў «Бярозцы» адзначыць 70-годдзе з дня нараджэння народнага паэта.

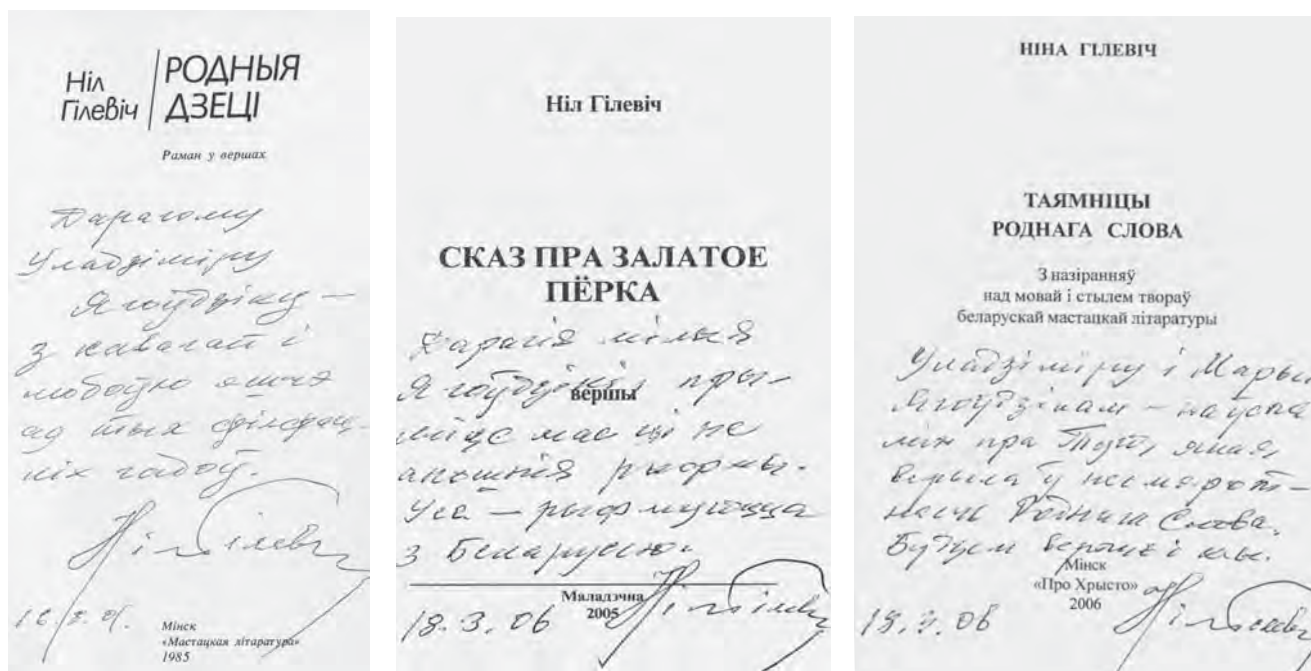
Алесь Бадак дамовіўся на інтэрв'ю, яно атрымалася вялікае і змястоўнае. Я прынёс кнігі юбіляра, каб адсканаваць для публікацыі, падабралі прыгожыя фотаздымкі. Алесь хацеў завезці гатовую вёрстку Нілу Сымонавічу, але ён сам прыехаў у рэдакцыю. Ubачыўшы два прыгожыя часопісныя развароты, расчуліўся, а калі вычытаў інтэрв'ю, заўважыў на сталае кнігі. Узяў у рукі, пагартаў, здзіўлена ўскінуў бровы:

— Чаму няма аўтографа?..

І размашыста напісаў на тытульнай старонцы «Родных дзяцей» свайму колішняму студэнту: «Дарагому Уладзіміру Ягоўдзіку — з павагай і любоўю яшчэ ад тых філфацкіх гадоў. Ніл Гілевіч. 16. 8. 01.»

Інтэрв'ю пад назвай «Ісці дарогай жыцця з любоўю і верай у сэрцы» было апублікавана ў вераснёўскім нумары за 2001 год. Разважаючы пра свой жыццёвы і творчы шлях, Ніл Сымонавіч сказаў:

«Аб чым шкадую? Па-першае, аб тым, што стала драмай (вялікай бядой!) нашага пакалення незалежна ад нас, па віне рэжыму, уціск якога мы адчувалі амаль усё жыццё. Адсутнасць грамадзянскіх правоў, свабоды слова, засілле хлусні, татальны страх рэпрэсій, пазбаўленне доступу да скарбаў сусветнай літаратуры і філасофіі — як гэта жорстка адбілася на маім творчым лёсе. А па-другое, шкадую, што вельмі шмат часу і жыццёвых сіл змарнаваў на дробязі, на рэчы і захапленні выпадковыя, на тое, што мне было рабіць зусім не абавязкова, — ніякай неабходнасцю не дыктавалася (напрыклад, у свае лепшыя, «залатыя» гады перакладаў на беларускую мову другарадных балгарскія раманы

Аўтографы Ніла Гілевіча.

і аповесці). А цяпер гляджу: колькі не здзейснена задум і планаў! Колькі недададзена Беларусі!..»

Наступны юбілей — 75-годдзе — мы адзначылі ў часопісе «Лесавік (5/2006), надрукаваўшы яго вершы з прыгожымі малюнкамі Алены Лось. У тым самым годзе я выдаў фотаальбом «Птушыная дарога. Птушкі ў беларускім слове». Там, акрамя здымкаў, сабраны павер'і, прыказкі, загадкі, прысвечаныя крылатай дружыне. Адзін асобнік паслаў «прафесару Нілу Гілевічу з удзячнасцю за фальклорную навуку». Ён хутка адазваўся, пазваніў мне вечарам:

— Ах, як ты мяне парадаваў! Гартаў і не мог адарвацца. Валодзечка, у мяне да цябе ёсць просьба...

— Якая?

— Падрыхтуй падобны альбом пра звяроў. Такія выданні павінны быць у кожным садку, у кожнай школе, яны далучаюць дзетак да народных каранёў.

Мы доўга не бачыліся і не перазвоньваліся. Неяк сустрэў на прыпынку Хрысціну Лялько (мы жывем па суседстве), спытаўся пра Ніла Сымонавіча. Яна сказала, што на вуліцу не выходзіць, бо моцна баляць ногі, а дома яго часта адведвае Алег Глекаў — тэхнічны і мастацкі рэдактар выдавецтва «Про Хрысто».

Алег у канцы 90-х вярстаў «Бярозку», затым пачаў супрацоўнічаць з выдавецтвам «Про Хрысто». Я патэлефанаваў яму, мы дамовіліся зрабіць візіт у «пісьменніцкі дом», што стаіць непадалёк ад Купалаўскага тэатра. Там у свой час жылі Янка Маўр, Васіль Вітка, Уладзімір Караткевіч, Іван Навуменка...

Мы прыйшлі вечарам, за тыдзень да каталіцкага Раства. Ніл Сымонавіч з цяжкасцю перастаўляў непаслухмяныя ногі. Прыселі за стол. Хутка навагодняе свята, Каляды, без чаркі каньяку ніяк не абысціся. Ён паўшчуваў мяне, што перастаў выходзіць «Лесавік». Я патлумачыў: за пятнаццаць гадоў прытаміўся цягнуць воз, на што пачуў рашучае:

— Нельга апускаць рук! Не забывай: паміраць збірайся, а жыта сей.

Потым спытаў пра маю жонку Марыю. Парадаваўся, што нашага ўнука завуць Міхась, а ўнучку Зося (так запісана ў пасведчанні аб нараджэнні). Уздыхнуў, паківаў галавой:

— А майму ўнуку за дваццаць. Добры хлапчына, кожны дзень прыбягае да дзядулі...

— Няхай не спяшаецца ў жаніхі, — пажартаваў я, — Зося праз год ідзе ў першы клас. Сучасныя дзяўчаткі — акселераткі, як на дражджах растуць.

— Добра, загадаю, — паабяцаў Ніл Сымонавіч, — глядзіш, і праўда яшчэ паскачам на вяселлі...

У пакоі, дзе мы размаўлялі, на падлозе былі раскладзены кнігі з сіняй вокладкай, падобныя на сінія сляды. Гэта былі асобныя тамы Збору твораў, выдадзеныя за кошт аўтара.

Белай стужкай дарога раскацілася ў полі,

А на ўзбоччы дарогі — толькі шызы палын...

Творчасць Ніла Гілевіча — выдатная старонка нашай літаратуры. Ён пакінуў незабыўны след на беларускай палыновай дарозе...

2023 г.

Міхась Раманюк у майстэрні.

Школа Міхася Раманюка

Да 80-годдзя з дня нараджэння

1981 г. Гэта быў плён ягонай вялікай творчай і навуковай працы, яго пошукаў у архівах, музеях, у жывым асяроддзі па ўсёй Беларусі, дзе захаваліся і яшчэ бытавалі традыцыі народнага жыцця, дзе зберагалася адзенне нашага народу як першатворны нацыянальны скарб, скрышталізаваны цягам доўгіх стагоддзяў нашай гісторыі. Гэтыя скарбы збіраліся ўсе 1970-я гады і 1980 год. Кніга стала сапраўднай сенсацияй у беларускім мастацтвазнаўстве, культуралогіі, гісторыі беларускага нацыянальнага ўбору, нацыянальнага адраджэння і культуры наогул. Малады навуковец упершыню ў гісторыі Беларусі правёў комплекснае ўсебаковае даследаванне беларускага народнага строю

па ўсіх рэгіёнах краіны. Ён зрабіў «раянаванне» народнага строю зыходзячы з рэальных рэгіянальных асаблівасцяў адзення. І гэта было ажыццёўлена таксама ўпершыню ў Беларусі. У кнізе шмат каляровых здымкаў аўтара, які выкарыстаў таксама значныя фатаграфіі адзення беларусаў мінулых часоў: канца XIX — пачатку XX ст., у першую чаргу фотаздымкі І. Сербавы, які імкнуўся да навуковага творчага падыходу ў фатаграфаванні аб'ектаў этнаграфіі і жыхароў краю, ды іншых фатографаў першых гадоў новага стагоддзя.

Міхась Раманюк актыўна займаўся этнаграфіяй ўсе 1970-я гады, і плён быў відавочны, а ў поле зроку даследчыка трапляла многае, што хвалявала яго

Ён пачаў свой палёт ярка, прыгожа і запамінальна, але за рукаю гэтага палёту была вялікая мэтанакіраваная сістэмная праца, вялікае імкненне да большых ведаў, спасціжэння асноваў культуры і прага яе найбольшага развіцця.

Нарадзіўся Міхась Раманюк 3 студзеня 1944 года. Бацькі ён ніколі не бачыў — загінуў пры вызваленні Латвіі ў тым жа 1944-м. Гадала Міхася мама, і ён з дзяцінства прывык да самастойнай выніковай працы...

У 1981–1982 гг. выстава беларускага народнага адзення са збораў Міхася Раманюка ярка і самабытна прагучала ў экспазіцыях Парыжа і Ліёна. Гэта быў трыумф маладога мастака і мастацтвазнаўцы, этнографа і культуролага. Гэта было і адкрыццё Беларусі ў яе найяرحэйшых праявах для французцаў у самым сэрцы Еўропы. А перад гэтым пабачыла свет ягоная кніга-альбом «Беларускае народнае адзенне» выдавецтва «Беларусь»,

Міхась Раманюк, Міхась Дубянецкі, Вацлаў Жыдліцкі і Алег Лойка ў майстэрні М. Раманюка.

прагную цікаўную душу: гэта адзенне, абутак, прадметы сельскага і местачковага побыту, хатняе начынне, народныя дываны, посцілкі, маляванкі, цацкі і яшчэ шмат чаго. І сёння гэты вялікі збор народнага мастацтва можа быць аўтарскім музеем Міхася Раманюка, бо сын і дачка Міхася дбайна захавалі гэты ўнікальны збор. Гэты музей, я ўпэўнены, абавязкова знойдзе сабе месца ў адным з будынкаў старога Менска.

Адной з галінаў дзейнасці і захаплення Міхася Раманюка была прафесійная мастацкая фатаграфія. Яго здымкі і склалі аснову альбома «Беларускае народнае адзенне». Яму часта пазіравалі ягоныя вучні, якіх ён апраў у адпаведныя ўборы. Здымкі былі пастановачныя, прадуманыя і ў выніку значныя і прыгожыя, а цяпер ужо і гістарычныя. На ягоных здымках прыгожа занатаваны вельмі важны гістарычны час, калі рупліва ствараўся мастацкі летапіс Беларусі...

...Міхась часта бедаваў, што ў большасці паселішчаў у Беларусі мала захавалася мужчынскага адзення, бо мужчыны сыходзілі ў войска і на вайну і шмат хто ўжо не вяртаўся дамоў — такая наша сумная гісторыя...

Але калі я працаваў над тэмай беларускага гістарычнага і народнага адзення для 1-га тома «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва», я змог дамагчыся балансу паміж жаночым і мужчынскім адзеннем дзякуючы пільнай увазе Міхася да маёй працы і пастаяннай яго дапамозе неабходнымі матэрыяламі. Гэты том з чатырма каляровымі ўклейкамі выйшаў з друку ў 1984 годзе.

Міхась Раманюк быў не толькі

Пасля адкрыцця выставы Язэпа Драздовіча ў Палацы мастацтва ў майстэрні А. Марачкіна.
Злева — Міхась Чарняўскі, Уладзімір Савіч, Мікола Купава, Пётра Свентахоўскі,
Яўген Кулік, Валянціна Маркавец-Бартлава, Міхась Раманюк.
Справа — Віктар Маркавец, Хведар Ладуцька, Генадзь Сакалоў-Кубай, Яўген Шмыгалеў,
Сяргей Трыпуцін, Зміцер Санько, Ніна Сакалова-Кубай. 17 траўня 1979 г.

мастаком і мастацтвазнаўцам, але і галоўным рэдактарам першых гадоў выдання часопіса «Мастацтва Беларусі» ў час яго станаўлення, загадчыкам кафедры гісторыі і тэорыі выяўленчага мастацтва, прафесарам Акадэміі мастацтваў, што было вынікам ягонай вялікай працы і грунтоўнай кампетэнцыі ў сферы гісторыі і практыкі выяўленчага мастацтва.

...Святло зоркі Міхася Раманюка не згасне на беларускім мастацкім даляглядзе — гэтая зорка сёння ззяе яшчэ ярчэй, чым раней. Яна нам вельмі патрэбная сёння. Мы з гэтай зоркай бачымся багацейшымі маральна і духоўна...

Роля яго ў беларускай культуры і з вышыні XXI стагоддзя бачыцца як каласальная, бо ён і сёння ўплывае на розныя праявы развіцця сучаснага мастацтва і культуры цалкам. Школа Міхася

Раманюка, якую ён стварыў у нашай Акадэміі мастацтваў, жыве і развіаецца ў ягоных вучнях і ў вучнях вучняў. Згадваю шыкоўныя ўборы такіх беларускіх калектываў, як «Песняры», «Харошкі», «Сябры» ды іншыя, што былі створаны вучнямі Міхася Раманюка. Школа Раманюка па-ранейшаму жыве і творыць!

...У 1970–1980-я гады, калі мая сястра і швагер служылі і жылі ў Латвіі, каля мястэчка Вайнэдэ яны знайшлі магілу бацькі Міхася — Хведара Раманюка, маладога героя Другой сусветнай вайны. Міхась доўга збіраўся наведаць магілу бацькі, але так і не здолеў гэта зрабіць, не паспеў — яго зваліла цяжкая жорсткая хвароба ў 1997 г. у самым росквіце творчых сілаў...

Няхай жа гарыць яго зорка! Гарыць вечна!

Мікола Купава

Мікола КУПАВА — мастак. Нарадзіўся ў 1946 годзе ў Оршы. У 1976 г. скончыў Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Удзельнік шматлікіх мастацкіх выставаў. Сябра Саюза мастакоў з 1978 года. Працаваў выкладчыкам у Мінскім мастацкім вучылішчы (1976–1978), мастацкім рэдактарам часопіса «Малодосць» (1982–1984), намеснікам дырэктара Мінскага мастацкага вучылішча імя Глебава (1990–1996), выкладчыкам малюнка і акварэлі на архітэктурным факультэце БНТУ (2002–2006). Працуе ў галіне кніжнай і станковай графікі, акварэлі, гістарычнай кампазіцыі, партрэта, краявіду. Даследуе беларускую архітэктурную, у прыватнасці аршанскае абарончае і сакральнае дойлідства. Лаўрэат прэміі Беларускага фонду імя Тадэвуша Касцюшкі ў галіне грамадскай працы на ніве культуры і адраджэння гісторыка-культурнай спадчыны. Уладальнік вышэйшай узнагароды ў галіне кніжнага мастацтва ў Беларусі — дыплама і медала імя Францыска Скарыны. Жыве ў Мінску.

У ДOME-музеі Моцарта ў Вене

Аматары духоўнай і класічнай музыкі даўно заўважылі незвычайнае ўздзеянне музыкі аўстрыйскага генія Вольфганга Амадэя Моцарта на стан здароўя чалавека.

Музыка геніяльнага Моцарта дабратворна ўплывае на стан здароўя чалавека — засведчылі супрацоўнікі Міжнароднага цэнтра музыкатэрапіі падчас канцэрта ў Белдзяржфілармоніі. Віртуозная, чыстая, экспрэсіўная, яркая музыка Вольфганга Амадэя Моцарта ўздзейнічае на кару галаўнога мозга такім чынам, што ў слухачоў паляпшаецца памяць і здольнасць да канцэнтрацыі ўвагі, музыка ўздзейнічае на эмоцыі і інтэлект, у душу прыходзяць спакой і гармонія. Альберт Эйнштэйн лічыў, што ў музыцы Моцарта адлюстроўваецца цэлы Сусвет...

У той прыгожы ліпеньскі вечар у выкананні Арцёма Шаплыкі, Алены Навуменкі, Калінікі Мядзведзевай, Алесі Алясюк, Анастасіі Міклаш і Ангеліны Мажар прагучалі творы Вольфганга Амадэя Моцарта: Сімфонія № 40, канцэрт для фартэпіяна з аркестрам № 21, «Маленькая начная серенада», «Фіялка», «Турэцкае ронда» і ўрываў з яго апошняга твора — «Рэквіем».

Праграма адбывалася пры свечах, шчымліва і ўзнёсла гучалі скрыпкі, альт, віяланчэль, арган, асаблівыя гукі стваралі чашы, званочкі і іншыя інструменты,

да якіх дадаваўся шум акіяну, гукі дажджу, на экране дэманстраваўся відэашэраг з велічнымі краявідамі.

Адчуўшы на сабе гаючае ўздзеянне музыкі Моцарта, якая дадала мне жыццёвай сілы, я адчула патрэбу наблізіцца да разгадкі таямніцы гэтай музыкі і вырашыла наведаць Дом-музей Моцарта ў Вене.

Маленькі віртуоз і кампазітар яшчэ ў дзяцінстве захапіў Еўропу сваім талентам, выступаючы ў Мюнхене, Вене, Парыжы, Лондане. У другі раз, ужо чатырнаццацігадовым, ён звездаў трыумф, выступаючы як клавесініст-віртуоз, як скрыпач і арганіст, і тады яго канцэрты праходзілі з вялікім поспехам. Моцарт граў на аргане ў касцёлах, катэдрах і кляштарх. У Рыме Папа ўзнагародзіў яго ордэнам Залатой шпору.

Пётр Чайкоўскі пісаў у адным з сваіх дзённікаў: «Па маім глыбокім перакананні, Моцарт — найвышэйшая кульмінацыйная кропка, якой прыгажосць дасягае ў сферы музыкі. З ім я плакаў, трапляў ад радасці, ад асэнсавання сваёй блізкасці да таго, што мы называем Ідэалам». «Вечнае сонечнае святло ў музыцы, імя табе «Моцарт», — пісаў Рубінштэйн у сваёй кнізе «Музыка і яе прадстаўнікі».

Даследчыцкія шляхі прывялі мяне на Домгасэ, 5, дзе жыў аўстрыйскі геній з сям'ёй з 1784 года. Іспанамоўны гід, сеньёр Анджэло, правёў турыстычную групу да Дома Моцарта, нагадваючы, што менавіта з Венай было звязана жыццё такіх выбітных кампазітараў, як Гайдн, Бетховен, Ёган Штраус і іншых.

27-гадовы Вольфганг Амадэй Моцарт і яго жонка, 22-гадовая Канстанцыя Вебер, знялі апартаменты з чатырох пакояў на другім паверсе дома на Домгасэ, 5. У гэтай кватэры кампазітар жыў больш, чым у іншых, ён ужо стаў знакамітым, меў прыслугу і кухара, більярд, і дом яго прыцягваў аматараў музыкі. У венскі перыяд Моцарт стварыў цудоўныя оперы «Чароўная флейта» і «Міласэрнасць Ціта», а менавіта на Домгасэ, 5 кампазітар напісаў «Вяселле Фігара». Тут збіраўся музычны салон, абмяркоўваліся музычныя ідэі і праекты. Моцарт працаваў да позняй ночы, яго

знаходзілі схіленым над нотамі. Наведаўшы кватэру кампазітара, пранізанаю асабліваю музычнаю атмасфераю, агледзеўшы сямейныя фотаздымкі сям'і Моцартаў, архіўныя дакументы, я вельмі добра адчула гэтую духоўную і творчую атмасферу.

Разгадка таямніцы знаходзілася вельмі блізка: за сто метраў ад дома Моцарта ўзвышаецца велічная катэдра святога Стэфана, самая высокая ў Вене, у якой спалучаюцца рысы гатычнага і раманскага стыляў — яе шпілі ўнесены высока ў неба. Паветра ў катэдры і на плошчы вакол яе насамрэч пранізнае праменьнямі Святога Духа...

У 1147 г. маркграф Леапольд IV заснаваў святыню ў раманскім стылі, а ў пачатку XIII стагоддзя яе тэрыторыя была пашыраная на захад. З таго часу захавалася заходняя сцяна катэдры з

парталам і дзвюма вежамі, якія былі пазней перабудаваныя ў гатычным стылі. Унутры яна велічна дэкараваная. Як і большасць каталіцкіх святыняў, яе вокны ўпрыгожваюць вітражы са сценамі з біблейскіх сюжэтаў — асабліва багатыя ўзоры размешчаны пад алтаром. Захаваліся пяць вітражоў XV стагоддзя, астатнія былі пераробленыя.

Катэдра святога Стэфана славіцца велічнымі арганамі, якія былі ўсталяваныя ў розны час. Самы вялікі арган мае 4 рады клавіратуры і 10 тысяч трубаў. Святыня XV стагоддзя выклікае захапленне. На яе парэнчах — стварэнні, якія сімвалізуюць дабро (яшчаркі) і зло (жабы). Саму катэдру ўпрыгожваюць барэльефы айцоў Касцёла Аўгустына, Амброзія Міланскага, Гераніма Стрыдонскага, святога Рыгора Вялікага. У Штэфансдо-

ме (так яшчэ называюць сабор), захоўваецца цудатворны абраз Ікона Маці Божай, якую прывез у Вену імператар Леапольд I на знак удзячнасці аб выбаўленні з турэцкага палону ў 1697 годзе. На даху святыні з чарапіцы розных колераў выкладзены герб Аўстрыі, які таксама з'яўляецца сімвалам Вены.

Уся прастора ўнутры і вакол катэдры святланосная, яна злагоджвае дух кожнага падарожніка, бо прыўносіць спакой, замілаванне і духоўную радасць. Такім светлым духам і напоўнена музыка вялікага аўстрыйскага генія Вольфгана Амадэя Моцарта, якая праз стагоддзі гучыць у святынях і канцэртных залах на розных кантынентах.

*Эла Дзвінская.
Фота аўтара.*

Эла Дзвінская (Оліна) — журналістка. Нарадзілася ў Віцебску ў 1965 годзе. Скончыла факультэт журналістыкі БДУ. Працавала на кафедры дзіцячай хірургіі БДМУ, у рэдакцыі газеты «Вместе!», у праваабаронча-асветніцкай установе «Камітэт Салідарнасць»; сябра рэдкалегіі газеты «Наша слова». Сябра Саюза беларускіх пісьмennisнікаў (2016).

CONTENTS

We open this issue of the magazine with an excerpt from the book “The Demanding Pope” by the Polish priest and publicist Robert Skrzypczak, which was issued before the anniversary of Pope Benedict XVI’s passing into eternity (p. 2-6).

We offer material «Inquisition. Between Myth and Truth» of the Polish Dominican Paweł Krupa OP to Belarusian readers (translated from Polish by Y. Shedzko) (p. 7-11).

Restorer I. Surmacheuski in his material «The Great Italian Journey of Yan Patz (1597–1598)» tells about the pilgrimage of the Belarusian magnate cavalcade to the Eternal City (p. 12-15).

Literary critic S. Chygryn in his essay «Ten Facts from the Life of Exarch Anton Nemantsevich», talks about the interesting personality of the first exarch of the Belarusian Exarchate of the Greek-Catholic Church, a doctor of theology and law, a religious and social-cultural figure (p. 16-17).

V. Barysenka in material «From the History of the Miraculous Icon of the Mother of God from the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Barysau» writes about one of the many miraculous icons in the churches of Belarus, the cult of which has a local character (p. 18-19).

Candidate of philological sciences I. Bagdanovich in her article «Poet and Priest Yuzaf Maraliowski» tells about another outstanding figure of the poet-priest, whose work is not familiar to a wide circle of readers. Here you will also find a selection of poems of the poet-priest (p. 20-24).

Doctor of philological sciences, professor Z. Nekrashevich-Karotkaya in his literary study «Animal Grotesques in the Poetic Culture of the Slavs...» interestingly compares folklore and literary texts related to folk rites and Christianity (p. 25-31).

In column «On the Bookshelf» we publish review «Another Name...» of Fr. Dr. Y. Drozd for the book of candidate of historical sciences R. Zyanyuk «Father Yuzaf Baradzjula», published by «Pro Christo» Publishing House (p. 32-33).

Art critic G. Flikop-Svita in her article «Icons in Homes of the Belarusians» tells about the regional and religious features of the arrangement of icons in the interior of peasant dwellings (p. 34-39).

Leading researcher of the National Art Museum of Belarus L. Sysoyeva in her article «To God’s Praise» writes about works of sacred art of Belarus of the 16th-19th centuries (p. 40-42).

Section «Prose» contains the works of the great Belarusian poet and essayist L. Dranko-Maisyuk (p. 43-45).

Literary critic A. Brusevich in his essay «A space Suitable for Flights» writes about new book of poetry by A. Danilchuk «Time of External Absence» (p. 46-47).

In section «Poetry» reader will find poems by E. Akulin and A. Dubrouski-Sarochankau (p. 48-54).

The famous Belarusian novelist U. Yagoudzik in his essay «The White Ribbon of the Road» shares his memories of the Belarusian national poet Nil Gilevich (p. 55-59).

M. Kupava’s essay «Mikhas Ramanjuk’s School» is dedicated to the 80th anniversary of the outstanding Belarusian artist and art critic, ethnographer and cultural researcher M. Ramanjuk (p. 60-61).

E. Dzinskaya offers readers her notes «In the House-Museum of Mozart in Vienna», in which she reflects on the fruitful impact of music on the spiritual state of a person (p. 62-63).

PODSUMOWANIE

Aktualny numer czasopisma rozpoczyna fragment książki polskiego kapłana i publicysty ks. Roberta Skrzypczaka, pt. «Wymagający Papież. W hołdzie Benedyktowi XVI», która została wydana w rocznicę śmierci papieża Benedykta XVI (s. 2-6).

Na uwagę czytelników zasługuje artykuł polskiego dominikanina o. Pawła Krupy «Inkwizycja. Między mitem a prawdą» (przekład z j. polskiego J. Szedzko) (s. 7-11).

Restaurator I. Surmaczeuski w artykule «Wielka włoska podróż Jana Paca (1597-1598)» opowiada o pielgrzymce białoruskiej kawalkady magnatów do Wiecznego Miasta (s. 12-15).

Literaturoznawca S. Czygryn w eseju zatytułowanym «Dziesięć faktów z życia egzarcha Antoniego Niemancewicza» opowiada o wybitnej postaci pierwszego egzarchy Cerkwi Grekokatolickiej na Białorusi, doktora teologii i prawa, działacza religijnego i społeczno-kulturalnego (s. 16-17).

W. Barysenka w artykule «Z historii łaskami słynącego obrazu Matki Bożej z kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Borysowie» pisze o jednym z wielu cudownych obrazów znajdujących się w kościołach Białorusi, których kult ma charakter lokalny (s. 18-19).

Literaturoznawca I. Bogdanowicz w artykule «Poeta i kapłan Józef Morelowski» przedstawia wybitną postać kapłana-poety, którego twórczość nie jest znana szerszym kręgom czytelników – w obecnym numerze zostały wydrukowane jego wybrane wiersze (s. 20-24).

Ż. Nekraszewicz-Karotkaja, profesor, doktor nauk filologicznych, w opracowaniu literackim «Groteski zwierzęce w kulturze poetyckiej Słowian...» ciekawie porównuje teksty folklorystyczne i literackie, związane z obrzędami ludowymi i chrześcijaństwem (s. 25-31).

W dziale «Na półce z książkami» umieszczono recenzję ks. dr. J. Drozda książki «Książki Józef Baradzjula» autorstwa R. Zianiuk, kandydata nauk historycznych, opublikowanej w wydawnictwie «Pro Christo» (s. 32-33).

Halina Flikop-Svita, krytyk sztuki, w artykule «Ikony w domu Białorusinów» opowiada o regionalnych i religijnych cechach rozmieszczenia obrazów we wnętrzu chłopskiego mieszkanka (s. 34-39).

Główny badacz Narodowego Muzeum Sztuki Białorusi L. Sysojewa w artykule «Na Bożą chwałę» pisze o dziełach sztuki sakralnej na Białorusi w XVI-XIX w. (s. 40-42).

W rubryce «Proza» umieszczono utwór znanego białoruskiego poety i eseisty L. Drańko-Majsjuka (s. 43-45).

Literaturoznawca A. Brusiewicz w eseju «Przestrzeń zdalna do lotu» pisze o nowym tomiku poezji A. Danilczuk «Czas zewnętrznej nieobecności» (s. 46-47).

W rubryce «Poezja» umieszczono wiersze E. Akulina i A. Dubrowskiego-Sarochankawa (s. 48-54).

Znany prozaik białoruski U. Jagoudzik w opowiadaniu «Biała wstążka drogi» dzieli się wspomnieniami o narodowym pocie Białorusi Nili Gilewicz (s. 55-59).

Z okazji jubileuszu 80-lecia urodzin M. Ramanjuka, wybitnego białoruskiego artysty i krytyka sztuki, etnografa i badacza kultury, poświęcono esej M. Kupawy pt. «Szkoła Michasia Ramanjuka» (s. 60-61).

E. Dzwińska proponuje uwzględnić czytelników swoje notatki «W muzeum Mozarta w Wiedniu», w których snuje rozważania nad pozytywnym wpływem muzyki na rozwój duchowy człowieka (s. 62-63).

RESÜMEE

Diese Ausgabe der Zeitschrift beginnt mit einem Auszug aus dem Buch „Der anspruchsvolle Papst“ des polnischen Priesters und Publizisten Robert Skrzypczak. Das Buch erschien anlässlich des Todestags von Papst Benedikt XVI (S. 2-6).

Den Leser:innen wird der Artikel „Inquisition. Zwischen Mythos und Wahrheit“ des polnischen Dominikaners Pavel Krupa OP präsentiert (aus dem Polnischen von J. Schedzko) (S. 7-11).

Der Restaurator I. Surmatscheuski berichtet im Artikel „Die große Italienreise von Jan Paz (1597-1598)“ über die Pilgerreise einer belarussischen Magnatenkavalkade in die Ewige Stadt (S. 12-15).

Der Literaturwissenschaftler S. Tschygryn erzählt im Essay „Zehn Tatsachen aus dem Leben des Exarchen Anton Nemanzewitsch“ spannend über den ersten Exarchen des Belarussischen Exarchates der Griechisch-Katholischen Kirche, der Doktor der Theologie und der Rechte und ein religiöser und gesellschaftlich-kultureller Funktionär war (S. 16-17).

B. Barysenko schreibt im Artikel „Aus der Geschichte der wunderbaren Ikone der Muttergottes in der Kirche der Himmelfahrt der Heiligen Jungfrau Maria in Barysau“ über eine der zahlreichen wunderbaren Ikonen in den belarussischen Kirchen. Der Kult um diese Ikonen hat einen lokalen Charakter (S. 18-19).

Die Kandidatin der philologischen Wissenschaften I. Bagdanowitsch berichtet im Artikel „Józef Morelowski – Poet und Priester“ über eine weitere herausragende Persönlichkeit – über einen Poeten und zugleich Priester, dessen Schaffen dem breiten Leserkreis nicht bekannt ist; im Anschluss sind einige Gedichte des Priesters und Poeten veröffentlicht (S. 20-24).

Professor Dr. phil. S. Nekraschewitsch-Karotkaja vergleicht in der spannenden literaturwissenschaftlichen Studie „Tierische Grotesken in der poetischen Kultur der Slawen...“ folkloristische und literarische Texte, die mit Volksritualen und dem Christentum verbunden sind (S. 25-31).

Die Rubrik „Im Bücherregal“ enthält die Rezension „Ein weiterer Name...“ des Priesters Dr. J. Drozd zum Buch „Priester Jasep Baradzjula“ der Kandidatin der Geschichtswissenschaften P. Sjanjuk. Das Buch erschien im Verlag „Pro Christo“ (S. 32-33).

Die Kunstwissenschaftlerin Galina Flikop-Svita berichtet im Artikel „Ikonen in belarussischen Häusern“ über regionale und konfessionelle Besonderheiten der Einrichtung der Ikonen im Inneren bäuerlicher Wohnstätten (S. 34-39).

Die führende wissenschaftliche Mitarbeiterin des Nationalen Kunstmuseums von Belarus L. Sysojewa schreibt im Artikel „Zur Ehre Gottes“ über Werke der sakralen Kunst in Belarus vom XVI. – XIX. Jahrhundert (S. 40-42).

Die Rubrik „Prosa“ enthält Werke des herausragenden belarussischen Poeten und Essayisten L. Dranko-Majsjuk (S. 43-45).

Der Literaturwissenschaftler A. Brusewitsch beschäftigt sich im Essay „Der zum Fliegen geeignete Raum“ mit dem neuen Lyrikband „Die Zeit der äußeren Abwesenheit“ von A. Danilitschuk (S. 46-47).

Die Rubrik „Poesie“ beinhaltet Gedichte von E. Akulin und A. Dubrouski-Sarotschankau (S. 48-54).

Der bekannte belarussische Schriftsteller U. Jagodsk teilt im Essay „Das weiße Band des Weges“ seine Erinnerungen an den Volksdichter von Belarus Nil Gilewitsch (S. 55-59).

Dem 80. Geburtstag des prominenten belarussischen Malers und Kunstwissenschaftlers, Ethnographen und Kulturologen M. Ramanjuk ist das Essay „Die Schule von Michas Ramanjuk“ gewidmet (S. 60-61).

E. Dswinskaja veröffentlicht ihre Aufzeichnungen „Im Mozarthaus in Wien“, in denen sie über den wohlthuenden Einfluss von Musik auf den geistigen Zustand des Menschen reflektiert (S. 62-63).

SOMMARIO

Questo numero della rivista inizia con un frammento del libro “Un Papa esigente” scritto da sacerdote e pubblicista polacco padre Robert Skrzypczak e pubblicato in occasione dell’anniversario della morte del Papa Benedetto XVI (p. 2-6).

All’attenzione dei lettori bielorusi è sottoposto l’articolo del domenicano polacco Pavel Krupa OP “L’Inquisizione. Tra mito e verità” (traduzione dal polacco di Ju. Sedzko) (p. 7-11).

Il restauratore I. Surmačeŭski nell’articolo “Il grande viaggio italiano di Jan Pac (1597–1598)” racconta la storia del pellegrinaggio alla Città Eterna di una cavalcata di magnati bielorusi (p. 12-15).

Nel saggio “Dieci fatti della vita dell’Esarca Anton Nemancevič” lo studioso di letteratura S. Čuħryn parla della persona del primo Esarca dell’Esarcato bielorusso della Chiesa greco-cattolica, Dottore in teologia e diritto, esponente religioso, sociale e culturale (p. 16-17).

V. Barysenka nell’articolo “Tratti della storia dell’icona miracolosa della Madonna proveniente dalla Chiesa dell’Assunzione della Beata Vergine Maria a Barysau” ha scritto di una delle tante icone miracolose delle chiese bielorusse distinta per la venerazione locale (p. 18-19).

La Dottoressa di ricerca in letteratura I. Bahdanovič nell’articolo “Il poeta e il prete Jusaf Maraleŭski” racconta di un altro eccezionale poeta-sacerdote, la cui opera è ancora sconosciuta a gran parte di lettori. Accanto si pubblicano alcune sue poesie (p. 20-24).

La Dottoressa di ricerca in letteratura, Professoressa Z. Nekraŭievič-Karotkaja nel suo studio letterario “Le grottesche di animali nella cultura poetica degli slavi...” confronta il folklore e i testi letterari connessi ai riti popolari e al cristianesimo (p. 25-31).

Nella rubrica *Nello scaffale* si pubblica una recensione del prete Dottore Ju. Drozd “Un altro nome...” al libro del Dottore di ricerca in storia R. Zjanjuk “Il Padre Jusaf Baradzjula”, pubblicato dalla casa editrice “Pro Cristo” (p. 32-33).

La critica d’arte Halina Flickop-Svita nell’articolo “Le icone nella casa dei bielorusi” parla delle caratteristiche regionali e confessionali della collocazione delle icone all’interno delle case contadine (p. 34-39).

La collaboratrice scientifica responsabile del Museo Nazionale di Belle Arti bielorusso L. Sysoyeva nell’articolo “Per la gloria di Dio” scrive delle opere dell’arte sacra della Bielorussia del periodo dal XVI al XIX secolo (p. 40-42).

Nella rubrica *Narrativa* si pubblicano le opere del famoso poeta e pubblicista bielorusso L. Dranko-Majsjuk (p. 43-45).

Il critico letterario A. Brusevič scrive del nuovo libro di poesie di A. Danilčuk “Il tempo dell’assenza esterna” nel saggio “Lo spazio adatto al volo” (p. 46-47).

Nella rubrica *Poesia* si pubblicano le poesie di E. Akulin e A. Dubrouski-Sarochankau (p. 48-54).

Il famoso scrittore bielorusso U. Jahoŭdzik condivide i suoi ricordi sul Poeta del popolo bielorusso Nil Gilevič nel saggio “Il nastro bianco della strada” (p. 55-59).

Il saggio di M. Kupava “La scuola di Mikhas Ramanjuk” è dedicato all’ottantesimo anniversario dell’eccezionale artista e critico d’arte, etnografo e specialista della cultura bielorusa M. Ramanjuk (p. 60-61).

E. Dzinskaja offre ai lettori i suoi appunti “Nella casa-museo di Mozart a Vienna”, in cui riflette sull’influenza fruttuosa della musica sullo stato spirituale dell’uomo (p. 62-63).

На 1-й ст. вокладкі — «Укрыжаванне», бронза, ліццё, 1996 г. Скульптар Валяяр’ян Янушкевіч. Касцёл Найсвяцейшай Тройцы (святога Роха) на Залатой Горцы ў Мінску. Фота Мікалая Новікава.

Часопіс «**НАША ВЕРА**», № 1 (107)/2024.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. **E-mail:** media@catholic.by. **Web:** media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялько. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 11.03.2024 г. Фармат 60х84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 156.

Надрукавана ў ПУП «Джи энд Ди» Ліцэнзія № 38200000016065 ад 05.06.2008..

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

«На Божую хвалу...»

Датаваныя і падпісаныя творы сакральнага мастацтва Беларусі XVI–XIX стст.

Маці Божая Адзігтрый; святая Наталля; арханёл Рафал.
(складзены трохстворкавы). 1760 г. Дрэва, тэмпера, 82х81.
З Турава Гомельскай вобл.

Марыя Магдалена.
XIX ст. Палатно, алей, 163,5х100,5.
Паходжанне невядомае.

Дабравешчанне. 1838. Дрэва, алей, 41,5х60.
З Петрыкава Гомельскай вобл.

Апошняя Вячэра. 1838 г. Дрэва, алей, 38х71,5.
З Петрыкава Гомельскай вобл.

Цуд Георгія аб змею.
1736 г. Дрэва, тэмпера, 127х81.
Са збораў Магілёўскага аддзялення
Беларускага дзяржаўнага музея.

Святы Ануфрый. Цуд Георгія аб змею (двухбаковы абраз).
1748 г. Дрэва, тэмпера, серабрэнне, 113,6х58.
З аг. Павіцце Кобрынскага р-на Брэсцкай вобл.

Мадзі Божая Жыровіцкая. 1751 г.
Дрэва, тэмпера, залачэнне, 156,5x107.
З Маларыты Брэсцкай вобл.